

CC 10866

SZÉKESFEHÉRVÁR ÜNNEPI ÉVE • 1938

IRTA: VITÉZ SZARKA GÉZA DR. • VITÉZ LÁNG ISTVÁN

SZÉKESFEHÉRVÁR ÜNNEPI ÉVE • 1938

VITÉZ LÁNG ISTVÁN

ÖSSZEGYŰJTÖTT ÉS FELDOLGOZOTT ADATAI ALAPJÁN

IRTA:

VITÉZ SZARKA GÉZA DR.

VÁROSA ALAPÍTÁSÁNAK 937.-IK ÉVFORDULÓJÁN
KIADTA: SZÉKESFEHÉRVÁR SZAB. KIR. VÁROS
KÖZÖNSÉGE.

MINDEN JOG FENNTARTVA.

A CIMLAP MADARASSY VALTER SZOBRÁSZMŰVÉSZ
SZENT ISTVÁN EMLÉKÉRME UTÁN KÉSZÜLT.

R14

Cc 10866

108

373262

NYOMATOTT :
CSITÁRY G. JENŐ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
SZÉKESFEHÉRVÁROTT.

Magyarország népe a mult esztendőben jubileumot ült, hódolt és ünnepelt. Emlékét idézte Szent István királynak, a történeti magyar állam megalapítójának, nemzetünk legnagyobb államférfiának. Nevét s érdemeit törvénybe iktatta. Napját nemzeti ünneppé avatta. Ithletett művészek kőbefaragták és ércbeöntötték, falra festették és vászonra vetették erőt-akaratot sugárzó alakját, dalba, költeménybe, zenébe foglalták lelke érzéseit, vére hullámszását. Hivatott tudósok új fényt derítettek életére, ujrámérlegelték történeti súlyát, ujraértékelték eszméi tartalmát. Az egyház és állam, törvényhozás és kormány, vármegyék és városok, hatóságok és testületek, társadalmi egyesületek és tudományos társulatok versengtek és vetélkedtek, vajjon melyik tudná szebben kifejezni nemzetünknek a nagy király iránt érzett hódolatát.

Az országos hódolatban előljárt Szent István városa. Előljárt a szent király emlékének megünneplésében, alkotásainak és munkásságának megörökítésében, a szentistváni eszmék felélevenítésében.

Székesfehérvárott hoztuk napvilágra Szent István korának s az ő építőmunkásságának romjaiban is egyik legszebb, legnagyobb emlékét. Itt zajlottak le az ünnepi év legjelentősebb ünnepei: emlékezések, gyűlések, kongresszusok. A nagy alapító halálának kilencszázadik évfordulójára lelkében és külső köntösében megújódott ősi városunkból szállt szerte az országba a szózat Szent István királyról; innét hívta Magyarország népét Kormányzó Urunk és a törvényhozás a szent király szelleméhez méltó új nemzetépítő munkára.

Amidőn most Székesfehérvár városa ünnepi kiadványban számol be a jubileumi év eseményeiről, hálával és köszönettel gondolunk mindazokra, akik ezt a szép és emlékezetes jubileumot számunkra megszerezték.

Hódolattal és hűséggel emlékezünk meg Magyarország Főméltóságú Kormányzójáról, vitéz Nagybányai Horthy Miklós urról, aki nemes elhatározásával a régi magyar országgyűlések székhelyére hívta össze a Szent István király emlékét megörökítő országgyűlést és magas megjelenésével több ízben megtisztelte városunkat, hogy itt avassa vitézzé a nagy háború sok hőst és azoknak immár férfikort ért várományosait s fenkölt hitvesével személyesen adja át rendeltetésüknek művelődési intézményeinket.

Mélységes halálával gondolunk vitéz Gömbös Gyula és Darányi Kálmán miniszterelnökök támogatására, kik igaz szeretettel karolták fel városunk fejlesztésére s a jubileumi ünnepségek előkészítésére irányuló minden törekvésünket, valamint vitéz Imrédy Bélára, aki miniszterelnökként vett részt az itteni országos és városi ünnepségeken s azok sikerét szeretettel mozditotta elő.

Végül, de nem utolsósorban kell megemlékeznünk arról a két férfiuról, akiknek évek során át kifejtett szorgos munkássága és lelkes buzgalma nélkül mindabból, ami történt, semmi sem valósulhatott volna meg: gróf Széchenyi Viktorról és dr. Csitáry G. Emilről.

Adja Isten, hogy a jubileumi év emlékezetes ünnepségei egy szebb korszak bevezető mozzanatai legyenek Székesfehérvár városa számára.

Székesfehérvárott, 1939. évi július hó 15. napján.

HÓMAN BÁLINT.

A szent király városa.

Az 1938. év — a nemzetalapító szent király halálának kilencszázadik évfordulója — pirosbetűs éve volt Székesfehérvárnak. Talán csak az Árpádok alatt látott ez a város ilyen fényt, ekkora tömegeket pedig soha.

Több volt ez, mint kegyeletes ünnepek sorozata: az örök Szent István országolt egy esztendőn keresztül. Valaha országnapokat, az Ur 1938. évében azonban országévet tartott itt a szent király: ide zarándokolt a küzdő magyar nép hivatásszervezeteiben és intézményeiben, hogy kifejezze hódolatát a romolhatatlan kezű király iránt s erőt, irányítást és indítást nyerjen tőle a további küzdelmekre, megcsonkult élete kiteljesítésére.

Az irodalmi és művészeti lángelme évszázadokon át tud világitani művein keresztül, a hadvezér-zseni félelemmel elegyes tiszteletet tud kisugározni magából hosszú időn át, de életközelségben maradni, lélekformáló hatást kifejteni csak a lélek lángelméi: a szentek tudnak és egy-egy nép keretén belül azok az államépítők, akik népük potenciális erőit a neki legjobban megfelelő életformában tudják ható-erővé fejleszteni.

Ilyen géniusz volt István urunk, aki Isten eszközeként a népek dunavölgyi temetőjében népének olyan életformát tudott adni, amellyel a magyarság küldetése itt örök és mindig korszerű marad.

Ezért nem volt semmi erőszakolt, semmi tüntetésszerű a Szent István-év ragyogó tömeg-megnyilvánulásaiiban. A lélekből sugárzott ki az áhitat és a ragaszkodás fluiduma az Örök Minta felé.

Prohászka Ottokár, Székesfehérvár néhai nagy püspöke, írja Soliloquiáiban:

„Az emlékezet csak kép, csak tükrözés; nekünk a fakadó, halhatatlan forrás kell, a mélység friss, üde élete.“

Szent István városa ezt a fakadó, halhatatlan életet kereste és találta meg Szent István ünneplésével. Ennek a városnak a sorsa 900 éven keresztül egyazonos volt az egész nemzet sorsával: ragyogott, mikor az a csúcsponton volt és romban hevert, mikor az rombadőlt; központi szívkamrája volt a magyarság testének.

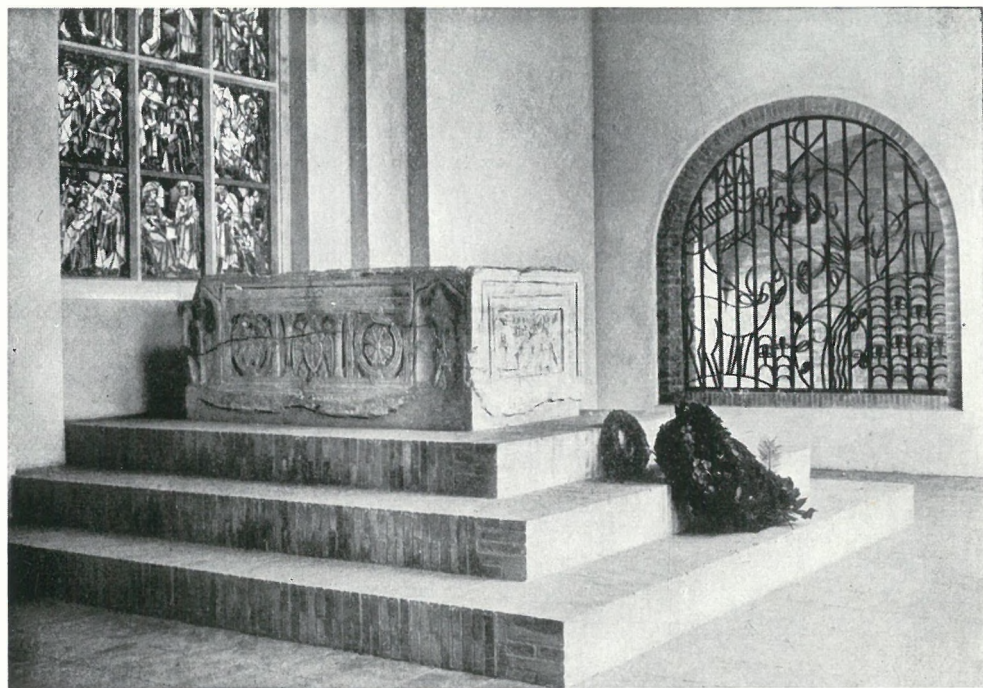
Van-e város, mely nagyobb joggal vallhatná magáénak Szent Istvánt, mint Alba Regia? Itt volt családi birtokainak szálláshelye, törvénykezésének színhelye, családi templomának, a monumentális Nagyboldogasszony Bazilikának építkezőhelye. Szent hamvait ez a város fogadta be, itt találták meg ép jobbját 1083-ban az országalapító szenttéavatáskor. Ez a város lett utódainak koronázó, törvénykező és temetkezési helye.

Székesfehérvár tehát a Kormányzó Ur Öfömméltósága kiűntető kegyének és a m. kir. kormány jóindulatának birtokában nemcsak jogának, hanem szent kötelességének is tartotta, hogy a nagy király megdicsőülésének 900-ik évfordulóját ősi fontosságához mértén ünnepelje meg.

Lelkes, fáradhatatlan vezetőt és támogatót kapott e törekvése megvalósításához dr. Hóman Bálint m. kir. titkos tanácsos, Vallás és Közoktatásügyi Miniszter, a város országgyűlési képviselője és diszpolgára személyében, aki magyar lelke egész erejével tette magáévá a Szent István jubileum magasztos és annyira magyar gondolatát.

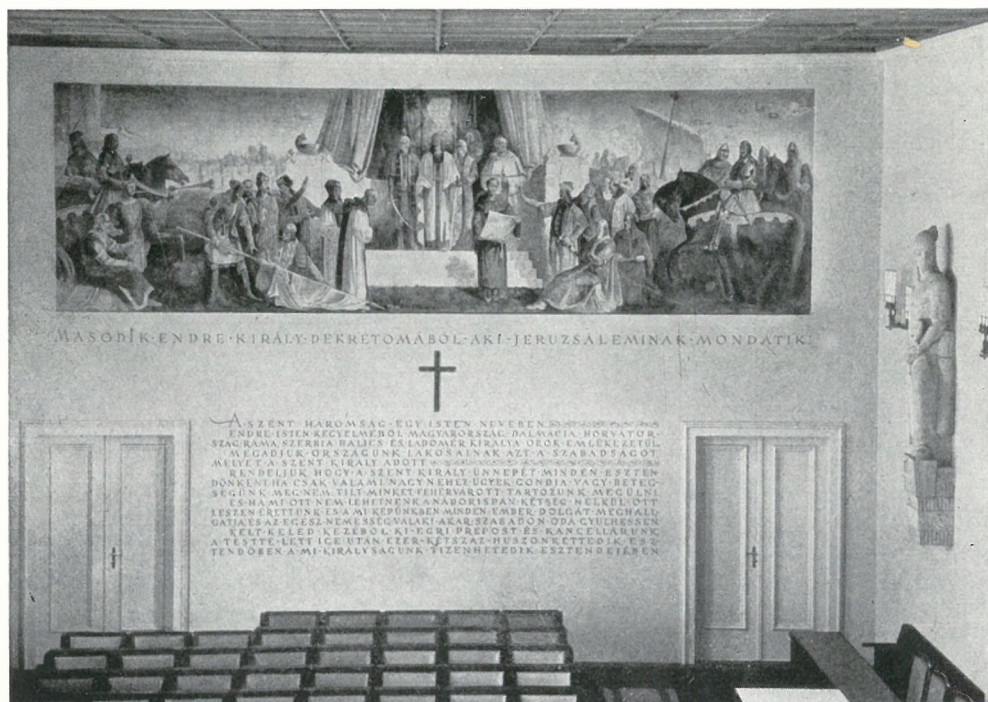
Az Árpádháziak elhivatott történetírója teljes odaadással, páratlan energiával és a nemes lélek művészi ihletettséggel irányított, alkotott és fáradozott, hogy Szent István városa külső képében és ünnepi megnyilatkozásaiban méltó lehessen alapítójának emlékéhez.

Az ősi város hálás szeretettel emlékezik az ő el nem múló értékű munkásságára.

Szent István koporsója

Foto: Tóth K. Szfvár.

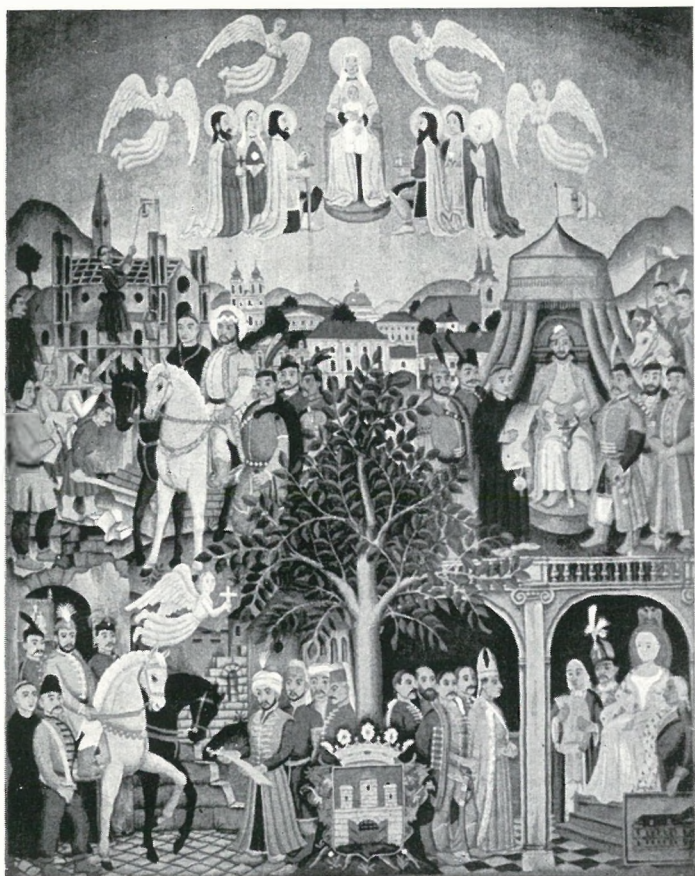

Az „Aranybulla“ kihirdetése
(Kontuly Béla freskója a városháza közgyűlési termében)

Foto: Tóth K. Szfvár.

Foto: Tóth K. Szfvár.
*A Szent Jobb legendája (Aba—Novák Vilmos freskója
a Szent István mauzoleumban)*

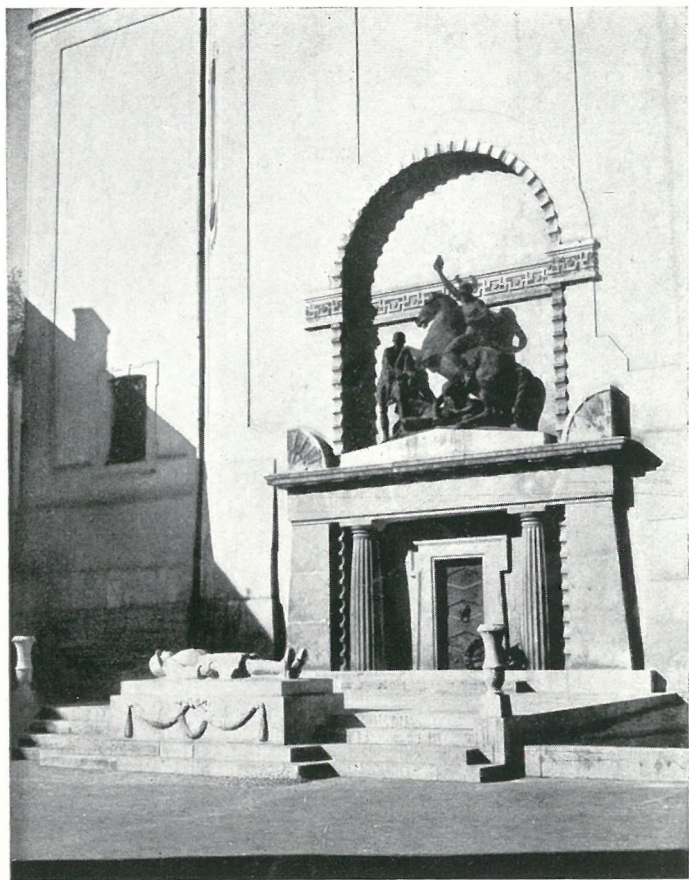
*Székesfehérvár kimagasló történelmi eseményei
(Pekáry István gobelinje a városházán)*

Foto: Tóth K. Szfvár.

Maulbertsch kut (terv. Schmidl Ferenc)

Foto: Tóth K. Szfvár.

Hősi emléke (Pásztor János és Hikisch Rezső műve)
Toto: Tóth K. Szfvár.

Részlet a városi strandfürdőből Foto: Tóth K. Szfvár.

A Szent István elemi iskola Foto: Tóth K. Szfvár.

Hogyan készült a város az ünnepi évre ?

Székesfehérvár törvényhatósága már 1932-ben elhatározta, hogy a város közönsége 1938-ban méltóan megünnepli Szent István halálának 900 éves évfordulóját.

Az ősi koronázó város — Szent István emlékéhez méltóan — elsősorban alkotásokkal készült a jubileumi év megünneplésére. A város közönségében eleven elhatározásként élt, hogy a fényes múlthoz hozzá hangolja a város külső képét is.

Városunk a múlt században, de századunk első negyedében is nagyon hátramaradt a városok versenyében. Költőink: Vörösmarty, Petőfi és Vajda János lehangoló képet festettek verseikben Székesfehérvárról. Az utóbbi tiz évben azonban valami újszerű lendület új városképet kezdett kibontani. Az 1932. óta lepergett hat év soha nem látott fejlődés termékeny időszaka volt, úgy, hogy a város képe szinte teljesen megváltozott.

Az újjászületett város.

A régi és új Fehérvár közti szembeötlő különbséget talán a legjobban a szellemi műveltség szolgálatában álló középületek állapota árulja el. Az iskola, a kulturális intézmény a legsebb nemesi oklevél a városok társadalmában.

Szűk, egészségtelen, rosszul felszerelt iskolaépületek, — ez volt a „rég” Fehérvár egyik nagy fogyatkozása. Tágas, egészséges, nagyvonalú, modern iskolaépületek: ez a megújult Fehérvár egyik ragyogó vonása. Nézzük csak meg a Szent

István központi elemi iskola monumentális új palotáját, vagy a ciszterciek gimnáziumának az iskolaépítés legkorszerűbb vívmányait megvalósító épületét; tekintsük meg a városi leánygimnázium, vagy az állami fiúpolgári iskola új fénypalotáját, és vessünk egy pillantást a Szent István középfokú mezőgazdasági szakiskola nemes izlést eláruló épületére, — mind, mind a szellem nagyvonalú megbecsülését bizonyítja. Ha megemlítjük a városi múzeum kibővítését, az egyházművészeti múzeum létesítését, a Vörösmarty-színház kibővítését, a 30.000 kötet könyvet magában foglaló városi közkönyvtár alapítását, akkor fogalmat alkothatunk arról az ütemről, melyet a város vezetősége és közönsége az utóbbi 6—7 év alatt a kulturális alkotások terén követett.

De a szellem mögött nem maradtak el a testi kultúrát szolgáló alkotások sem. Ki gondolta volna ezelőtt csak hat évvel is, hogy a fedett sportcsarnok felépítése 1937-ben megvalósul? Messze idegenből elrándulnak városunkba megtekinteni és *tanulmányozni* páratlan kivitelű strandfürdönket, mely esztétikai látványosság. Minden fehérvári büszkén néz új korcsolya- és teniszcsarnokunkra, leventeegyesületeink pedig eredményesen használják az új levente-lőteret. Régóta vajudó kérdést oldott meg a város az *egészségház* létesítésével is!

A korszerű városfejlesztő politika azonban nem állt meg itt, hanem lehatolt a gyökérig: új vízműteleppel, köztisztasági üzemmel, korszerű, nagyszabású vágóhíddal, jéggyárral, hűtőházzal és új vásártérrel látta el az egyre fejlődő várost, melynek csatornahálózatát és utcáinak burkolását is nagymértékben kiépítette. Jellemzésül kiragadunk néhány adatot: 1931. december 31.-én aszfalttal burkolt járda volt: 26.473 m², — 1938. december 31.-én: 45.257 m². Úttest-burkolat volt 207.806 m² és lett 503.826 m². Villamoshálózat volt 115.997 fm. — és lett 206.684 fm.!

Beszélő számok ezek, egy nagyvonalú városfejlesztés ténybizonyítékai.

Ez a várospolitikai valami szerencsés ösztönrel a legkiválóbb szakembereket tudta munkába állítani a városrendezési és városszépítési munkálatoknál. Mindig összhangba hozta a történeti adottságot, a gyengédségig menő műemléktiszteletet a korszerű izléssel és egészségügyi követelményekkel. Értéktelen házakat tüntetett el, de egy-egy régi kőmotívum kihámozására

semmi munkát nem kimélt. Új városrészek épültek, új terek képződtek, mint az Országzászló-tér, állomás előtti tér, a régi várfal kiszabadításával nyert stílusos terecske, a Hősi emlékmű előtti tér, a Prohászka-utca. Restaurálták a székesegyházat, kiképezték az altemplomot s elhelyezték benne III. Béla király és felesége eredeti vörösmárvány-koporsóját; renoválták a belvárosi plébánia-épületet, a Mátyás-korabeli Szent Anna-kápolnát, a város legrégebb műemlékét, átépítették, helyesebben átremekelték barokk városházunkat, megépítették a hadtestparancsnokság új épületét és — amit legelőször kellett volna említenünk — tető alá hozták az ország közönségének áldozatkészségéből a Prohászka Ottokár-emléktemplomot.

Csitáry G. Emil dr. polgármester felhívására szinte minden magánház megújult külsőleg a jubileumi évre, úgyhogy mérlegelvén a város 6 és fél millió pengős befektetését s az állam és a magánosok többmilliós építkezési kiadásait, jogos büszkeséggel állíthatjuk, hogy Szent István városa nemcsak ünnepelni, de áldozni is tud.

A terek és utcák művészi kertészeti kiképzése megadta a természet ékszerdiszt ehhez a nagyszabású új városképhez. Megérthetjük azt a kedves vendégünket, aki kiszállván a vonatról, az állomás-előtti új térről sietve visszafordult és vissza akart ülni vonatába, mondván:

— Eltévedtem kérem. Én Székesfehérvárra akartam utazni!

A romok feltárása.

Ezt a lázas, megújulási munkát betetőzte a Szent István-építette hirneves Nagyboldogasszony-bazilika romjainak feltárása.

Az első ösztönzést a romok feltárására az idegenforgalom fokozásának érdeke adta. A város idegenforgalmi bizottsága 1934. október 30.-i ülésén Say Géza dr. indítványára egyhangú határozatával felkérte a város polgármesterét a feltáratlan részek kiásatására. A polgármester kérésére a Múzeumegyesület vezetősége magáévá tette az ásatás gondolatát azzal a javaslattal, hogy necsak a feltáratlan, hanem a már Henszlmann által feltárt romokat is újból ássák ki és konzerválják.

A gyakorlati kivítelezésben a legnagyobb érdemet kétségkívül Hóman Bálint, kultuszminiszter, a város képviselője szerezte, aki az állam támogatását biztosította. Az ásatásokat Gerevich Tibornak, a Műemlékek Országos Bizottsága elnökének ellenőrzése mellett Lux Kálmán műegyetemi tanár vezette.

Sajnos, itt nem bukkantak elő a csákányok alól esztergomi csodák. De ilyesmire senki sem számított a felelős szakemberek közül. A feltárás eredményeként előttünk áll Szent István bazilikájának, a középkorban „*basilica grandis*” ranggal tisztelt templomnak rom-alapja: a vörös-márvány köves apsis, a monumentális oszloptövek, melyek beszédesen ábrázolják a különböző korokból származó toldásokat. Feltártak összesen 126 sirt, melyek közül nem egy királyszer is lehetett. Az ásatás legnagyobb meglepetése az u. n. Mátyás-sirkápolna romja, mely a bazilikából a legtovább maradt épségben.

Megrendülve állunk a pusztulásnak e drámai képe előtt. Sötét századok komor szárnycsapásait érezzük és fájdalommal gondolunk arra, hogy a műemlékvédelem csak akkor vált intézményes valósággá nálunk, mikor műemlék már alig volt található . . .

A bazilika-romokból művészi izléssel romkertet képeztek ki, a peremén pedig archaizáló román stílusú kőtárat építettek, melyben művészi gonddal állították ki a Nagyboldogasszony-bazilika faragványos köveit. A kőtár végén emelkedik az emeletmagas Szent István-mauzoleum, mely magába fogadta a szent király koporsóját. A mauzoleumot Aba-Novák Vilmos drámaian mozgalmas freskója díszíti, mely a Szent Jobb legendáját ábrázolja.

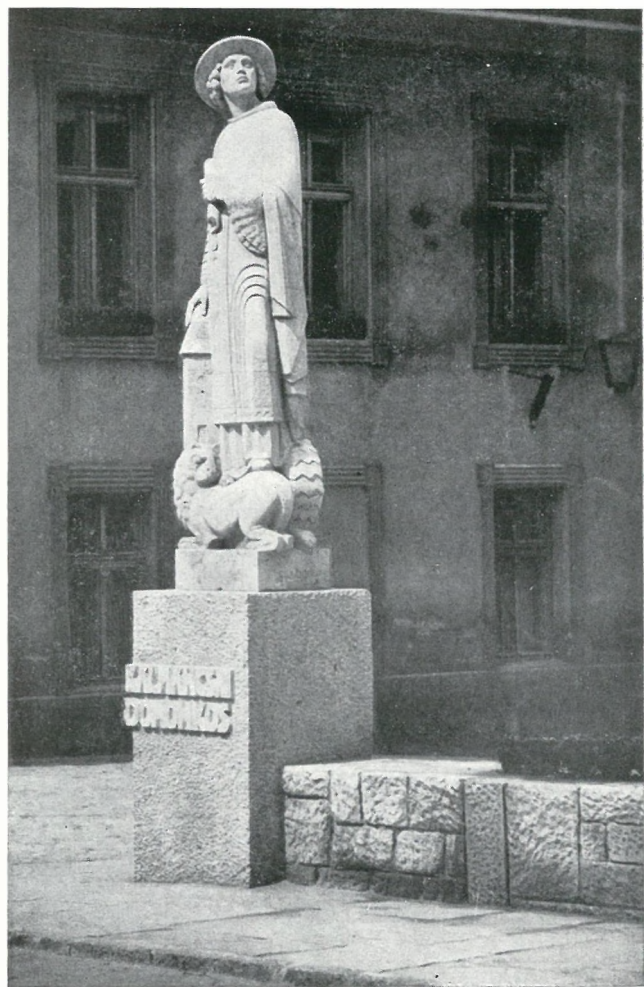
A hatalmas freskó alján Szent István áll a hét vezér között, akiből kinőtt, mint a magyarság beteljesedése. A bal sarokban a Szent Jobb megtalálásának drámai jelenetét látjuk Szent Lászlóval, Mercurius szerzetessel és a nagy pillanat egyéb tanuival. A kép bal felső részét teljesen betölti Mária Terézia szerepének mesterei megörökítése: a nagy királynő magyar testőrök és rokokó-parókás főurak kíséretében a dalmát kereskedőket fogadja, akik a századokon át Raguzában őrzött Jobbot visszaadják a magyar királynak. A kép jobb felső részében az Árpádok történetének mai neves kutatóit, köztük Hóman Bálintot, Szent István korának nagy ismerőjét látjuk. A jobb

A Nagyboldogasszony Bazilika romjai Foto: Tóth K. Szfvár.

A Szent Anna kápolna Foto: Tóth K. Szfvár.

Kálmáncsai Domonkos szobra (Ohmann Bélától)
Foto: Tóth K. Szívár.

Nagy Lajos király szobra (Moirét Ödöntől)
Foto: Tóth K. Szfvár.

Vattay Ferenc a krónikás kapitány szobra (Lux Elektől)
Foto: Tóth K. Szfvár.

Szent Imre szobra (Lux Elektől)

Foto: Tóth K. Szfvár.

*Varkocs György várkapitány
szobra (Erdei Dezsőtől)*

Foto: Tóth K. Szfvár.

A Bazilika kőtára

Foto: Tóth K. Szfvár.

oldalón a Szent Jobb csodájában hívő örök magyar népet örökítette meg a művész, akit annyira megkapott a legenda hangulata, hogy versben is kifejezte a legenda cselekményét:

*Hűs sírban hatalmas kő alatt
Pihent és Szent László ráakadt.
Istenem a halál sem fogja
Üdvözlégy, szent király szent jobbja!
Merkur pappal gyolcsba takarta,
S vitte sietve Biharba
Istenem, ügyelj szent kezére,
Üdvözlégy, magyarok vezére!
Bencések őrizték sokáig,
Kolostor hirdette csodáit.
S haj, eltűnt nyomtalanul, hiába!
Üdvözlégy, árva nép királya!
Fehérvárt pihent meg, ott is volt,
Mig a török ránk nem tiport
S Ragusa lett a Jobb otthona
Üdvözlégy, pogányok ostroma!*

A keleti fal ablakán Árkayné Sztéhló Lili megkapó üvegfestménye hirdeti Szent István életének főbb mozzanatait

Ebben a környezetben pihen egy vöröstéglából kirakott emelvényen a szent király tragikus sorsú koporsója. Valaha a csodák kelyhe volt ez, melyből — Hartvik apát feljegyzése szerint — 1083-ban mondhatatlan édes illat áradt ki, s az egész várost betöltötte. Nemzeti királyaink alatt kegyeletes zarándoklatok célja volt ez a koporsó, — majd lett a törökuralom alatt szpahik lóitató-vályuja. Később lim-lomként a föld alá kerül, honnan Henszlmann bányássza ki. Sokáig „rangrejtve“ múzeumokban porosodik, végül hitelességének megállapítása után Hóman Bálint közbenjárására idekerül méltó helyre, hajdani nyugvóhelye tőszomszédságába. Az egyik oldalán két fát ábrázoló dombormű díszlik: az élet fája. Igen, a

lélek, az országformáló nagy lélek elszállt, de az életfa, az ő nagy műve, elevenen itt maradt köztünk, magyarok és székesfehérváriak között . . .

Ide, ehhez a koporsóhoz várta Szent István városa az ország öntudatos, szentistváni magyarjait. Székesfehérvár nehezen mozduló és lelkileg még mindig céhekbe különült lakossága az ünnepi évet egységes lélekkel várta. Ez a lélek: a történelmi multjára büszke, áldozatkész, szentistváni magyar lélek volt.

A Szent István-év megnyitása.

1938. január 17-én volt a Szent István-év ünnepélyes megnyitása. A külsőleg megújult házak ormán nemzeti zászló lobogott. Az utcákon ünneplő-ruhás emberek siettek az Úr házába.

Székesfehérvár valamennyi templomában ünnepi hálaadó istentiszteletet tartottak azért a kegyelemért, hogy a magyarok Istene Szent Istvánt adta népének, népét pedig 900 éven át megtartotta.

A város és a hatóságok vezetői a Shvoy Lajos megyéspüspök-celebrálta ünnepélyes Te Deum-on jelentek meg a Szent István-székesegyházban, melyet az ünnepi évre művészi gonddal restauráltatott a város áldozatkész közönsége. Az istentiszteleten — a városi universitas gondolatának kifejezéséül — részt vett Székesfehérvár két törvényhozója: a város követe és diszpolgára, Hóman Bálint miniszter és dr. Kaltenecker Viktor, a város felsőházi tagja. De megjelentek a város diszpolgárai: Werner Adolf zirci apát, Széchényi Viktor gróf, főispán is, (Sipos Gyula tábornokot, a 17-es honvédeknek a világháború alatt volt ezredparancsnokát, súlyos betegsége akadályozta a megjelenésben).

Ezen a hálaadó istentiszteleten hívővé illetődik minden arc és szárnyra kap minden lélek. István úr cselédje most mindenki itt a templomban és alázatos gyermeke annak a legnagyobb Úrnak, Akit István úr szolgált agyának minden rezdülésével, lelkének minden izzásával.

Trianonnak kellett jönnie, hogy a befelé-fordulásnak erre a szent küszöbére tudjon lehajolni a diszmagyar és a zsakett.

Ez a lélek-tűz érződik a városi törvényhatósági bizottság délutáni diszközgyűlésén is. Az országra szóló ünnepségre,

mellyel hivatalosan megnyitották a Szent István jubileumi évet, méltóan készült fel az ódon városháza. Justitia és Concordia barokk kapu-szobrai alatt örökzöld füzérek kigyózzák körül az oszlopokat; előttük a város piros-kék és a nemzet háromszinű lobogóit lengeti a szél . . .

De belül is megújult a városháza. Az ünnepi közgyűlés résztvevői elragadtatással szemlélik a vonalak finom előkelőségével ékes, művészi izléssel kiképzett, új közgyűlési termet. A keleti falon a honfoglaló Árpád és az országépítő Szent István kifejező szobrai néznek egymás felé (Ohmann Béla alkotásai), a déli falon Horthy Miklós kormányzó életeleven portréja (Kontully Béla műve), az északi főfalon pedig egyszerű kis fakereszt, a 900 éve keresztény magyarság szenvedésének és hitének elmúlhatatlan szimboluma. A kereszt feletti falat egész szélességében Kontully Béla freskója tölti be, amely Székesfehérvár és a magyar nemzet történetének egyik legjelentősebb mozzanatát, a magyar alkotmány születését: az Aranybulla kihirdetését ábrázolja.

A freskó alatt az Aranybulla kezdő és záró pontja a maga archaikus nyelvezetével:

„Rendeljük, hogy a Szent Király ünnepét minden esztendőnként, ha csak valami nagy, nehéz ügyek gondja, vagy betegségünk meg nem tilt minket, Fehérvárott tartozunk megülni. És ha mi ott nem lehetnénk, a nádorispán kétség nélkül ott leszen érettünk és a mi képünkben.“

A megjelentek illetődött lélekkel olvassák a magyar Magna Chartának ezt a nevezetes cikkelyét.

A nyugati falat óstilü írás borítja: Székesfehérvár gazdag történetének jelentősebb eseményeit rótták ide fel 900-tól, Árpád fejedelem hadainak megérkezésétől Horthy Miklós 1919. évi bevonulásáig.

A teremben illetődött csend. Szent István városának magisztrátusa elfoglalja helyét az elnöki emelvényen Széchényi Viktor gróf főispán és Csitáry G. Emil dr. polgármester vezetésével.

A közgyűlési tagok sorában képviselve van a város polgárságának minden rétege. Az első sorban ül Shvoy Lajos

megyéspüspök, Hóman Bálint kultuszminiszter, vitéz Temesy Milán vegyesdandárparancsnok, Werner Adolf dr. zirci apát, Ecsedy József dr. alispán és Kotsis Iván műegyetemi tanár.

A főispán megnyitó szavai.

A főispán a Magyar Hiszekeggel kezdi lelkes megnyitó beszédét.

— 900 évvel ezelőtt, — mondotta — amikor a magyar állam építménye még egészen friss volt, kibontotta szárnyát a szentistváni gondolat, mely nem egyéb, mint annak belátása, hogy a magyar nemzet csakis úgy képes a Duna-völgyben szerzett új hazáját megtartani és nemzeti létét biztosítani, ha teljes meggyőződésével a krisztusi tanok alapjára helyezkedik, ha a nyugati kultúrközösségbe beolvad és ha koronás királyának vezetése alatt egységes, összetartó, szétbonthatatlan nemzetté kovácsolódik, mely birtokolja és megtartja az István király által kitűzött országhatárokat.

900 év története megtanított bennünket arra, hogy ahányszor a szentistváni gondolattól eltávolodtunk, mindig katasztrófák szakadtak ránk s ha sorsunk jól ment, ez azért volt, mert erősen hozzátapadtunk e vezérgondolathoz.

A polgármester beszéde.

A főispán után Csitáry G. Emil dr. polgármester emelkedett szólásra:

— A város annáleasei szerint — mondotta — Szent István királyunk elhalálózásának és a város török-hódoltság alól való felszabadulásának évfordulóit az elmúlt századok folyamán Székesfehérvár falai között nem ünnepelték meg. A XVIII. századra, tehát 1738-ra vonatkozólag mintha meg is lenne ennek a magyarázata abban a szomorú tényben, hogy az egymást felváltó generációk lelkét összekötő történelmi folyamatban a másfélszázados török hódoltság mély szakadékot teremtett. A XIX. századbeli — 1838-i — évforduló megünneplésének elmaradása azonban már kétségtelenül azt bizonyítja, hogy első szent királyunk emléke elhomályosultan élt a nemzet és így a város lakóinak lelkében is.

A magyarság megalázásának, Trianonnak kellett elkö-

vetkeznie, hogy a magyar történetírás új irányt hozó, elhivatott művelői Szent István magasztos alakját igazi jelentőségében, fényében és történelmi küldetészerűségében állítsák a kétségbeesés s a bizonytalan jövő árnyai között reménysugarakra váró nemzet elé.

Amint kiváló méltatói gigantikus alakját megrajzolják, Szent István: királya, papja, prófétája népének, akinek hitéből, önfeláldozó munkájából milliókra áradt élet. Az önsanyargató, az élet mélységeit, szenvedéseit, az örökkévalóság koszorújáért szívesen vállaló középkornak lévén megtestesítője, az ő szívét is elszorítja a nyomorgók, az élet számkivetettjeinek szomoru látványa, de kezében keményen csillog a kard, a nagy hadvezér félelmetes erővel sújtani tudó hódító kardja; az az ezeréves dicső magyar kard, amit ideig-óráig használhatatlanná lehet tenni, de elvenni és összetörni sohasem.

— Szent István lángelméje, századok távlatait átfogó bölcsesége az akkor is vajudó Európában felépíti, megalkotja az egyetlen tökéletes államalakulatot, azt a szentistváni Magyarországot, amely a történelem minden viharával szemben időállónak bizonyult és megingathatatlan alapjait ma is hiába verdesik a lázas betegséggel küszködő világ különböző színű hullámai.

— Az örök értékek mérlegére téve, Szent István mint ember is csodálatosan nagynak bizonyul. Családja nemcsak korában, hanem egész történelmünkben az első magyar család, mert tagjainak homlokát a szentek glóriája övezi. Fia nemcsak korában, hanem történelmünkben az első magyar ifjú, mert örök eszményképe, védője a különböző korok sorsát hordó ifjuságnak.

— Ez a város a szentistváni Magyarországnak nemcsak fővárosa, hanem melegen érző szíve volt, amelyen évszázadok minden nemzeti öröme, fájdalma átviharzott. Városunk történetének e falakra írott emlékei a magyar történelem egy-egy ragyogó vagy gyászos eseményét tükrözik; minden porszemében megszentelt földje és egykori világhíres bazilikájának most előtárt beszédes kőhalmaza pedig azt a lelkeket formáló történelmi levegőt sugározza, amely ennek a városnak legnagyobb kincse és minden időkre szóló értéke.

— Szent István azonban nemcsak megalapította és virágzóvá tette Székesfehérvárt, hanem vele maradt a magyar sors-

sal együtt gyakran ráköszöntő nehéz napokban is. Ha lakói a történelmi idők viharos korszakaiban, vagy a kispolgári élet kisebb-nagyobb gondjai között el is hagyták emlékét homályosulni, Szent István láthatatlan segítő keze, áldó és buzdító szelleme változatlanul őrködik Székesfehérvár felett. Így érthetjük csak meg, hogy a másfél százados törökhódoltság szörnyű pusztításai után e városban új élet fakadhatott és az ijesztően megfogyatkozott lakosság mellé behozott telepesekből csendes, szorgalmas, komoly és a történelmi felelősséget érző fehérvári polgárok, a kötelességteljesítés terén mindig példásan előljáró jó magyarok válhattak. Így magyarázhatjuk csak meg, hogy e város lakói a szükség idején egységbe tudnak tömörülni és verejtékező munkával tudják Székesfehérvár előrehaladását szolgálni.

— Igen, Szent István velünk élő, áldott szellemének köszönhetjük, hogy a mostani jubileumi évre is jelentős összeget fordíthattunk az ő emlékének hirdetésére hivatott kulturális, egészségügyi és szociális intézmények megvalósítására és a városi élet előfeltételeinek tökéletesebb biztosítására.

— Ezt a páratlan összefogásból adódó, teljes egyhangúsággal vállalt munkát és annak gyümölcsseit tesszük le a mai napon az Ő szent emléke előtt. Mélységes, el nem múló hálánk mellett kifejezésre juttatjuk erős fogadalmunkat is, hogy városalapító nagy királyunkat, vezérlő csillagunkat, elhomályosulni többé nem engedjük és tanításához, szelleméhez, mindörökké hűek leszünk. Amint Ő, mi is boldogan magunkénak valljuk a keresztet, Isten országának gyönyörű jelét, a testvéri szeretet és szociális igazság szent szimbólumát. Mindhalálig védjük és szolgáljuk a csorbíthatatlan ősi alkotmányt, nemzeti feltámadásunk biztos zálogát. Büszkén őrizzük és ápoljuk multunk emlékeit, mert tradícióinkon kívánjuk felépíteni a jövőt. Teljes egyetértésben követjük kormányzó urunkat, aki az idei jubileumi ünnepek megtartásának elrendelésével is Szent István életet adó nagyságához kívánja nemzetét vezetni. Mint drága kincsünket szeretjük és a viharban magasra emeljük a közgyűlési teremben kifüggesztett piroskék és nemzeti színű zászlókat, amelyekért óh annyiszor folyt apáink vére!

Mély tisztelettel kérem a tekintetes törvényhatósági bizottságot, méltóztassék elhatározni, hogy az örökké élő király iránti mélységes hálánkat, hódolatunkat és erős fogadalmunkat

minden időkre szóló okulásul mai ülésünk jegyzőkönyvébe iktassuk.

Utolsó szavam Szent István birodalmának egykor virágzó, most rabságban sinylődő városai felé száll, ahol az elnyomott, minden jogától megfosztott magyarság élet-halálharcát vivja fennmaradásáért. Székesfehérvár, az egykori főváros, a szent-istváni birodalom szíve, az egybetartozandóság, a sorsközösség érzésével küldi feléjük az isteni igazság győzelméhez, mint örök reményforráshoz tapadó testvéri szeretetét.

A felsőházi követ beszéde.

A polgármester mély hatást kiváltó beszéde után Kaltenacker Viktor dr., a felsőház tagja, szólt a javaslatához:

A természet — mondotta többek között — nem vesz tudomást évtizedek, évszázadok, vagy évezredek lepergéséről, hiszen az idő végtelen. A tökéletesedés felé vágyódó emberi lélek azonban érdeklődéssel fordul a jubiláris számok felé. Ezek adták a múltban is a végnek és az újrakezdésnek a hangulatát. Az 1000-ik év körül általános volt a világ végét váró hangulat. Az emberek hamut szórtak fejükre s a királyoktól a legutolsó rendüekig mindenki várta a világ végét. Így lehetett ez nálunk is az 1000-ik évben, mikor javában folyt a hittérítés munkája. Mikor a világ az összeomlást várta, abban az évben született meg a modern magyar állam. Mintha csak azt akarta volna mondani ezzel a szent király a sokat hánytorgatott nemzetnek: ne adjuk át magunkat soha a pusztulás hangulatának, a csüggedésnek, lemondásnak, hanem bizzunk Istenben, ő velünk lesz, ha mi is vele maradunk. A nagy király, akinek lelke el volt telve az isteni elhivatottság megérzésével, az általános kataklizma-várás közepette is hegyeket megmozgató hittel tudott hinni népe jövőjében. Ő nem a lemondás és kétségbeesés, hanem a bizalommal teljes magyar jövő alapköveit rakta egymásra, azokat a gránitnál is erősebb erkölcsi sziklatömböket, amelyeken megállhatott, felépülhetett a magyar nemzet jó és rossz sorsa.

Szétnézván a 900 éves oromról, most látjuk, hogy a magyarok apostolának hite, töretlen reménye, a magyar apostoli lélek mindent lebiró szeretete kellett ehhez a munkához. Amíg ezek a szegletkövek — hit, remény, szeretet — szilárdak, magyar hazánkon a poklok kapui sem vehetnek erőt. Bölcs Leo

azt mondotta: „A magyarok a lélek ereje által mulják felül ellenfeleiket.“ Igen, azt a csodát is csak a szentistváni lélek ereje tudta véghez vinni, hogy még „él nemzet e hazán“.

Ami e hazában érték, érték volt a múltban, az mind az ősi magyar léleknek a kifejezése, amelynek a nagy király a megtestesítője. Mindaz, amink ma van, a szent király élete műve nélkül — nem lenne. Nemcsak a lélek, az agy s a műveltség eszmei javai, de még az anyagi javak sem léteznének. Mert gondolatok, erkölcsi értékek, a szellem, a lélek, az Isten hatalmának uralma alatt állanak. Ami volt, ami van s ami lesz, az mind testet öltött gondolat.

Ez a város is a nagy király megtestesült gondolata. Itt minden kő róla mond éneket s ha megtévedünk, a romok közül az ő felkisértő lelke kéri számon azokat az erkölcsi alapokat, amelyekre városunkat, országunkat építette.

Szent István 900 évvel ezelőtti temetése, amelynek évfordulóját ünnepeljük, nem gyászmenet, hanem diadalmas bevonulás a magyar nemzet öntudatába, lelki kincstárába. Az ő emléke nem sirkozó, hanem egy 900 esztendő talapzatán álló, égi magasságba nyúló, dicsfényvel körülragyogott, morális erőket sugárzó óriási szellemi obeliszk.

Hóman Bálint a szentistváni gondolatról.

Nagy figyelem fogadta a beszédet és ez a figyelem fokozódott Hóman Bálint kultuszminiszter beszédénél, aki elüljáróban bejelentette, hogy mint a város legkisebb polgára jelent meg az alapító nagy király hódolatára.

— Néhány évvel ezelőtt egyik beszédemben — mondotta Hóman miniszter — a történeti megemlékezések és jubiláris ünnepek korszakának mondtam évtizedünket. A közelmúltban feltárt esztergomi királyi palota alapításának, Julián barát őshazakutató utjának, a visegrádi fejedelmi kongresszusnak, Hunyadi János fellépésének és Mátyás király nyugati diadalainak évforduló ünnepein a középkori magyar hatalom nagy képviselői, III. Béla és IV. Béla, Károly Róbert és Nagy Lajos, Hunyadi János és Korvin Mátyás elevenedtek meg és tettek tanuságot magyar fajtánk életereje, nemzeti múltunk dicsősége és az ő személyükben újra meg újra megtestesülő szentistváni koncepció nagysága mellett. Más évfordulók al-

kalmával szellemi és politikai függetlenségünkért vívott történeti küzdelmünk harcos vezérei: Pázmány Péter és Bethlen Gábor, Zrinyi Miklós és Rákóczi Ferenc, Széchenyi István és József nádor alakjai vonultak fel, hogy hitet tegyenek a szentistváni lélek nagysága és a szentistváni politika igazsága mellett. Ezeknek a régmúlt eseményeket és nagy történeti személyiségeket elénk varázsló jubileumi ünnepegeknek méltó betetőzése Szent István éve a magyar állam és a magyar egyház, a magyar társadalom és a magyar művelődés jubileumi ünnepe. Szent István alakja nem egy eszme, törekvés, vágy, hanem az egyetemes magyar gondolat és korszerű haladás, a Kelet és Nyugat határán mindegyre nehéz próbát álló örök magyar halhatatlan szimbolumaként él a mi lelkünkben. Ezért az átfogó gondolatért találta meg Szent István királyt minden korszak magyarja és minden magyar nemzetpolitikai irányzat benne látja a maga követésreméltó magyar eszményét. A magyar középkor a magyarság legendás héroszát, az uralkodóház családalapító és névadó őseit, a nem misztikus törvényhozóját, a nép szentséges apostolát látta és tisztelte benne, minden állami és egyházi jogosítvány, a közjog és a magánjog minden kiváltság s tulajdon ősforrását látta benne s amikor az ősi ház leányágán is kihalt, ez a tekintély átszállott Szent István koronájára. A Szent Korona lett a magyar nemzettest és közösségi akarát misztikus erejű szimbolumává, minden jog és kiváltság forrásává.

A szentistváni gondolat ma minden magyarnak közkinccse és minden magyar irányzat igyekszik hozzá igazodni a maga módja szerint. Most halálának és európai nemzeti életünk születésének 900 éves fordulóján, a történeti Szent Istvánt ünnepejük és letisztítjuk alakjáról a 900 év folyamán jóhiszeműen, de mégis hamisan rárajzolt színeket. Mi a történeti Szent Istvánhoz folyamodunk, akit a magyar eszme, erő és reménység megszemélyesítőjeként, egész 1000 éves történetünk megtestesítőjeként és magyar jövőnk utmutatójaként látunk.

A szentistváni lélek, kultúra, gondolat és politika igazi értelmét, lényegét és tartalmát kutatjuk, hogy irányítást és ösztönzést, bizalmat és utmutatást merítsünk belőle Szent István népének jövő boldogulásáért vívott munkás küzdelmünkben. Mi a szentistváni lélek? Rövid a válasz: a magyar öntudat, a krisztusi hit és a nyugati szellem szétbonthatatlan szintézise. Mi

a szentistváni kultúra? A magyar hagyományt, a katolikus vallást, az európai művelődés elemeit felbonthatatlan egységbe összefoglaló keresztény magyar művelődés. Mi a szentistváni gondolat? A magyar nemzet biztonságos elhelyezkedésének és zavartalan életének biztosítása a Kelet, Délkelet és Nyugat művelődési és politikai erőinek ütköző pontján. Mi a szentistváni politika? Ennek a gondolatnak gyakorlati megvalósítása a Kárpátmedence politikai, gazdasági és kulturális egységének megteremtése, a nyugati keresztény közösségbe való bekapcsolódás és a nemzeti élet új formáinak kijelölése s a magyarság szellemi és politikai függetlenségének legteljesebb biztosítása.

Ez a szentistváni lélek, szentistváni kultúra, gondolat és politika. Ennek a politikának eredménye, ennek a gondolatnak megvalósulása, a szentistváni kultúra terméke és a szentistváni lélek alkotása a magyar nemzetállam, a magyar egyház, a keresztény magyar művelődés, a magyar faj, a magyar erő, a magyar szellem e három legnagyobb alkotása. Ennek a politikának és ennek a szellemnek ereje hívta életre a magyar élet századokon át működő, még ma is élő intézményeit: a magyar államot, az egyházat, a hadsereget, a bíróságokat, vármegyéket és városokat, közöttük elsőnek Szent István családjának ősi szálláshelyét, Székesfehérvár szabad királyi várost, minden magyar városok anyját. Illő tehát, hogy amikor Magyarország népe a magyar állam és a magyar katolikus egyház, a magyar társadalom, pap, katona és bíró, vármegye és város ünnepel és hódol a keresztény magyar művelődés, a magyar nemzetállam és a magyar egyház alapítójának emléke előtt, Székesfehérvár elüljárjon az ünneplésben és a legméltóbb formában vegye ki részét legnagyobb szülöttjének és jogalkotó királyának ünnepléséből.

Tegyünk fogadalmat, hogy az ünnepségeknél ez a sorozata a mi részünkre, Székesfehérvár polgárai számára nem lesz formaság, nem lesz hivalkodás, hanem elszánt tanúságtétel, meggyőződéses belső hitvallás, a szentistváni eszmék és a szentistváni törekvések mellett. Leszűrve minden tanulságot első nagy királyunk életéből és élete művéből, mi, az ő népe haladjunk előre azon az úton, amelyen ma válságos időknek nehéz küzdelmei közepette az egész magyar népnek Szent István nyomában kell haladnia.

Az Árpádok legkiválóbb ismerőjének beszéde mély ha-

tást váltott ki a megjelentek lelkében. A törvényhatósági bizottság, egyhangulag elfogadta a polgármester indítványát Szent István király emlékének megörökítéséről.

A diszközgyűlés ezzel véget ért, de nyomban utána a főispán a közgyűlést újból megnyitotta, hogy a polgármester beszámolója után átadja rendeltetésének az átépített, új városházát.

Shvoy Lajos megyéspüspök beszéde.

A Szent István-év ünnepélyes megnyitásának napját Shvoy Lajos megyéspüspök nagyhatású beszéde zárta be, melyet a Szent István teremben rendezett 400 terítékes banketten mondott el.

— A templomban és a törvényhatósági bizottság közgyűlésén meghatott lélekkel, őszinte hálával emlékeztünk meg dicső szent királyunk, Szent István történelmi alakjáról. Hivatott ajkak az oknyomozó történelmi bölcsélet adatai alapján élénk rajzolták Szent Istvánt, a nemzet megalkotójának, törvényhozójának, uralkodójának képét, amely 900 év vérvödös távlatából is csodálatos fényben és páratlan szépségben ragyog. A város nemes vezetősége, törvényhatósága a közönség áldozatkészségéből az első szent királynak méltó emléket emelt. Lelkemben felvetődött a nagy magyar kérdés: vajjon ma, a magyar nemzet elesettségében, a történelem mai sötét éjjelében hogyan világosodik Szent István lelke és szelleme? Jelent-e nekünk Szent István szelleme valami történelmi erőt, megtaláljuk-e mi a magyar népben, a magyar életben Szent István királynak nemcsak a jobbját, de éltető szellemét is? Ez a kérdés kísértett engem egész amerikai utamon és tűnődtem ezen a kérdésen ott kint Amerikában és idehaza is. Azt hiszem, megtaláltam erre a kérdésre az egyetlen igazi feleletet, amikor ráeszméltem, hogy Szent István nemcsak nagy király, nemcsak bölcs, alkotmányt adó, a törvényhozást reális alapokra fektető uralkodó volt, hanem korának egyik legnagyobb egyénisége is. Valóban szent volt! Az ő életszentségét az Anyaszentegyház elismerte és egyénisége annyira rányomta szellemét egész családjára, hogy az Egyház ennek a családnak több mint 10 tagját emelte a szentek trónusára.

Ez a gondolat mindig elevenebb lett előttem, amikor azt olvastam, hogy az Ő egyénisége a legteljesebben a szívjóságban, kegyességben, igazságszeretetben nyilatkozott meg. Azt irták róla a krónikások, hogy neve az egész világon elterjedt. Az Ő ajkának ítéleteit csodálattal emlegették világszerte. Imre fiának azt mondta: „Ugy uralkodjál, hogy mindenkinek a számára emberséges király légy! Gyűlölködés, erőszakoskodás, kevélység nélkül! Szelidségben, békességben, szerénységben, megfontolva, mert csak az alázat tud felemelni és a kevélység az, ami megaláz!” Az a király, aki az Ő fiának ilyen oktatást ad, aki ebben az oktatásban a saját lelkét így feltárja, az valóban különleges egyéniség. Engem még ez sem nyugtatott meg — folytatta a főpásztor — folyton kinzott a gondolat, hogy Szent István királynak van-e 900 év után történetformáló ereje a magyar nép sorsának kialakításában. Hogy van, hogy igen is van, ezt Amerikában találtam meg. Amikor a nagy angol nemzetiség tengerében magyar bányatelepekre, teljesen elszigetelten álló magyarlakta telepekre mentem, itt megtaláltam Szent István szobra körül a magyar hívőket. Valami különös, rajongó szeretettel nézi a magyarság kint Szent István képét.

Olyan szentnek a képére tekintenek fel, akitől ők nagy kincset várnak. Ezzel a nagy kincssel mindenütt találkoztam. A mi magyar népünk becsületes, őszinte, kötelességtudó jósága ez. Ez az, amiről legmaradandóbb emlékem van. Amikor haza jöttem Amerikából, egészen másként néztem Szent Istvánt és az ő népét. Felfedeztem, amit eddig nem láttam. Ez a nyakas, lázadó, egymást megérteni nem tudó magyar, a lelke mélyén milyen becsületes, tisztességes és jóságos! Nem egy amerikai szenátor mondotta nekem: „A magyar a legbecsületesebb nép! Ezek a legjobb emberek a világon!” Ez Szent István öröksége, a *lélek* a magyar népben. Minden elnyomatás és pusztulás, pusztítás ellenére él benne ez az örökség, a lélek. Történelmi erő Szent István ma és történelmi valóság a mi élő szent királyunk. Ma már nem kételkedem és boldogan mondom, hogy a történelmi erő igenis itt él a magyar népben, a magyar nép elpusztíthatatlan, lovagias lelkében. Ez Szent István legszentebb, legdrágább öröksége.

De hogyan kerül ez az érzés ide? Ugy, hogy én most a mai ünnepélyre fel akarom tenni a koronát, vagy mondjuk a keresztet. Nem lehet itt csak valami lelkesítőt mondani, de a

szónak, mélységes gondolatnak, hódolatnak és tiszteletnek kell lennie. Emeljétek fel lelketeket a mi szent királyunkhoz és mondjátok utánam:

— Szent István királyunk, dicső magyar nemzetünk alapítója és édesatyja, szenteld meg, áldd meg a te magyar népedet és magasztald fel édes magyar hazánkat!

A megjelentek meghatott lélekkel ismételték a főpásztor szavait.

... Gondolt-e akkor valaki az ünneplők közül arra, hogy az esdeklés meghallgatásra talál és Szent István még ebben az évben felmagasztalja népét?!...

A kard hódolata.

... És megindult az ország népe az ősi Alba Regia felé, hogy hódoljon az első szent király emlékének. Májustól októberig alig volt nap, amelyen valami ünnepélyes hódolattétel ne történt volna. Eljött a magyar kard, hogy mélyre hajoljon az előtt, aki — mint király — először sújtott vele a világ négy tája felé; eljött a Szent Jobb, hogy találkozzék a koponyával és megpihenjen a koporsón; — eljöttek a viláгатolicizmus képviselői, az országnagyok, a tanügy munkásai, az írók, a művészek, a mezőgazdák, az iparosok és a kereskedők, a jogászok, a pénzvilág vezérei, a városok vezetői és eljöttek a többiek: a kicsinyek, messze magyar vidékek névtelenjei, távoli országok vándorai.

És elhozták hódoló lelküket, magyar szívük örökmécsesét, azt a próbált hűséget és ostromló bizalmat, melyet évszázadok óta ősi egyházi énekünk fejez ki a leghívebben:

*„Előtted könyörgünk
Bús magyar fiaid,
Hozzád fohászkodunk
Arva maradékid.
Tekints, István király
Szomoru hazádra,
Fordítsd szemeidet
Régi országodra!”*

Ez a soha nem látott nemzeti zarándoklat a maga méreteivel, bensőségességével és hatásával szemléltető bizonyosságát adta annak, hogy István urunk tisztelete eleven öröksége a magyaroknak, ösztönös hitvallás, hogy mi: *magyarok is vagyunk, keresz-*

tények is; Kelet is, Nyugat is; külön ut is — és közös sorsvállalás is a keresztény Európával!

A mi paradox, gyönyörűen tragikus küldetésünket érezte meg itt minden magyar zarándok Szent István porai fölött és ez az átérzés már vigasztalás is volt számára: több magyarként, több emberként távozott el Szent István városából.

A város felszabadításának emlékünnepe.

Az ünnepségek és hódolattevések sorozatát hadd kezdjük a kard hódolatának, a magyar vitézség ünnepségeinek ismeretetésével.

A dátumok különös szeszélye, vagy talán misztériuma, hogy az ősi város török uralom alól való felszabadulásának 250 éves fordulója a Szent István-emlékévre esett. A keresztnek a fogyó holdon aratott győzelme nem hagyott különösebb nyomokat a lakosság lelkében: 250 éven át nem ünnepelte meg nyilvánosan a felszabadulás évfordulóját, mindössze annyi történt, hogy május 19.-én, a felszabadulás napján, a püspöki székesegyházban — a város kegyuri templomában — kitétték Szent István fejereklyéjét a hivek számára hálából és — mementónak . . .

El lehetne gondolkodni ezen a tradícióhiányon. A gyökér-okot azonban talán abban a tényben leheltnénk meg, hogy az újjáépülő város lakosságának zöme nem a *múlt*, hanem a *jövő* felé tekintett . . .

Az 1938-as nagy felszabadulási emlékkünnep már az öntudatára ébredt, új Székesfehérvár lenyűgöző színvallása volt a múlt értékei mellett és — talán engesztelés is azért, ami a múltban *nem* történt meg . . .

Május 18.-án minden házon nemzeti lobogó lengett. Este felé hatalmas tömegek hömpölyögtek az utcákon és élvezték a másnapi emlékünnepségek lelkesítő elő-eseményeit, a zenés takarodót és a város éjtszakai szépségbemutatóját: a tündéri reflektorfényben ragyogó műemlékek, szobrok, terek és középületek hangulathatását.

A tömeg a feltámadás örömfényével a szemében járta az utcákat. Talán azt élte át, hogy 250 évvel ezelőtt mindössze 200 rongált ház maradt a török kivonulása után néhány száz

lakóssal, — ma pedig 42.000 ember emlékezik vissza a hajdanvaló nehéz időkre...

Másnap, május 19.-én délelőtt 10 órakor Shvoy Lajos megyéspüspök hálaadó-istentiszteletet pontifikált a Szent István-székesegyházban fényes papi segédlettel. A hatóságok vezetői közül résztvett az a Széchényi Viktor gróf főispán is, akinek oldalági öse, Széchényi Pál veszprémi püspök 1688. május 20.-án a felszabadulás utáni napon hálaadó istentiszteletet tartott a város piac-terén, mivelhogy a templomok romokban heverték...

Shvoy Lajos megyéspüspök szentbeszédben emlékeztette a megjelenteket a 250 év előtti nagy eseményekre:

— A történelem legfőbb kormányzója Krisztus, akinek kezében a török is csak eszköz volt. Keresztelő Szent János mondotta: „Tartsatok bűnbánatot, mert a szekerce már a fa gyökerére tétetett!” Mai csonkaságunkban is szentül hisszük, hogy a mai megpróbáltatások is csak azért értek bennünket, mert elhagytuk az Istent. Szent István koronája is azért hullott a porba, mert hűtlenek lettünk a szentistváni hagyományokhoz. Ennek a szabadkirályi, ősi koronázó városnak hűsége Isten iránt a mi fogadalmunk és ígéretünk, hogy ezután még keresztényibb, becsületesebb és igazabb szentistváni magyar embereként akarunk élni és dolgozni a magyar haza feltámadásáért!

Istentiszteleteket tartanak a felekezetek is. A hivatalokban, az iskolákban munkaszünet van, délután 4 órára pedig minden üzem befejezi a munkát.

Félhatkor sok ezer ember szorong a patinás Városház-terén. Itt áldozik a város közönsége ünnepies keretek között a felszabadulás emlékének, itt leplezik le Medgyessy Ferenc szobrászművész emlékművét.

A lepellel bevont emlékművel szemben a katonai diszszázad, a katonazenekar, továbbá a levették, frontharcosok. lövészek csapata, az egyesületek küldöttségei és az iskolák tanulóifjúsága sorakoznak.

A katonazenekar eljátssza a Himnuszt, majd Csitáry G. Emil dr. polgármester lép a szónoki emelvényre és a török-hódoltság székesfehérvári vonatkozásainak mesteri rajza s a felszabadítás eseményének drámai ismertetése után a következőket mondja:

— Emlékművet állítunk, hogy minden időközön át hirdesse

felszabadulásunk nagy örömnepét, rendkívüli jelentőségét és értékét. De hirdetni akarjuk másfél századon át rabságban sinylődő, magyarságukat azonban mégis megtartó egykori polgártársaink iránt érzett mélységes hálánkat és kegyeletünket is, másrészt az új, de a történelem életfolyásával szorosán összekapcsolt Székesfehérvár megszületését.

Emlékművet állítottunk a török hódoltság két hősének Varkocs György és Vattay Ferenc várkapitányoknak és a tudós és hős főpapnak: Kálmáncsai Domonkosnak is, akinek fennmaradt kápolnája szent szimboluma annak, hogy szeretett városunkért és hazánkért folytatott küzdelmünkben soha sem nélkülözhetjük a mindenható Isten áldó és segítő kezét. Emlékművet állítottunk a világháború hőseinek is és szobrot emeltünk Szent Imrének, a glóriás királyfinak, hogy Székesfehérvár ifjúsága az ő nyomdokain járva igyekezzék a város múltjához, nagyjaihoz és derék polgáraihoz méltóvá válni.

Ezután a város harangjainak zúgása közben lehull a lepel az emlékműről, mely nem egyéb, mint a hajdani királyi palota helyén épült ferences-templom keleti falába illesztett török-kút és kő-dombormű.

A tömeg gyönyörködve nézi a mozgalmas, artisztikus szoborművet, mely stilizált török-magyar csatajelenetet ábrázol ezzel a felírással:

„SZENT ISTVÁN ÁLLJA ITT MINDÍG A VÁRTÁT!“

Az első pillanatra meglepő gondolatnak tetszik ez a jubileumi évtől sugallt felírás, de annál meggyőzőbbnek találjuk, ha magunkban kiegészítjük a szimbolikus mondatot:

„... *ha hűek maradtok szelleméhez.*“

A török-hódoltság elején való mérhetetlen erkölcsi süllyedésünk magyarázza, miért nem állhatott a vártán *akkor* a szent király, — viszont belső erőink regenerálódása, lelkünk megtisztulása a XVII. században megmagyarázza, miért segített a szent király szelleme a város felszabadításánál.

Miután a polgármester felavatta az emlékművet, s vele együtt szimbolikusan a többi szobrot is, Csaplovics József tan-

ügyi tanácsos állott az emlékmű elé és felolvasta Balassa Brunó dr. tanker. kir. főigazgató ünnepi beszédét.

Előbb a történész tárgyilagosságával és a szemléltetés plasztikus erejével felidézte a törökök kivonulásának drámai képét, majd így folytatta:

— Ebből a kemény múltból erőt meríthetünk a jövőre. Szeretettől izzó lelkesedéssel öleljük át azokat az ideálokat, amelyeket az első szent király írt fel a város ormára és tette ezáltal városunkat a nemzet és a magyar faj örökös szimbólumává. Tragikus ez a mi földünk és népünk, de csodálatos is, mert az új élet lendületével a romokból épít fel új városokat. Mi, magyarok, a világtörténelmi események hullámtörő partjára születünk. Egyszer a tatár, máskor a török pusztította e földet, de mégsem pusztíthatta el.

Még csodálatosabb e város évezredes lelkének varázsereje, amellyel az emberszíveket formálja. 250 évvel ezelőtt pár száz ember élt itten. A kipusztult népességet idegen ajkuakkal pótolták és ők mégis átformálódtak, magyarokká lettek. Szent István él itt, az ő lelke ihlet munkát, alkotást és sikert, az ő szíve nevel új nemzedékeket. Szent István ezt írta fiához intézett Intelmében: „Szeresd az Istent, mert akiknek nincsen igaz hitük, sem ezen a földön nem uralkodhatnak tisztességesen, sem az örök élet részesei nem lehetnek.“

Szent István kétszeresre ácsolt keresztje úgy áll a magyar életben, mintha kettősségével jelképezni akarná, hogy Kelet és Nyugat határvonalában kell azt mindig magasra tartanunk. —

Mennyire sorsszerűnek tetszettek ez után a távlatnyitó beszéd után a Szózat megrázó akkordjai, s a katonaság és ifjúság pompás díszmenete! A pezsdítően üde tavaszi napon Székesfehérvár népe átélte lelkében a felszabadulás húsvéti örömét. Érzései mélyén meg tudta találni a kapcsolatot Szent István szelleme és a hajdani keresztény csapatok vallási és nemzeti meggyőződésből fakadó lendülete között.

A film visszafelé pereg . . .

Hogyan is játszódott le a felszabadítás nagy eseménye? Pergessük csak vissza az idő filmjét egy negyedévezreddel!

Látjuk Miksa Emánuel bajor választófejedelem seregét, amint Párkánytól megindul Fehérvár felszabadítására . . ., de

aztán csalódnunk kell: Lipót császár parancsára az utolsó pillanatban Buda felé tér el a sereg, melyet 1686. szeptember 2.-án fel is szabadít . . .

Egy egykoru spanyol vers, melyet Don Pedro Mayor Y Salcedo, a valenciai egyetem jogtanára írt¹⁾ így számol be a maga lojális modorában Székesfehérvár visszafoglalásának késedelmességéről és okairól:

*Miután Esztergom Magyarország Egyházának,
Buda királyi udvarának székhelye: miért foglalták előbb vissza ezt a két várost és nem Székesfehérvárt, királyainak temetkezési helyét? ²⁾*

*Egy város, a magyar egyház székhelye,
Egy város, ahol uralkodóinak trónja áll
És egy harmadik, ahol van örök nyugvóhelye, ihleti meg
Költői lelkem és örömmel betölti.*

*Az egyik Esztergom, érseki székhely volt,
Buda a másik, melyet a trón diszit
Mint amazt szent, fennkölt érseki szék.
És így fenségében egyenjogu.*

*Székesfehérvár hirneves sirboltja
Magyarország királyainak, melyet felruház
Annyi komoly fenséggel a régi mult,
Hogy megdicsőíti azzal, amit magába rejt.*

*Ott a porfirsíkla hirdeti, hogy nem mindig
Hal meg a sirban az emberi tettek
Hirneve, mert a királyok dicsősége
Tartósabb mindannál, amit megvalósíthattak.*

*Mért hódította meg először
A német győzhetetlen bátorsága
Budát és Esztergomot? Erre válaszom,
hogy mindkettő a harmadik előőrse lehessen.*

*Ha valaki talán komolyan vetné fel
Ezt a súlyos érvet, nézze meg az atlaszt,
Mivel más tényekre szoktak hivatkozni,
Melyek távol álltak a történelemtől és a térképektől.*

¹⁾ L. Fejérmegyei Napló 1938. június 26.-i számát.

²⁾ Budapest Székesfőváros Múzeumában őrzött spanyol nyelvű egykoru kézirat szövegének fordítása.

*Esztergom szabadult fel először
A zsarnoki nyomás alól, hogy oltárain
A vallás szertartását helyreállítsa, a szent áldozást,
Amit az ész tanácsol, a hit megszentel.*

*A birodalom hódítását megerősítette
Uj győzelmekkel, melyeket most megtetéz,
Mialatt oltáránál ima hangzik el,
Küzdelemmel visszafoglalta a helyet, ahonnan uralkodik.*

*A török hatalma leomlott
A győzhetetlen német ereje előtt és most fegyverét
Inkább lelkesíti a szertartást végző Primás,
Mint a harcban küzdő bátor katona.*

*Követte ezt a hódítást Buda visszafoglalása
A fenséges miszterium jegyében, mivel erre méltó
A világ egyetlen koronázott Királya,
Mint amarra egyetlen süveges pásztor.*

*Visszahódította székhelyét a győzhetetlen
Ausztriai nemes, császári család,*)
Uralma oly állandó, hogy az idő ura
Megirigyelte tartóságának folyamatát.*

*Örökkössé tette a trónon örökölt
Dicső fejedelmi fenségét,
Ugy, hogy már saját hatalma
A királyság védőbástyája.*

*Bár Székesfehérvárt van temetkezési helyük,
Nem kellett a két másik város elébe helyezniök,
Mert a sirboltra annak nem kell emlékeznie,
Aki a Párkákat hatalmában tartja.*

*Még a koronáját se kell annak
Hősi bátorsággal visszahódítania,
Aki az aranyat megvetve, szeretetből
Font értékesebb koronára számíthat.*

*Az ég nyujtsa hosszú századokra
Lipót életét, mivel kardjától
A pogány úgy fél, hogy szemében
Elátkozottnak tűnik fel az, amit megfenyeget.*

*) A vers írója a XVII. században a Habsburgok spanyol ágának uralkodása alatt élő Spanyolország gondolkodását fejezi ki.

*Folytasd, Lipót, hadjárataidat,
Kettőzött menettel Jeruzsálemig,
Mert ezek a győzelmek jelzik, hogy hősiességed
Nagyobb hadi tettekre képesít.*

*Az elsorolt érvekkel megokoltam,
Mért volt előbbre való Esztergom és Buda visszahódítása
Székesfehérvárnál; ha más is lett volna,
Elhallgatom, mint a misében, ha az nem pusztá halogató.*

*Végül egyszóval megmondom, hogy visszafoglalásuk
Elsősorban a megérdemelt sikertől függött,
Hiu vállalkozás volna azt keresnünk,
Milyen érdeme igazolhatja előttünk a szerencséjét.*

... És most emlékezet-filmünk a végső küzdelemre berendezkedő török Fehérvárat helyezi „premier plan“-ba: a tapasztalt és vitéz Achmed basa, akit a nagyvezér csak az imént bizott meg a vár védelmével, hármas árkot húzat a vár körül, megerősíti a Budai Kaput és a külvárosokat leromboltatja. Gyönyörű faragványos oszlopfejek, gránitkövek és vörösmárványdarabok kerülnek a bástyákra és a résekbe: a gyaur Isten szép templomának maradványai, amelyet az első magyar király építtetett itt a gyaurok fővárosában...

Most fényszórónk rávetődik a felszabadító csapatra. Furcsa szerzet ez: magyarok és németek, könnyű lovasok és nehéz „Landsknecht“-ek. Három főúr vezérkedik a magyar csapatok élén: vitézlő Esterházy János gróf, Zichy János gróf vicegenerálisok és Batthyány Ádám gróf tábornok őkegyelmeik. Előbb Csókakőt, majd Várpalotát foglalják el mindent elseprő erővel és az ágyuk tüzes viharával. A török valami gonosz dzsinnek véli az ágyuknál sündörgő csuhás alakot, pedig az nem más, mint a legendás „tüzes Gábor“, a ferences barát, akinek az ágyui kétszer olyan gyorsan és pontosan okádják a tüzet, mint a török ágyuk...

Az egész tarka magyar-német ostromló tábor ott nyüzsög már Fehérvár előtt... A parancsnok Areyzaga János báró német ezredes felállítja ostromoszlopait, de csakhamar átveszi tőle a főkommandót Batthyány Ádám tábornok, aki 1688. május 6.-án érkezik Fehérvár alá.

Nincs menekvés. Tüzes harcivágy kívül és kétségbeesett

csüggedés belül. A félhold megremeg a kereszt előtt. Kisebb csete-paték után Achmed kegyelmet kér. Május 10.-én megkötik a szerződést, melynek értelmében a török tulajdonával együtt szabadon elvonulhat a vár átadása után...

Drámai kép: a lerongyolódott török sereg, vagy 1000 katona és 3000 polgári egyén, elvonul Adony felé, majd a Dunán Ujlakra... Helyükbe németek vonulnak be a várba és magyar csapatok a külvárosba.

A környezet nagyon szomorú: az istállókban mindössze 14 tehenet és 13 lovat, az egész városban 200 lakóházat találunk, amelynek nagy része fából épült és romokban hevert. Hajdani templomaink közül a török-uralmat egyedül a Mátyás-korabeli kis gótikus szent Anna-kápolna vészelte át, mert a török — a nemrég napvilágra hozott falfreskók bizonyossága szerint — imaháznak használta a kápolnát...

És most néhány beszélő adat az újraépülő Fehérvárról. Az első lelkipásztorok jezsuiták voltak, akik egy török mecsetet alakítottak át templommá. A lakosság zöme németekből és rácokból tevődött össze. 1703. október 23.-án I. Lipót ismét visszahelyezte Székesfehérvárt a szabad királyi városok sorába. Az 1702. február 24.-én kelt királyi leirat azonban elrendeli a vár lebontását katonai és politikai okokból. A régi várból, mely oly sok magyar vért és dicsőséget látott, ma már csak néhány kő és a püspökkert végén elhúzódó várfalrész maradt meg a késő utókor kegyelete számára.

Szabadtéri színjáték.

... Székesfehérvár levente-ifjúsága a felszabadítás emlékének hódolt, amikor három estén át — május 19., 20. és 21.-én — szabadtéri játékokkal idézte vissza a vár elfoglalását és felszabadítását. A Horthy Miklós-téri bemutatóban több ezer főnyi közönség gyönyörködött.

... A leventék félkörben ülnek a tábortűz körül és hallgatják a főoktató elbeszélését Fejérvár 1543.-i elestéről és 1688-ban történt visszafoglalásáról.

Egyszerre elhal a mesélő szava, kihúny a tábortűz és megelvenedik az elbeszélés cselekménye.

Látjuk a fehérvári urakat, akik dorbézolnak a helyett, hogy a várfalakat erősítenék meg a közeledő török ellen. Előttünk dübörögnek el a zámolyi menekülők szekerei s lakol meg büneiért a kegyetlen és könnyelmű fehérvári bíró. Hatásos a szultán diadalmenete, és a szerzők: Reviczky Jenő és Révész Amadé dr. a vár visszafoglalásának erőtlenebb jeleneteibe is tudnak mozgalmasságot vinni. A hatásos történeti játék igen jó szolgálatot tett a tömegek hazafias öntudatra való nevelésének.

A vitézi avatás.

„A mi első politikánk fegyver volt, most is annak kell lennie. A mi régi Szent Istvánunk koronája semmi a pallosa nélkül.“ (Zrinyi Miklós: A török áfium ellen való orvosság.)

Igen, akár akarjuk, akár nem: a kard örök magyar politika. Lehetünk az örök béke szomjasai, csendes könyvtárszobák békés szerelmesei, a munka rajongói, — de a kardot az egyik kezünkből soha, egy percre le nem tehetjük.

A magyar feltámadás rendje, a Vitézi Rend, ezt a Szent Istvánban fogózó Zrinyi Miklós-i politikát vallja. A rend alapítója, Horthy Miklós kormányzó, a magyar Géniusz ihletését követte, amikor a világháború hőseinek jutalmazására és a magyar hadierényeknek a polgári életben való ápolására a Vitézi Rendet alapította. Célkitűzésében és szervezetében Európában egyedülálló és a magyar küldetés misztériumának parancsát követő intézmény a Vitézi Rend: az egyetlen testület Magyarországon, melynek tagjai címüket és telküket elsőszülött fiúutódaikra is átörökíthetik.

A vitézi avatás minden évben ünnepi esemény szokott lenni Pestbudán. A júniusi avatásra az ország színe-java össze szokott seregleni a történeti múltú Szent Margit-szigetre, de nagy számmal látogatnak el a külföldiek is, hogy ennek az izig-vérig magyar ünnepnek színeivel töltekezzenek.

A magyar dicsőség Pantheonja.

A Szent István-év küszöbén költőien szép gondolat fogamzott meg a Vitézi Rend főkapitányának, Horthy Miklós kor-

mányzónak lelkében: a kettős szent évben legyen az avatás színhelye az a város, amelyben hajdan a nemzet virágát ütötték lovaggá Szent István és utódai; ahonnan valaha kiröppent a véres kard és körülhordoztatva az országban, csatába hívta a harckedvelő magyart; ahol az országépítő első király először tette meg a négy vágást a négy világtáj felé s ahol az ő és utódainak hamvai beleporladtak a végzettermő magyar földbe.

Van-e méltóbb, megszenteltebb hely ennél a városnál, amely a magyar dicsőség Pantheonja volt?

Székesfehérvár vezetőségét és lakosságát kimondhatatlan örömmel és büszkeséggel töltötte el a kormányzó nagylelkű elhatározása.

Horthy Miklós, a magyar kard legendás hőse, a magyar ujjászületés vezére városunkban! A fehérvári szív nehezen gyullad. Örök panasz ez, de egyuttal van benne valami dicséret is. Mert ez a szív szívós keményfából való: ha egyszer kigyulladt, akkor tartós a melege és messze világít a fénye.

Az ősi koronázó város testben és lélekben, külsejében és érzületében hozzáhangolódva a nemzeti építés nagy vezéréhez, méltóképen akarta fogadni a nagy magyar alkotót!

A lélek tehát kész volt és minden nehézséget legyőzött.

Schmidl Ferenc műszaki tanácsos tervei szerint és vezetése mellett már napokkal előbb megindult a város ünnepi díszbe öltöztetése. A pár héttel előbb még feldúlt romkertben szinte máról-holnapra kinőtt a fű és a smaragdzöld keretben — laikusnak is érthetően — beszédessé váltak Szent István ősi templomának maradványai. Az Országos Vitézi Szék közbenjárására utászkatónák lepték el a teret s hadihid-anyaggal és Budapestről kölcsönvett tribünökkel valóságos amfiteátrummá varázsolták a romkertet és környékét. Hatalmas, aranyozott kettős keresztben végződő zászlórudakkal szegték be a tribünöket és az ezeken lobogó 7 méteres zászlók, meg a kereken 2000 méter hosszú nemzetiszínű kárpít segítségével az építmények ideiglenes jellegét bravurosan eltüntették és így gyönyörű keretbe foglalták az avatás színhelyét.

Ugyanakkor kint a bevonulás útvonalán: az állomás előtti téren, a Deák Ferenc-utcában, a Zita királyné- és Várkörúton a közművek emberei 10 méteres zászlórudakat állítottak fel.

A Városháza

Foto: Tóth K. Szésvár.

*Az ünnepi év
megnyitása
1938. január 17.-én*

Foto: Jelfy Gy. Bpest.

*A török hódoltság alóli felszabadulás emlékünnepe
(az emlékművet Medgyessy Ferenc készítette)*

Foto: Tóth K. Szfvár.

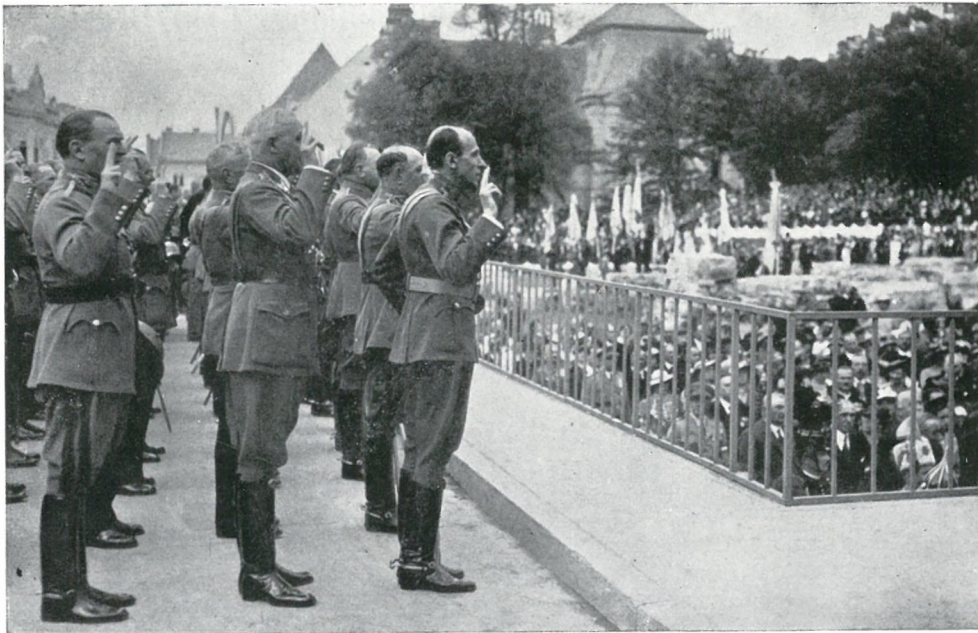
Vitézi avatás

Foto: Schäffer Bpest.

Vitézi avatás

Foto: Schäffer Bpest.

A vitézi eskü

Foto: Schäffer Bpest.

*Vitézi avatás Szent
István koporsója előtt*
Foto: Tóth K. Szfvár.

*„Hadur nevében
vitézzé avatlak!”*
Foto: Magyar Film Iroda.

Az úttestek mindkét oldalán egymástól 30 méter távolságban állnak a hatalmas árbócok. Közöttük szabályos távolságokban — földbe szúrt lándzsák — a város és az Árpádház szines cimere váltakozik. Az állomás előtti tér gyönyörűen kiszélesített új köröndjének külső vonalán elhelyezett árbócfákat dús élő zöld füzér köti össze.

És május 22.-én ragyogó, napsütéses vasárnapra virradt az ősi Alba Regia. Az úttest melletti partsávok üde májusi zöldjén milliónyi gyémántként csillognak a harmatcseppek. Az árbócokra felrepültek a 7 méter hosszú, egybojtos, csúcsban végződő, nemzeti és városi lobogók. A Várkörút összehajló fái miatt alig látszik a zászló-sorfal: itt tehát az úttest felett kifestített, vízszintes lobogók adják a ritmust. Minden zászló és minden cimere tövében — végig az útvonalon — cserfalombos sisakkal egy-egy fegyveres katona áll. És ezt a nagyvonalú, feszes ünnepi dísz gyönyörűen oldja fel a legdrágább magyar füzér: a sorfalat álló magyar ifjúság, az ezernyi iskolás gyermek és diák tarka tömege. Fiúk és lányok, kicsinyek és nagyok példás rendben, magyaros formaruhában a ritka percek ünnepélyességével az arcukon.

Az állomás előtti tér zászlórúdjai aljában diszmagyarba öltözött gimnazista lányok, karjukon hatalmas mezei virágcsokorral: üde rózsabokrok a legszebb magyar májusfák tövében.

Bent az állomás — kárpitokkal és élő zölddel feldíszített — előcsarnokában ugyancsak magyarruhás gimnazista lányok állnak sorfalat boldog izgalomtól kipirult arccal. Három vitézi leányka egy óriási rózsacsokor mögött szurkol: ők fogják üdvözölni a legelső magyar asszonyt, a magyar gyermekek jóságos védőangyalát.

Megérkezik a kormányzó.

Pontosan 10 órakor felhangzik a Himnusz és begördül a kormányzói pár különvonata, a Turán-vonat. A kormányzó, aki sötétkék tengernagyi díszruhát visel, ruganyos frissességgel száll ki a vonatról és fogadja vitéz Temesy Milán tábornok, vegyesdandárparancsnok jelentkezését, majd Széchényi Viktor

gróf főispán, Ecsedy József dr. alispán és Csitáry G. Emil dr. polgármester hódoló köszöntését .

Most valami bájos jelenet következik. A kormányzóné, aki remek lila magyar disz-ruhájában, patyolatfehér csipkés főkötőjével, sudár alakjával és jóságot sugárzó arcával a magyar múlt fejedelmi nagyasszonyait igézi a szemlélő elé, odalép az óriási rózsacsokor elé és kedves figyelemmel hallgatja a kis vitézi leány-„szónok“ elfogódott köszöntő szavait. Ahogyan a virágot megfogja, ahogyan a megilletődött leánykákra anyásan rámosolyog, abban benne van az ő fennkölt egyéniségének s a magyar milliókra gyakorolt hatásának elemezhetetlen titka.

A diadalút.

Most a kormányzói pár felszáll a bábolnai ménes egy-egy gyönyörű, hófehér négyesfogatára. És amíg végighaladnak az útvonalon, a szél is eláll, a hatalmas lobogók szinte mozdulatlanul lógnak alá, a katonák szoborra meredve tisztelgnek, de felhullámszik a tömeg lelkes éljenzése és kendő lobogtatása. A mozdulatlanságnak és a hullámszásnak ebből az ellentétéből a tiszteletnek és az elemi erővel kitörő szeretetnek olyan fenséges szimfoniája született meg, amely örökké emlékezetes marad mindazok lelkében, akik átélhették ezt a bevonulást.

Ott is van a város és környék apraja-nagyja! Az utcákon és a tereken tizezrével szorong a nép a mindent megszépítő májusi nap verőfényében. Mindenki látni akarja a világháború és a magyar újjáépülés legendás hőst.

Asszonyok a gyermeküket emelik fel a magasba. Vannak, akik órákon át gyalogoltak, hogy láthassák őt. Az ablakokban emberfürtök duzzadnak a nagypapától az unokáig. Az iskolás-gyermekek kezében zászló, vagy virág lobog, de legszebb lobogó a szemükből integet: a szeretet parancsolatlan tüze...

Diadalút ez, amit nem lehet kierőszakolni, vagy megrendelni, amit csak egy élet heroikus önfeláldozásával és csodálatos eredményeivel lehet megvalósítani.

A lelkesedésnek ebben a lángolásában elégnek a vallási, politikai és társadalmi választófalak: egybeolvad most minden

magyar őbenne, Horthyban, akiben az egész nép a saját inkarnációját, fajiságának kiteljesedését látja.

A kormányzói pár látható örömmel viszonozza a szeretet kitörő megnyilvánulásait.

És addig a romkertben . . .

A romkert tribünjein már mindenki a helyén ül. Ma mindenki pontos . . . Szinte jól esik ez a mindenkit egyformán kötelező katonai pontosság, amely az „előkelő“-nek nevezett magyar pontatlansággal szemben a rend és fegyelem „előkelőbb“-ségét hangsúlyozza . . .

Az arcokon a várakozás ünnepélyessége feszül. Mindenki érzi, hogy történelmi órák tanuja lesz. Az élet, az elpusztíthatatlan, diadalmas élet csodáját fogja látni: új hajtás születését a mohos magyar törzsen, a háborus hősök rendjének megújulását utódaikban.

Mintha ezek a feltárt romok is a megújulás csodáját példáznák! Eltemettek a századok? Van csákány, mely a napfényre hoz!: az élniakarás parancsa. Belepett a feledés pora? Itt a lélek, az örök magyar lélek, mely ezer év termő erejét tudja jövővé sarjasztani bukások és vereségek után is . . .

Karnyujtásnyira vannak a magyar dicsőség szentelt kövei: ott van a „donzson“ alapfala, melybe valaha vitézlő és főtisztelendő Kálmáncsai Domonkos prépost uram, a Bazilika gondviselője, mentette a királyi kincseket, és kardjával védelmezte őket Miksa német császár prédaéhes zsoldosai ellen! Emitt Mátyás kápolnájának maradványai búslakodnak, melynek falai valaha a nagy hódító zsákmányolt zászlóit és fogadalmi lobogóit őrizték. Húsz lépéssel messzebb Nagy Lajos kápolnájának romalapja látszik, amelyben valaha fél-Európa diplomatai mondhattak fohászt egy-egy nehéz tárgyalás előtt. És itt van a Koporsó a maga lenyűgöző egyszerűségében a tragédia és megdicsőülés claire-obscur-jétől körülragyogva.

Néhány lépésnyire tőlünk a várfal másik oldalán elmerülten hallgat Vattay Ferencnek, a vár utolsó várkapitányának szobra, aki, mint annyi sok magyar mártir, a Jedikula kaza-

matáiban halt meg. Néhány utcával messzebb annak a Varkocs Györgynek a szobra tekint dacos nyugalommal maga elé, aki mint várkapitány a várkapú előtt esett el a török túlerő ellen vívott harcban.

Talán a hely Génuszának kövekbe és szobrokba írt valamása teszi oly illetődötté az arcokat! A múlt rádióaktív kisugárzása elemeire bontja a legelzártabb arc közönyét is és megdobogtatja a szívet a diszes ruhák pompája alatt is.

Talán Mátyás koronázása óta nem látott ilyen diszmagyar-pompát Székesfehérvár! Szinte korszerűtlenül hat ez a mai munkaruhás világban. Bársony- és brokátselyem menték, nyusztprémes és párducos kacagányok, kócsagforgók és vertmívű kardok, történelmi női díszruhák és skófiumos főköttők szinpompája tobzódik itt: egy darab csakazértis Kelet, csakazértis boldogabb *múlt!*

Az árkádok alatt fenntartott széksorokban az országnagyok foglalnak helyet: József főherceg tábornagy, a világháborús magyar katonák gondviselő atyja, József Ferenc főherceg, továbbá az egyházi, katonai és közjogi előkelőségek, a külföldi diplomaták és katonai attasék. A kormányzóné árkádjá alatt diszmagyar-ruhás hölgyek koszorúja várja a főméltóságú asszonyt.

A vitézek.

Az úttesten 1900 avatásra váró vitézjelölt sorakozik katonás rendben. Az országnak minden tája elküldte kitüntetett fiát. Itt magasrangú tisztek, ott csillogó szemü ludovikások. Az árvalányhajás Kossuth-kalapok alól a Hajduság dacos tüze villan felénk: a Hortobágy szabad, nehezen betörhető virtusa. Amott matyó surcok szinpompáznak, emitt bányász-egyenruhák komorlanak. Szemet gyönyörködtető sziget: a fejrmegeiek kékpruszlikos, fehérgatyás csapata.

A testvér melegsége, a katonalélek természetes büszkesége az arcukon. Némák, csak a szemük beszél. Az egyik azt mondja:

— Emlékszel, pajtás, ott Ravaruszkánál! . . .

A másik így felel:

— Emlékszem. Meleg napok voltak. Hát még a Monte San Michelén! Meg Uzsoknál... a régi *magyar* határon!...

A várományosok így beszélgetnek néma tekintetükkel:

— Az én apám egy orosz századot támadott meg Galiciában húsz emberével és széjjelverte őket!

— Az enyém meg egymaga vert vissza géppuskájával egy rohamot!..., míg ő is el nem esett...

Így beszélnek ezek a csillogó, kemény szemek. Tarka, érdekes mozaik ez az 1900 ember. Van köztük deresfejű nagypapa és surján legényke, tábornok és közlegény, gróf és gulyásbojtár, diszmagyar és bőgatya, reverenda és munkászubbonny. Különbözők, csak egyben egyek: a vitézségben. A magukéban, vagy az apjukéban.

Jó látni őket így acélfalanxban szorosán egymás mellett. Egy-lélekzetükkel arra tanítják ezt az osztályokra széttagolt magyar társadalmat, hogy az igazi demokráciát az érdem arisztokráciája: a vér és tett tartja össze.

A legelső vitéz.

A romkert kapu ivei előtt a kormány tagjai várják az államfőt, élükön a legérdekesebb vitézjelölttel: Imrédy Béla miniszterelnökkel. Jól esik a szemnek egyszerű táborizöld egyenruhája, melyet az I. o. magyar érdemkereszt széles, zöld szalagja szel át. A kemény aszkéta arcél a rohamsisak alatt a vártán halni tudó római katona fanatizmusát sugározza. Mellette sorakoznak Teleki Pál gróf kultuszminiszter, Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter, Mikecz Ödön igazságügyminiszter, Uray István a kabinetiroda főnöke és Zsindely Ferenc államtitkár.

Most egyre erősödő éljenvihar támad, trombita-jel szárnyal fel ezüstösen, felharsan a Himnusz és Horthy Miklós kormányzó, a legelső magyar vitéz, leszáll a négyesfogatról, fogadja a kormány tagjainak hódolatát, a vitézi törzskapitányok jelentkezését, és az alabárdos testőrök sorfala közt ruganyos léptekkel a Szent István-mauzóleum elé siet a neki fenn-

tartott helyre. Megérkezik a kormányzóné is, akit a közönség szintén lelkes éljenzéssel fogad.

Megkezdődik az avatás.

A lelkes ünneplés hullámai lassan elülnek, a kormányzó elfoglalja helyét s mellette jobbról-balról felállnak az avatás funkcionáriusai: vitéz Hellebronth Antal tüzérségi tábornok, a főkapitány helyettese, vitéz Igmándy-Hegyessy Géza testőrtábornok, ügyvezető vitézi törzskapitány és mások. Mögöttük sorakozik fel a testőrök szinpompás ércfala, majd a mauzoleumban a kormány tagjai és a törzskapitányok helyezkednek el.

Néma csend. Megkezdődik az avatás. A vitézek legelőször az Istennek, az élet és halál legfőbb Urának, áldoznak.

Hász István dr. katolikus tábori püspök, majd Soltész Elemér református tábori püspök szárnyaló imával fordul áldásért az Egek Urához és ékesveretű szavakban fejezi ki a magyarság törhetetlen hűségét a kormányzó iránt.

Amikor befejezik beszédüket s a kormányzó feláll a mikrofon előtt, hogy elmondja beszédét, lejátszódik az avatás legköltőibb jelenete: szárnycsattogás veri fel a pillanatnyi csendet és póstagalambok százai röppennek a magasba, behintvén a kék májusi égboltot szárnyuk fehér szíromviharával.

A kormányzó beszéde.

A lelkeknek ebbe a galambszárnyaktól megsúrolt csendjébe úgy hullanak bele a kormányzó szavai, mint a nemes tavaszi vetőmagok a jól megmunkált termőföldbe:

— Vitézek — mondja a kormányzó — első nagy királyunk országépítő egyéniségének emlékére Szent István ősi városában gyűltünk ma össze. A történelem levegője árad felénk ezen a helyen és tanít bennünket a dicső magyar múlt tiszteletére.

Ennek a magyar múltnak egyik legnemesebb hagyománya és a magyarság fennmaradásának egyik legbiztosabb záloga a férfi-erények tisztelete és a kötelességteljesítés meg-

becsülése. Fajunk jellemének e két alapvonása jut kifejezésre a vitézi intézményben.

A forradalmak után a Vitézi Rendet a vitézi telkekhez kötöttem, hogy az nemzedékről nemzedékre átszállva, az intézmény fennállását évszázadokra biztosítsa.

Ezzel kívántam elérni azt, hogy a Vitézi Rend a benne megtestesült eszméknek és magyar vitézségnek örök hirdetője legyen.

Ma már közel 5000 vitézi telek áll a nagy nemzeti cél szolgálatában és a telkes vitézek száma a jövőben természetesen tetemesen emelkedni fog.

A vitézi intézmény ily szervezésénél a példaadó kötelességteljesítésnek az utódokban való jutalmazása mellett az az elgondolás is vezetett, hogy olyan állandó értékű nemzetvédelmi szervezetet teremtsék, amely a hazához és annak alkotmányához mindenkor és minden körülmények között hű marad.

A Vitézi Rendnek tehát egyik legfontosabb hivatása, hogy a nemzetfenntartó magyar társadalommal szorosán összefonva szembeszálljon minden olyan kísérlettel, amely az ország nyugalját és a nemzet újjáépítő munkáját megzavarni kíváná. De éppenúgy hivatása a Vitézi Rendnek és minden egyes tagjának az is, hogy jó példával elüljárva, segítsen megvalósítani azokat a nagy célokat, amelyek érdekében a nemzet hivatott vezetői éppen napjainkban megfeszített erővel dolgoznak és mindenkitől fokozottabb munkát kívánnak, hogy fajunk új életre kelve és megerősödve betölthesse történelmi hivatását.

Ebben a munkában ti, Vitézek, a nemzetnek hatalmas erőforrása vagytok, de csak ha soraitokban feltétlenül megőrzitek a fegyelmet, mert egyedül a fegyelmezett erő építhet, a fegyelmezetlen erő csak rombolni tud.

Legyetek továbbra is a társadalom rendjének és békéjének hivatott őrei és neveljétek fiaitokat abban a hazafias szellemben, amely benneteket egykoron dicső haditettekre készítetett. A várományosoktól pedig azt várom, hogy mindenben méltók legyenek apáikhoz.

Vitézek! Ti betöltöttétek hivatástokat a múlt nehéz küzdelmeiben. Ne felejtsetek, hogy a kötelességteljesítésre —

amelyre magatokat vitézi eskütkben örökre elköteleztétek, — akkor is szükség van, amikor már a jövő biztató fénysugaraikat látjuk!

Illetődött csend fogadja a Kormányzó szózatát. Ezek az ércbe kívánczó szavak nemcsak a vitézeknek és az ünnepi közönségnek, hanem a rádió éther-hullámain keresztül minden magyarnak szólnak a határokon innen és a határokon túl. Megerősítik az erőset, és megszilárdítják az ingadozót.

Az ünnepi csend lelkes tapsban és éljenzésben oldódik fel.

Katonás hang pattog most bele a légbe: vitéz Szinay Béla ny. altábornagy, vitézi törzskapitány az avatandók adatait olvassa fel. Szinte drámaivá válik az adatok száraz elsorolása, amikor a hősi halált halt avatandók neveit és foglalkozását mondja: „... földműves, munkás, szabósegéd, ... tisztviselő, földműves, ... földműves,“ — osztálykülönbség nélkül —, a vitézség és a halál testvériségében.

Egy pillanatig mindenki a magányos sirokra gondol, a Kárpátok és a Doberdó bércein, a korhadttal fakeszterekre, melyeket kóbor, idegen szelek cirógatnak. És mindenki ezt éli magában: — Jelen vagytok, ti Andrások és Jánosok, mindnyájan ... örökre ... a mi szívünkben! ...

A vitézi eskü.

Most egy markáns arcú férfi, ősmagyar kalandozó lovagok élő mása, vitéz Lipcsey Márton, nyugalmazott tábornok, megkondgatja a vitézi pajzsot és harsányan kiáltja:

— *Tisztelet adassék az igaz Istennek, akit a mi őseink Hadurnak neveztek!*

Meggypiros testőrtábornoki ruhájában vitéz Igmándy-Hegyessy Géza, tábornok, a vitézi rend ügyvezető törzskapitánya, áll elő és felolvassa a vitézi eskü szövegét. 1900 kemény férfi egyszerre veszi le fővegét, emeli esküre három ujját és harsogja a súlyos, komor esküt, mellyel a vitéz az Atya, Fiú és Szentlélek nevében életre-halálra eljegyzi magát nemzetével, amelyért „mind külső, mind belső ellenséggel szembeszáll.“

Ebben a pillanatban felcikázik a levegőbe egy újabb, még nagyobb tömegű hófehér galambraj és viszi a csúdjére

„Bajtársak“

Foto: Schäffer Bpest.

Fehérvári leventék díszmenete

Foto: Ullmann Szfvár.

*A Vitézek főkapitánya a
vitézi székház alapkövetéti
ünnepségére érkezik*

Foto: Schäffer Bpest.

*A vitézi székház
alapkövetétele*

Foto: Schäffer Bpest.

Vitéz Imrédy Béla miniszterelnök beszél a vitézi áldomáson

Foto: Schäffer Bpest.

A Főméltóságú Asszony az „Urinők Otthoná”-nak alapkövetételénél

Foto: Schäffer Bpest.

Pacelli bíboros államtitkár fogadása
Foto: Turmezey Szfvár

Pacelli bíboros államtitkár fogadása
Foto: Tóth K. Szfvár.

József kir. herceg beszél a 17. honvédek ezrednapján
Foto: Ullmann Szfvár.

erősített alumínium-gyűrű alatt a székesfehérvári polgármester hártypapírra írt üdvözlét, melyet a magyar városokhoz és falvakhoz intézett:

„Szent István városának közönsége nevében magyar szívem egész melegével üdvözlöm a bölcs vezetése alatt álló város lakóit e magasztos pillanatban, amikor Magyarország főméltóságú kormányzója jelenlétében Szent István koporsója előtt a jövő katonái, a vitézi várományosok esküje száll az ég felé.

Látván e lelkes sereget, bizalom tölti el lelkünket, hogy újra eggyé válik Szent István királyunk Kárpátok-övezte birodalma. Szeretnénk, ha bizodalunk összeforrna az ország minden lakójának reményével.

Tudjuk és érezzük, hogy ebben a pillanatban minden hazafi velünk imádkozza nemzeti imánkat: „Isten, áldd meg a magyart!”

Székesfehérvár, 1938. május 22.-én az ünnepélyes vitézi avatás napján és órájában.

Dr. CSITÁRY G. EMIL
Székesfehérvár sz. kir. város polgármestere.“

Hadúr nevében . . .

A kormányzó most két marokra fogja az avató-kardot és megkezdi a tényleges avatást.

Az avatandók tizenként mennek Szent István koporsója elé. Ott térdre hullanak a legelső vitéz előtt a biborszőnyeggel leterített lépcsőfokon. A kormányzó ellép a sorfal előtt és mindenegybes avatandónak megüti jobb vállát pallosával, miközben ezeket a szavakat mondja:

—*Hadúr nevében vitézzé avatlak!*

A sorban a legelső Imrédy Béla huszárkapitány. Mikor a legelső magyar ember kardja megérinti a miniszterelnök vállát, felzúg a tapsvihar.

Utána következnek: Takách-Tolvay József gróf altábornagy a Frontharcos Szövetség elnöke, Littay András altábornagy, Czetz Alfonz tábornok, Lukács Béla miskolci és Szűts István vas megyei főispán, Moldoványi István budapesti törvényszéki másodelnök, Patacsy Dénes képviselő, Aba-Novák Vilmos festőművész, a Szent Jobb-legenda alkotója és a többi százak.

A katonazenekar régi magyar egyházi dalokat és népdalokat játszik. A „Boldogasszony Anyánk“ évszázados dallama felejthetetlen élmény itt a legrégebb magyar szent-egyház romjai között, annak a templomnak a helyén, melyet az első magyar király a világegyház legelső király-szentje, Szent István, a Magyarok Nagyasszonyának szentelt.

Százak és százak térdelnek le a vitézi avató-kard előtt. Deres fejjel és surján-korban egyazon néma elfogódottság az avatottak arcán. Nemcsak a kitüntetésen érzett öröm élménye ez, hogy tudniillik az ország első rendjének sorába kerültek, hanem inkább a legelső vitéz életközelsége és az első szent király koporsójának kisugárzása illeti meg őket.

A közönség tapsba tör ki egy-egy feltűnően kitüntetett harcossal. A kormányzó megszólításával tüntet ki néhányat közülük. Atyai jószággal érdeklődik a súlyosabb rokkantak baja iránt. Iharos Józsefet, akit a pergőtűz idegronccsá nyomorított, két ember támogatja a kormányzó elé. A legelső vitéz vállára teszi a kezét és így beszélget vele meghatottan, melegen, a közös háborús szenvedés szolidaritásával, mint bajtárs a bajtárssal.

Könnyekig meghat mindenkit ez a jelenet.

S hogy csillog a szemük a 17—18 éves várományosoknak,

mikor a palloson keresztül áramkörbe kerülnek a legelső magyar vitézzel! Egész életükre szóló élmény ez számukra!

A vitézek díszmenete.

Öt-negyed óráig tart az avatás a juliusi erővel tüző nap sugárverőjében. A 70. év mesgyéjét taposó államfő percenként huszonöt-ször emeli fel és ejti le a nem éppen könnyű kardot. Végül átveszi tőle a pallost vitéz Hellebronth Antal, tüzérségi tábornok, a főkapitány helyettese, és megkezdődik az avatottak és a régi vitézek diszlvonulása.

A Horthy-induló vérpezsdítő ütemére egymásután dobannak el mint megelevenedett acélfalanxok az egyes megyék vitézei: legelőször a katonák, aztán színes festői csoportokban a polgári vitézek.

A közönség könnyelábadt szemmel nézi a magyar jelennek és jövőnek ezt a fegyelmezett és dübörgő diadalmenetét. Sokszor önkénytelen tapsra nyílnak a kezek. Nagy sikerük van a ludovikásoknak, az árvalányhajas hajduknak, a fejérmegyei bőgatyás parasztlegényeknek és az ARAK lövészosztályának. A legnagyobb hatást a rokkantak csoportja váltja ki. Bicegve vágják az aszfaltot. A kormányzó kivételt tesz velük: keze állandóan sapkája mellett van, míg el nem vonulnak . . .

Csodálatos, felemelő látvány ez! A sokezer főnyi közönség nem tud betelni vele. Mindenki szeretne most katona lenni. Minden anya katonának szeretné tudni a fiát. És mindenki azt szeretné, ha ez a gyönyörű magyar csapat egyetlen dübörgő menetben elléptetne az ország régi határáig és kitűzné oda a magyar zászlót a teljes címerrel . . .

A vitézi székház alapkövetétele.

A háromezer főnyi közönség fegyelmezetten a helyén marad addig, míg a kormányzó a romkertben tartózkodik. Az államfő még meghallgatja Hóman Bálint miniszternek, a Szent István Emlékbizottság elnökének magyarázatát a romkerti ásatások jelentőségéről, tüzetesen megszemléli a mauzóleum mű-

vészi kiképzését, majd a közönség lelkes éljenzése s a lakosság ünneplése közt elhajtat fehér négyesfogatán a róla elnevezett térre, a vitézi székház alapkövének letételére.

A szűkebb vitézi családba jött ide, a 2. számú törzsszék vitézeihez, akik zászlódiszben, katonás sorokban várják főkapitányukat. Nagy ünnep ez nekik: az ország első vitéze és kormányzója fogja letenni vitézi otthonuk alapkövét!

Az első sorokban kitűnnek a fehérgatyás, fokosos fejemegyei vitézek, a hajdani legendás Hindenburg-bakák, tizenhetes honvédok és tizes-huszárok. Kitörő lelkesedéssel köszöntik főkapitányukat, aki meleg mosollyal viszonzza a feléje áramló szeretet-megnyilvánulást, fogadja vitéz Magasházy László tábornok, törzskapitány jelentkezését, majd felsiet az alkalmi emelvényre.

Az építendő székház hatalmas méretű képe előtt megy végbe az alapkövetétel. Vitéz Magasházy László törzskapitány a 2. számú törzsszék hódolatát tolmácsolja a főkapitány előtt, vitéz Poós Rezső ezredes, székkapitány pedig a fejemegyei és székesfehérvári vitézek törhetetlen hűségét fejezi ki és rámutat arra, hogy a székház az Országos Vitézi Szék, Székesfehérvár város, Fejemegye, a vitézek és a hazafias közönség áldozatkészségéből fog felépülni.

Csitáry G. Emil dr. polgármester a város, Ecsedy József dr. alispán pedig a vármegye támogatásának felajánlását jelentette.

A kormányzó látható meglelégedéssel fogadta a tartalmas jelentéseket és tetszéssel szemlélte meg a székház terv-képét. Majd átvette az alapítás okiratait és jelképesen megtette az avató ütést az alapkövön.

Lelkes éljenzés harsant fel a vitézek ajkán. Ők tudják, hogy ebben a kalapácsütésben már benne cseng az ő székházuk hívogató csengője. Mintha már itt is látnák megvagyott házukat, mely közös, meghitt otthonuk, tanácskozó helyük és a nemzeti, építő gondolat fellegvára lesz!

A kormányzó a városházán.

A vitézi avatás és a székházavatás fáradságait a kormányzó a városháza polgármesteri hivatalában pihente ki, melyet erre az alkalomra megfelelően átrendeztek. Nagy érdek-

lődéssel tekintette meg Pekáry Istvánnak e teremben elhelyezett „Székesfehérvár története“ című megkapó gobelinjét és megnyerte tetszését Erdei Dezső Horthy-mellszobra is.

— Kitűnően sikerült! — mondotta a szoborról Csitáry polgármesternek.

Rövid pihenés után megtekintette a városháza közgyűlési termét, amelyben a város a kormányzó és az országos előkelőségek részére fogadást rendezett. Csak a hajdanvaló királyi palota láthatott ilyen képet, mint amelyet a királyi hercegek, miniszterek, egyházi- és katonai méltóságok, külföldi előkelőségek ecsetrevalóan színes csoportjai kialakítottak. A benyomás üdeségét fokozta az, hogy a házikisasszonyok szerepét a leánygimnázium magyarruhás, felsőosztályú növendékei töltötték be nagy sikerrel.

Az előkelő vendégek a büffé alatt megbeszéltek a nap eseményeit és elragadtatással nyilatkoztak az ünnepek és a város szépségeiről. A kormányzó, aki gyalogosan is bejárta a város egy részét, az őszinte elismerés hangján fejezte ki tetszését a főispánnak és a polgármesternek a város bámulatos fejlődése és megszépülése felett.

A kormányzóné funkciói.

Ugyanakkor, mikor a kormányzó ezüstkalapácsa ráhullt a vitézi székház alapkövére, főméltóságu hitvese az Urinők Otthonának alapkövét tette le a városi árvaház tőzsomszédságában.

Ennél „fehérváribb“ tettel nem írhatta volna bele nevét városunk annáleseibe.

Mert ez az alapkő-letétel régi fehérvári vágy megvalósulását jelenti. Az Otthon gondolata boldogemlékü Ottokár püspök lángelméjében fogant meg. Az ő krisztusi lelke érezte meg először, hogy azoknak az urinőknek, akik számára a gondviselő családi közösség, vagy a biztos kenyeret jelentő nyugdíj nem jutott osztályrészül, nagyon nehéz az öregkoruk. Ezért valami közös otthont kellene teremteni nekik, ahol díjazás fejében életük fogytáig ellátást és gondviselést nyerhetnek.

A nemes elgondolás — amelynek élete végéig Szogyény Marich Julia leglelkesebb hirdetője volt — a nagy püspök életé-

ben nem valósulhatott meg, de felemelő tudat, hogy éppen a mai nagy napon lép a megvalósulás útjára, amikor alig tíz nap választ el bennünket Ottokár püspök boldog hamvainak a róla elnevezett templomba való átszállíttatásától . . .

A kormányzónét az Otthon telkén hatalmas tömeg fogadta és a város nevében Farkas Sándor helyettes polgármester, a Jótékony Nőegylet nevében pedig dr. Csitáry G. Emilné és Lauschmann Géza dr. üdvözölte.

Miután a főméltóságú asszony az Otthon alapkövét letette, magyarruhás leányok és árvalányhajás cserkészek sorfala közt a Tanügyi Kiállítás megnyitására ment. A lenyugözően szép, új Szent István elemi iskola előtti téren háromszáz középiskolás diák áll példás rendben: a leánygimnázium, ciszterci gimnázium és az állami gimnázium növendékeiből szervezett szavalókórus.

Amikor a főméltóságú asszony megérkezett és Teleki Pál gróf kultuszminiszter, Hóman Bálint miniszter, Balassa Brunó dr. tankerületi királyi főigazgató és Farkas Sándor helyettes polgármester üdvözölték a kormányzónét, a szavalókórus vezetője Kovács Tibor állami gimnáziumi tanár, beint és a szavalókórus eleven szóorgonája megrázó erővel adja elő a Himnuszt.

Balassa Brunó dr. főigazgató jelentése, Teleki Pál gróf avatóbeszéde és Hóman Bálint miniszter üdvözlő beszéde után a kormányzóné néhány tömör szóval felavatta az új iskolát és megnyitotta a Tanügyi Kiállítást. *)

Vitézi áldomás.

Az eseményekben gazdag napot 1600 terítékes vitézi áldomás zárta be a Lövölde-kert helyiségeiben. Vitézi szokás szerint az avatási áldomáson a rangban legidősebb avatott vitéz köszönti fel a kormányzót. A székesfehérvári avatás áldomásán vitéz Imrédy Béla miniszterelnök mondotta el a következő pohárköszöntőt :

*) A maga nemében páratlan kiállításról „A nemzetnevelők hódolata“ című fejezetben részletesen szólunk.

Főméltóságú Kormányzó Ur! Nemzetes Urunk!

— Szent István évében a birodalom-alapító magyar király városában gyűltünk egybe Főméltóságod hívó szavára, régi és új vitézek, hogy a Vitézi Rend, Főméltóságodnak ez a nagy-szerű alapítása, kivegye a maga részét abból az ünneplésből amellyel az egész nemzet övezi első szent királyának emlékét. Tele van a mi lelkünk csordulásig érzéssel. Tele van mindenek előtt köszönettel és hálával Főméltóságod iránt, hogy méltónak tartott minket arra, hogy a vitézi rendbe felvegyen. Tele van a mi lelkünk büszkeséggel is, büszkeséggel, hogy nevünkben viselhetjük azt a szót, amely a magyarnak — ennek a katonának — a nyelvkincsében az első helyet foglalja el. Büszkeségünket növeli az, hogy ezt a szót és ezt a nevet átörökítjük a mi utódainkra és ezzel megindul a maga útján egy új magyar hagyomány, egy olyan nemzet életében, amely mindig fel tudta ismerni és értékelni tudta azt a nemzetfenntartó értéket és erőt, amelyet a hagyomány képvisel.

— Tele van a mi lelkünk emlékezéssel is. Mi, régi harcosai a nagy háborúnak, emlékezünk ezen a napon mindazokról, akik velünk együtt álltak ki az ellenség tüzeiben és akiket a mostoha sors letörölt az élet mezejéről s akiknek hőstetteiről nem emlékezik meg a történetíró. Emlékezünk egyfelől, nézünk a múltba, de ugyanakkor nézünk a jövőbe is, és tele vagyunk reménységgel, tele vagyunk bízó hittel, hogy ennek a nemzetnek a csillaga ismét felragyogóban van.

— S végül tele van a mi szívünk egy nagy szent fogadással. Mit fogadtunk ma? Azt, hogy becsülettel élünk és vitézül halunk. Vitézül halunk — ezt a magyarnak nem kell magyarázni, tudja mindenki: a hívó szót sem kell kiejteni, megérezzük mindnyájan, mikor van itt az óra.

— De becsülettel kell élnünk is. Becsülettel élni annyit tesz, mint megtenni a kötelességet hiánytalanul. Aki vitéz, ha földműves, legyen első gazda. Ha iparos, készítsen remeket. Ha hivatalnok, legyen atyja a népnek és oszlopa elüljárójának. Ha író, nevelje nemzetét. Bármilyen legyen, legyen mindig első és legyen mindig példaadó. Adjon példát nemcsak a munkában, hanem a törhetetlen akaratban, a csüggedést nem ismerő kitartásban is.

— Nehéz idők jönnek néha és nehéz idők járnak feletünk; a magyarnak kétszeresen nehezebb, amikor nem annyira az a legény, aki vágja, hanem az, aki állja. Állnunk kell nekünk is az idők viharait és mostohaságát s biznunk kell törhetetlenül a jobb jövőben. Ezt a hitet, ezt a szent meggyőződést kell árasztanunk magunkból, hogy soha ez a nemzet a kishitűség rabja ne legyen.

— De példát kell adni abban is, hogy elsők legyünk a rendnek, a fegyelemnek megtartásában, elsők legyünk a hűségben az első magyar ember iránt. Legyünk elsők a hűségben, mert ez ennek a nemzetnek és jövőjének a legbiztosabb fundamentuma.

— Vitézek, ujonnan avatott vitézek, bajtársaim! Ma az ősi szép szokásokhoz híven egy kard érintette a vállunkat. Ezt a kardot ugyanaz a kar vezette, amely valamikor egy nagy birodalom csatahajóit irányította az oly messzi tengeren és amely immár közel 20 éve irányítja ennek a nemzetnek hajóját. Irányítja a magyar úr felsőbbeséges biztonságával, a haza atyjának bölcseségével és a katonák bátorságával. Isten áldja Őt, Isten áldja Őt mindkét kezével! Nagybányai Horthy Miklós Magyarország kormányzója, Nemzetes Főkapitányunk éljen!

Mikor Imrédy a kormányzó nevét említette, az ezerhat-száz vitéz egyszerre felpattant a helyéről és háromszoros, lelkes éljennel ünnepelte főkapitányát.

¹/₂ 4-kor hagyta el a kormányzó és hitvese Szent István városát. A Szent István-évnek ez az első felemelően szép ünnepe felejthetetlen élménnyel ajándékozta meg a székesfehérváriakat.

A dicső múlt, a küzdő jelen és a biztató jövő gyönyörű szintézisét látták a vitézi ünnepben. Székesfehérvár most érezte először évszázadok óta, hogy — legalább egy napra — az ország szívkamrája volt, mint Szent István és az Árpádok korában . . .

A hadirokkantak és a 17-es honvédek ünnepe.

A Doberdó hősei a 17-es honvédek is eljöttek, hogy hódoljanak a kard és kereszt hőse előtt. Nyugodtan jelentkezhettek Szent István szelleme előtt kihallgatásra, mert megtették kötelességüket csak úgy, mint a másik házi ezred, a 69-es volt közös gyalogezred és a 10-es huszárok hősei is.

A 17-es honvéd gyalogezred volt az első, melynek a legfelsőbb hadvezetőség a világháboruban tanúsított hősiességéért ezrednapot adományozott.

Az ünnepi évben országossá tette az ezred Bajtársi Szövetsége az ezrednapot, hogy méltóan hódolhasson a legnagyobb magyar honvéd emléke előtt. Kettős katona-ünnep volt ez a nap: a *Hadirokkantak Országos Szövetségének* székesfehérvári főcsoportja ugyanekkor tartotta zászlószentelési ünnepségét. Előbb a rokkantak ünnepségéről számolunk be.

Rövid ünnepi közgyűlés után, melyen Lóskay István a *Honsz* központi kiküldöttje mondott ünnepi beszédet, tábori szentmisére vonultak a hadirokkantak a városháza elé. Az istentiszteleten József főherceg, valamint Hóman Bálint és felesége is részt vett, aki a zászlóanyai tisztséget töltötte be.

Szentmise után az oltár elé állt „József apánk“, aki annyi megcsonkult magyar katona fájdalmát enyhítette a háboruban atyai jószágával és lelkes beszédet mondott volt katonáihoz:

— Huszonöt éve lesz annak — mondotta többek között —, hogy mindannyian esküt tettünk arra, hogy édes hazánkért, Magyarországért, ha kell utolsó csepp vérünket is odaadjuk. Az a hit hatott át bennünket, hogy a hazáért harcolni kötelesség, érte meghalni dicsőség. Zászló alá gyűltünk akkor is. Az a régi zászló azóta rongyos lett és golyóktól tépett. A régi rongyos zászló helyett most új zászló alá gyülekeztünk és én bizonyosat teszek arról, hogy ma is ugyanazokkal az eszmékkel, ugyanazokkal az érzelmekkel vagyunk eltelve, mint régen.

Mélységes szeretettel köszöntöm nemzetünk ifjú hadseregét melynek tagjának lennem legnagyobb büszkeségem. Köszöntöm Szent István városának és megyéjének minden férfiát, kiknek hősiességéről a világháboru idején annyiszor volt alkalmam meggyőződni.

Beszédének befejezése után a főherceg szöveget vert be a zászlónyélbe, melybe később a város és vármegye polgárai közül sokan beleverték a nevüket viselő szöveget.

A zászlószentelési ünnepség után a főherceg kíséretével együtt a Zichy-ligetben lévő 17-es honvéd-emlékműhöz vonult, ahol a volt harcosok százai várták egykori vezérüket. Miután ellépett a diszszázad előtt, beszédet mondott volt bajtársaihoz. Emlékezetükbe idézte a kárpáti nehéz harcokat és a Doberdó poklát. Nem egy volt bajtárs szemébe könny szökött, mikor azokat említette, akiknek emléke előtt a mai napon hódolnak: az ezred hősi halottait.

— Isten vezéreljen benneteket — fejezte be beszédét, — úgy, hogy a Nagymagyarországért vívandó eljövendő küzdelemben még dicsőségesebb részetek legyen! Legyen olyan egység, mint akkor volt, mikor egy emberként küzdöttünk a harc-tereken!

Ezután megkoszoruzta az ezred hősi emlékművét és fogadta volt katonái disz-elvonulását.

A lélek ünnepei.

Székesfehérvár jubileumi évének három országos jelentőségű ünnepe: a vitézi avatás, a Szent Jobb hazatérése és az országgyűlés napja a város hajdani jelentőségének hármas megnyilvánulási formáját szimbolizálta. A vitézi avatás az *akarát* ünnepe volt és mintegy a város hajdani országirányító szerepét érzékeltette; az országgyűlés napja az *értelem* ünnepe volt s a politikai Fehérvár hajdani fényét revelálta; az eucharisztikus nap, illetőleg a Szent Jobb hazatérésének napja az *érzelem* kristálymélységeit zubogtatta fel és a lelki Fehérvárt mutatta meg.

Június 1.-e a *lélek* ünnepe s a szentévi ünnepek fénypontja volt.

Három rendkívüli esemény emelte e nap fényét: a Szent Jobb hazatérése, a budapesti eucharisztikus világkongresszus résztvevőinek zarándoklata és Prohászka Ottokár hamvainak átszállítása a róla elnevezett templomba.

Soha ilyen tömeget nem látott még az ősi koronázó város. De talán ilyen áhitat-megvallásnak sem voltak tanúi a város falai, mióta a szentistváni Fehérvár rombadőlt.

Európa, sőt a világ szeme volt rajtunk. Nem a népszövetség-Európáé. Sem a City-Európáé. Sem az Apokalipszis rémségei felé rohanó Ágyu-Európáé.

De rajtunk volt a szeme a Lélek-Európának; annak a Világegyháznak, mely Péter sziklájára épült.

Székesfehérvár hűsége az Eucharisziához.

A lélek ünnepe tulajdonképpen a március 27.-én tartott eucharisztikus díszgyűléssel kezdődött, amelyen a székesfehér-

vári katolikusok nagy tömege tett hitvallást Krisztus király mellett.

A város első polgárának, Csitáry G. Emil dr. polgármesternek szavai ércömorséggel fejezték ki a polgárok tizezreinek meggyőződését :

— Mi azon a megszentelt földön élünk, amelyen nemzeti sorsunk minden öröme és megpróbáltatása elsősorban átviharzott. Ahol nagy és szent királyok elporló csontja, magyar és keresztény hősök tengernyi vére, küzdő, szenvedő és annyiszor újból mindent elülről kezdő emberek verejtéke és könnye adja a föld húmusát... A mi királyi városunk lelkiismeretét, Krisztus- és egyházhűségét a legválságosabb időben: a mindent lassan felörlő hitközömbösség évtizedei alatt Krisztus dalnoka, a nagy Ottokár püspök, alapozta meg újból és tette viharállóvá...

Mi komoly, egész életünkre szóló hitvallást kívánunk tenni Ottokár püspök szavaival, hogy „el nem szakítható, fel nem bontható közösségre vágyunk az életet megújítani, kiárasztani akaró Krisztussal; ha kell, a halálba indulunk Krisztussal, — és közösségre a feltámadást hirdető, a halálon túl is diadalmaskodó Krisztussal!“

Ezután a polgármester szavai nyomán a sokszázfőnyi közönség fennhangon elmondta a fenséges eucharisztikus hűségnyilatkozatot :

— Urunk, Megváltónk, Jézus Krisztus, aki megkorholta azokat, akik a csodálatos kenyérszaporítás után csak kenyérkeresetből mentek Utánad és a csodákban nem istenséged bizonyítékát látták, hanem testi kielégülésüket találták, add, hogy akkor is Veled tartsunk, amikor a lélek kenyérére irányítod figyelmünket...

... Az őskeresztények példás életét ismételte meg Szent István királyunk és népünk kezdő buzgósága. Adjad meg most is a kegyelmet, hogy felújíthassa az ősök buzgóságát és a kettős magyar szentév nagy lehessen a szóbeli megemlékezések következményeiben: a cselekedetekkel. Az ősi koronázó város Hozzád hűséges népe tiszta szívvel fogadja, hogy végrehajtja szent törvényeidet. Szent tested mindennapi vétele legyen a mi ígéretünk és martírkészségünk emléke, záloga és megpecsételése, Amen.

Pacelli biboros-államtitkár Székesfehérvárott.

Ugyancsak elüljáróban kell megemlékeznünk az ünnepi év egyik legragyogóbb napjáról, május 26.-ról is, amikor *Pacelli Jenő biboros-államtitkár*, XI. Pius pápa őszentsége legátusa, átutaztában kiszállt városunk földjére.

A vasút-állomást zsúfolásig megtöltötte Székesfehérvár polgársága és tanuló-ifjúsága. Az egyházi és világi vezetőemberek teljes számmal megjelentek. A kormányt Teleki Pál gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter képviselte.

A vonat délelőtt 8 óra 45 perckor gördült be a pápai himnusz hangjai mellett. Nemsokára feltűnt a biboros államtitkár gótikusan sudár, átszellemült alakja. A sokezer főnyi közönség újjongó örömmel köszöntötte.

Elsőnek Shvoy Lajos megyéspüspök üdvözölte latin nyelven a magyar földre első ízben lépő biborost. Nemcsak a papságnak, de Mária országa minden katolikus fiának hódolatát és szeretetét tolmácsolta.

Teleki Pál gróf ugyancsak latin nyelven köszöntötte a magas vendéget a magyar kormány nevében, majd két tanítóképzős leány olasz nyelven mondott üdvözlő szavakat.

Pacelli biboros a nagy emberek közvetlenségével válaszolt latinul. Örömét fejezte ki, hogy Krisztus földi helytartójának képviselőjében Magyarországra jöhet. Beszéde végén magyarul kiáltotta: — Éljen az eucharisztikus kongresszus! Éljen Krisztus király! Éljen a katolikus Magyarország!

Lelkes éljenzés fogadta szavait. Pacelli biboros aszkéta arca felderült, mikor az ifjúság lelkes, magyarruhás tömegeire esett tekintete. A gyermekben mindig gyönyörködő, örök pap öröme bujkált mélyenülő szemében. Ő hányszor láttuk a kongresszuson ezt a mosolyt a francia, olasz, belga, angol, lengyel és más nemzetiségű papok szemében! A názáreti mezőkön született ez a kissé fájdalmas, átszellemült derű a Mester szemében, aki azt mondta:

— Engedjétek hozzám jönni a kisdedeket, mert övék a mennyeknek országa!

Krisztus helytartójának képviselője, aki azóta a magyarság őszinte öröme XII. Pius néven Krisztus helytartójaként uralkodik, meghatottan fogadta Szent István városának hó-

dolatát, majd beszállt vonatába, mely a magyar Himnusz hangjai mellett gördült ki az állomásról.

Az Örök Püspök diadalútja,

*„S mi lesz az ilyen életnek végén? Megittasodik a boldog élet örömetől és megnyugvás tölti el szívét.“
(Prohászka: Diadalmas világnézet.)*

Mikor Székesfehérvár népe 1927.-ben királyi pompával és a szenteket megillető áhitattal elkísérte nagy püspökét a Hosszú-temető szerény kriptájába, akkor sokan azt mondták:

— Ez Prohászka diadalútja!

Meglett emberek sírtak. Előkelő urak arcát pásztázta végig a könny és kétkézi munkások kemény arca vonaglott meg...

Azóta 11 év telt el.

Gyönyörű gondolat volt, hogy a nagy apostol, aki Szent István óta talán a legtöbb dicsőséget szerelte Fehérvárnak, a Szent Jobb fehérvári látogatásakor, az eucharisztikus zarándokok kíséretében vitessék át a róla elnevezett templomba örök pihenésre.

Ákik ezt az utat látták, azok meggyőződéssel vallották:

— Mégis: ez volt a Püspök *igazi* diadalútja!

Május 30.-án este pergett le ennek a diadalútnak első szakasza.

A Szent Háromság-temető kapuja előtt ezer és ezer ember sorakozott zárt, fegyelmezett rendben gyertyával, vagy fáklával a kezében.

Néma csend. Az embertömeg megindultan tekint a temetőkert felé. Néhány percig mindenki lent időzik lélekben a kriptában, ahová oly sokszor elzarándokoltak a fehérváriak s ahonnan sohasem fogytak ki a virágok...

Már délelőtt exhumálták a holttestet és tanuk jelenlétében áttették a hamvakat egy remekművű koporsóba. Most — negyednyolckor — a város hat főtisztviselője felhozza a vállán a koporsót és ráhelyezi a diszes ravatalra, melyet a temető bejáratának közelében állítottak fel. A koporsót a Katolikus Nőszövetség tagjaitól himzett gyönyörű piros-fehér-zöld selemleppel vonják be. A lepel egyik oldalán a nagy halott

címere: a galamb csőrében a kereszttel s félkörben Prohászka híres jelmondata: „*Dum spiro, spero.*“ A lepel másik oldalán ez a felírás: „*Apostolus et praeceptor Hungariae.*“ A ravatal hátterében villanyégőkől kirakott kereszt, hatalmas kandeláberek és délszaki növények.

A ravatal mellett állnak fel a család életben lévő tagjai és a lelki család: a fehérvári és vidéki papság karinges gyűrűje, kissé hátrább a katonaság és a hivatalos küldöttségek.

Külsőre hivatalos formaságok szerint megy minden. Ime: ott a főispán, a polgármester, a katonai hatóságok képviselője s a többiek szabályos csoportokban, gravitas szerint, — de mikor megjelenik a koporsó, a lelkek megrázzák elporosodott szárnyukat és az egész jól rendezett hivatalos hierarchia egy-családdá melededik: az Ő családjává.

Megsürolja lelkünket egy-egy szó, kézfogás, gesztus emléke, egy-egy gondolatcsóva, melyet Tőle kaptunk. Őt éljük most, aki az élet kikerülhetetlen vastörvénye szerint a sírba szállt, de egyéniségének gyógyító íze, szellemének tűzforrása halálunkig velünk marad.

Shvoy Lajos megyéspüspök megkezdi a szertartást. A kis-papok énekkara ősi Gregorián-dallamban énekl el a „*Circum-dederunt*“-ot. A város minden harangja zúgni kezd, köztük az Ő harangja is, volt székesegyházában... A város főtisztviselői vállukra emelik a koporsót, a fáklyák és a gyertyák kigyúlnak... és megindul a menet a négylovas gyászhintóval.

Arany János halhatatlan sorai csengenek a fülünkben, mikor a gyertyák és fáklyák százait látjuk a beláthatatlan tömegben:

„...este alkonyi homályban
Nagy sor fáklya indul útnak...
Messziről azt hinnék: ott megyen, ott ballag,
Hogy... kísérje valamennyi csillag...“

A harangok érc-szimfóniájával összevegyül a katonazene ünnepélyes gyászzrítmusa s a hívek ájtatos imája.

Békéltetően tiszta, balzsamos májusi este van. Az ég tisztaságosan magas és mégis közeli: mintha a fészükre bukdácsoló madarak a csillagokat súrolnák szárnyukkal. Akinek lelkén himpor van, az most átéli a misztikusok — a Szent Feren-

cek és Prohászokák — elragadtatásának édes ízét: Istenben szeretni minden teremtett dolgot.

Amerre a menet elvonul, tömött sorokban állnak az utcákon az emberek. Kékbeli felsővárosi gazdák, munkások, „Vár“-béli urak, iparosok és diákok. A szemekben a szeretet fénymelege. Így: a lélek pásztortűzeivel tiszteleg mindenki annak, akítől valamiképen mindenki kapott valamit . . .

Az ablakokban gyertya, virág és szőnyeg. Mindenki imádkozik, minden kihajló emberarcon illetődöttség, még a nemkatolikusokén is: az egész város egyetlen nagy, dobogó szívvé változik, mely kilép a sztratoszférából és kilendül az éther Uránjain túlra az Ur zsámolyához, hogy ott együtt dobogjon a Szentlélek hárfásának, Ottokár püspöknek szívével.

Az eleven tűzfolyó most a Szent István-utcahoz ér és itt sorfallá alakul át. Itt, volt hivei tisztelgő sorfala közt vonul be Ottokár püspök egykori templomába a Szent István-székesegyházba.

Az egyházközségek világi elnökei leemelik a koporsót és beviszik a szentélyben felállított ravatalra.

Hajnalig pihen majd itt az előtt az oltár előtt, amelyen annyiszor mutatta be a vérnélküli áldozatot annak az Urnak, Akiért mindent cselekedett. Hajnalban átviszik a Mátyás-korabeli Szent Anna-kápolnába, hogy onnan ünnepélyesen a róla elnevezett templomba szállítsák.

A Szent Jobb hazatér . . .

„Mikoron pedig Szent László király megkapta vala a szentatya levelét, egybehívá országának püspökeit és jeles urait Székesfehérvárra és három napi böjtölés és imádkozás után felnyiták a szent király koporsóját . . . Isten épségben megőrzé és sok csodákkal tünteté ki a szent király jobb kezét, hogy megmutassa, mily kedves előtte az emberszerető segedelem s az alamizsna, melyet Szent István oly bőségesen osztogatott vala dicsőséges jobbával . . .“ (Hartvik: Szent István Kisebb Legendája.)

Aba-Novák Vilmos festőművész a székesfehérvári Szent István-mauzóleum falán megkapó erővel ábrázolta a Szent Jobb legendájának kiötlőbb eseményeit. Egyetlen élmény harsog felénk minden arcról: *a hit*. Király, pap, lovag, apród,

öreg és gyermek, mindnyájan csak esetlegességek ezen a festményen, csak arra valók, hogy emberi húsköntösben fejezzék ki a megszállottságig menő hitet: a hitet a Szent Jobb csodájában.

Június elsején — a szentév főünnepségén — ezt a kiolt-hatatlan hitlángot láttuk sok ezer fehérvári és más tájról jött magyar zarándok szemében.

1083. óta, mikor — a legenda szerint — Mercurius apát titkon magával vitte az épen maradt Jobbot, most az Úrnak 1938. évében tért vissza először ez a Jobb otthonába, Székesfehérvárra, ahol valaha itélkezett, áldást osztott és 45 éven keresztül pihent a sírban . . .

A vérségében nagyrészt kicserélődött, romjaiból újra épült ősi koronázó város s az eucharisztikus kongresszusról idesereglett hatalmas tömeg olyan csodálatos ünneplésben részesítette a Szent Jobbot, amilyenben talán életében sem volt része. Ujabb eleven bizonyíték arra, hogy mi, a steppe hajdan nomád népe, csak akkor szoktunk igazán értékelni valakit, vagy valamit, mikor azt már eltemette az Idő futóhomokja . . .

A Szent Jobb országjárásának második állomása volt Székesfehérvár. Nemcsak Szent István városának, de megyéjének is családi ünnepe volt ez, országos, sőt európai kihangzással. Bár hétköznapi van — szerda —, s nyári dologidő, mégis a magyar falú olyan tömegei gyülekeztek városunkba, amelyeket még nem láttak a barokk Fehérvár falai. Diszmagyar, fekete ünneplő, falusi népviseletek keleti pompája vegyült össze egyetlen nagy virágos mezővé.

Mintegy 50 ezer ember várta a Szent Jobb megérkezését a Boldogasszony-téren s az útvonalakon az iskolásgyermek ezrei álltak sorfalat. A vasútállomás fogadócsarnokában felsorakozott a fogadóbizottság József főherceg tábornaggal az élén. A kormányt Hóman Bálint és Mikecz Ödön miniszterek képviselték. Itt van a disz-század és az egyház sok papja, akik között ott látjuk a magyar püspöki kar több tagját, a ciszterci rend generális apátját, a pannonhalmi főapátot és külföldi egyházi méltóságokat. A város és a vármegye képviselőiben a polgármester és az alispán, a katonai hatóságok képviselőiben a honvédség főparancsnoka és a II. honvédhadtest parancsnoka jelent meg.

Színes képet nyújt a fogadócsarnokban a leánygimnázium

növendékeinek magyarruhás sorfala. Künn a hatalmas tér peremén a nép ezrei várakoznak feszült figyelemmel.

Egymásután gördülnek elő a pompás négyesfogatok s léptetnek elő a főuri bandérium diszmagyaros lovasai nemesvérű lovaikon, melyeknek skófiummal kihányt cimeres nyeregtekájára, veretes szerszáma elkápráztatja a nézőt. Mindenki babusgatja őket a szemével, mintha érezné, hogy a kegyetlen idő ugysis folyton koptatja ezt a szép múltat . . .

Berobog a trieszti gyors és kiszáll Serédi Jusztinián biboros hercegprimás, aki Pacelli biboros-államtitkárt kísérte el a háttérig. A már előbb megérkezett Angelo Rotta pápai követtel együtt a püspökségre hajt, hogy ott főpapi díszbe öltözvén, a Boldogasszony-téri szentmisére mehessen.

Az Aranyvonat.

Néhány perccel 9 óra után feltűnik a pályatesten a ketőskereszttel diszített hatalmas mozdony az Aranyvonattal.

Felszárnyal a katonazenekar intonálásában az „Ah hol vagy magyarok . . .“ ősrégi elégiája. Mindenki „vigyázz“-ba feszül, a bejárási előtt felállított magyar és német mikrofon megkezdte helyszíni közvetítését. Az éther hullámain millió és millió magyar és német hallja most a csodálatos percek hangrakkéntését:

— Halló! . . . Halló . . . , igen, itt áll velünk szemben az Aranyvonat . . . Ide világít tetejéről a magyar korona aranyozott mása a négy bronzangyallal . . . Most a fehércöpenyes testőrök sorfalat állnak . . . nyolc dalmatikás pap lehozza az Aranyvonatról leeresztett ezüstitépcsőn a keresztény Magyarország legszentebb ereklyéjét, mely — akárcsak a Szent Korona — rengeteg viszontagságot állt ki, de mégis itt van előttünk, mint letagadhatatlan valóság . . .

Itt vonul el előttünk a kíséret . . . mindenki mélyen meghajol . . . , mindenki elfogódott kissé, hiszen nyolcszázötven év óta először tért meg a Jobb otthonába . . . , ahonnan valaha elindult . . . A Szent Jobb ereklye-szekrénye mögött lépked Mészáros János érseki helynök teljes főpapi díszben . . . , majd József főherceg s a fogadó bizottság többi tagja.

A roppant téren néma csend. Az a töppedt, fekete kéz

int csendet, az az erős ököl, amely áldani és sújtani tudott egyszerre . . .

Most ráhelyezik a bíborbársonnyal bevont ragyogó fogatra, mely előtt nyolc hajszálnyira egyforma hófehér paripa ragyog a júniusi csodálatos verőfényben. Még a járásuk, a testük játszása is egyforma a magyar lótenyésztés dicsőségére. A nyergesek hátán egy-egy zöld díszruhába öltözött, kócsagforgós lovas s a fogat előtt hófehér paripán Pettkó-Szandtner Tibor méneskari ezredes.

A történelmi menet így alakul: legelül lovasrendőr-díszszakasz, utána négy lovas-harsonás, majd a bábolnai lovaslevente-zenekar szemet gyönyörködtető csapata, valamennyien hófehér arabs paripákon.

Hogy ülik meg a lovat ezek a fiuk! Egyenes leszármazottai azoknak az ősmagyar lovas-harcosoknak, akikről az egykori német krónikások azt írták, hogy az alsó testük lótest, felső testük pedig embertest . . . És milyen szárnyaló-tisztán játsszák ősi egyházi énekeinket és indulóinkat . . .

Utánuk halad József Ferenc főherceggel az élén, a megye és a dunántúli főnemesek bandériuma. Nyusztprémes süvegek, kócsagforgók, nyest-málás menték, ékköves markulatú kardok, aransujtásos kordován csizmák keleti színpompája . . . szavakban nehéz visszaadni ezt a ruhákban kifejezett történelmet . . .

Felharsannak a harsonák és a menet lassú méltósággal megindul. A Szent Jobbot vivő nyolcas-fogatot és Mészáros János érseki helynöknek, a Szent Jobb őrének, kocsiját a nemesi lovasbandérium második csoportja fogja közre.

A lovasbandérium után a négyesfogatok hosszú sora következik. Az elsőben József kir. herceg foglal helyet tábornagi díszben, majd a város és a megye díszmagyarba öltözött vezetői következnek Széchényi Viktor gróf főispánnal az élükön. A menetet lovasrendőr díszszakasz zárja be hollófekete lovakon.

— Gyönyörű, gyönyörű! — hangzik itt is, ott is.

Szinte valami bűntudat-félét érzünk, hogy a nagy korok külső formaruháját ennyire magunkévá tudjuk tenni, de szellemét, dinamikáját, korszerűséget parancsoló lelkét annál kevésbé . . .

A menet, melyet tizezrek csodálnak meg az utcákon, méltóságteljesen halad a Boldogasszony-tér felé, ahol a pestistől való megszabadulás emlékére emelt primitív barokk-szobor áll s amelynek földjében az ősi Szent Mihály-templom fundamentumai porladnak Szapolyai János hamvaival együtt...

Ötvenezer ember a Boldogasszony-téren.

Ötvenezer ember várja itt példás rendben a két ereklyét, mely először itt találkozik ma évszázadok óta: a Jobbot és a Koponyát, a nemzetfenntartó erő és a nemzetteremtő szellem szimbólumait.

A hatalmas tér képe teljesen megváltozott erre a ritka ünnepre. A tér északi szélén kétemelet-magas, fehér-sárga faoltárt emeltek, melynek tetején öt méter magas fehér kereszt mutat az ég felé. Az emelvény baloldalán nemzeti lobogós árbócok, előttük az egyesületek és az egyházközségek zászlóerdeje.

Megérkezik a rohamsisakos, cserfaleveles diszszázad és a főváros küldöttsége. Elfoglalják helyüket az előkelőségek.

A Koponya és a Jobb.

Féltiz előtt néhány perccel felzúgnak a város harangjai. Jön a koponya-ereklyét hozó menet. A menetet megnyitó ezüstkereszt mögött haladnak a székeskáptalan tagjai, majd Angelo Rotta pápai nuncius, Serédi Jusztinián hercegprimás és a külföldi főpapok.

Négy dalmatikás pap hozza a XVI. Lajos stilusában készült ereklyetartót, melyet Mária Terézia készíttetett 1770. és 1780. között, s mely Székesfehérvár legféltettebb ereklyéjét, Szent István koponyáját, rejti magában.

Minden évben láthatták ezt a székesfehérváriak a törökuralom alól való felszabadulás emléknapján és Szent István napján, augusztus hó 20.-án, de a megszokás elveszi az élmény himporát. Most a ritka ünnepi pillanatok feszültségében meglátják Szent István ereklyéjét: a méltóságos úr lehajtja fejét és a felsővárosi ezüstpitykés polgár arcán átsuhan valami...

A Szent Jobb hazatér

Foto: Magyar Film Iroda.

A pápai nuncius szent miséje a Boldogasszony-téren

Foto: Tóth K. Szfvár.

A Szent Jobb körmenet

Foto: Schäffer Bpest.

A Szent Jobb körmenet

Foto: Fekete Szfvár.

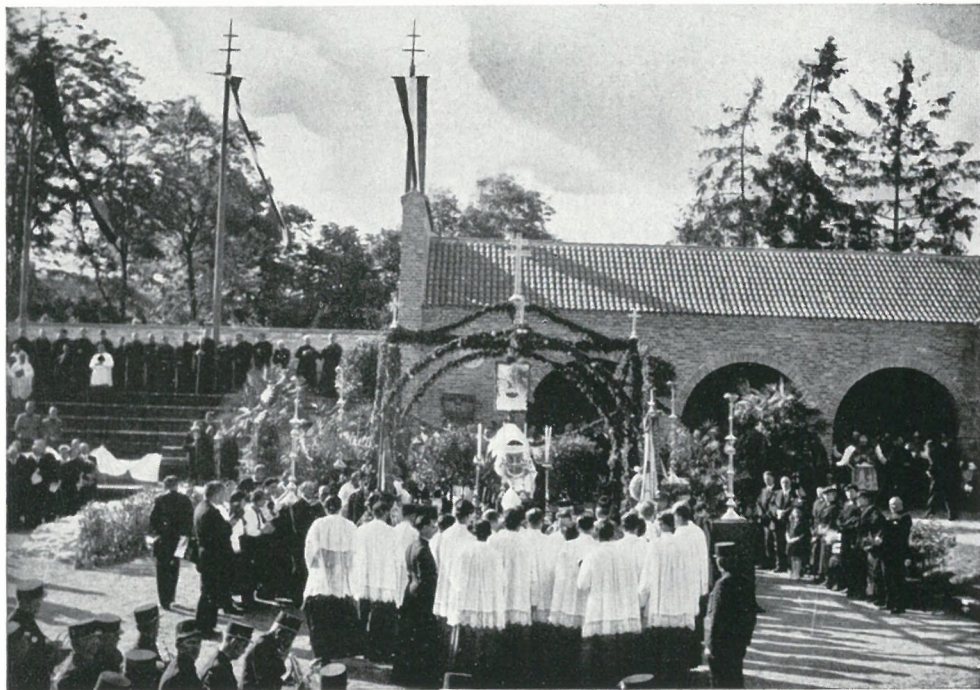
*Szent István ereklyéi —
egykori koporsóján*

Foto: Magyar Film Iroda.

A falu a nagy ünnepen

Foto: Tóth K. Szfvár.

Probászka ravatala a romkertben Foto: Tóth K. Szfvár.

A nagy püspök végső nyugalóhelyére tér Foto: Schäffer Bpest.

István úr ereklyéje kijött a Várból átal a Palotai-kapun, amelyen át oly sokszor vonulhatott ki az országlás gondja után a Bakony vadat rejtő rengetege felé felejtani . . . Innen kétszáz lépésnyire állt a Vár, ahonnan beh sokszor kémlelhetett egy halvány, szomorú asszony a Mária-üveges ablakon keresztül a palotai út felé: vajjon épségben jön-e vissza a szeretett férfi és a *fiú*, az egyetlen földi cél, és értelem . . .

Egyszer aztán fekete szekér gördült a Vár felé az augusztus aranyporában: hozta a halott fiút és a halált két ember szívének . . .

. . . Ének, újjongás . . . Mi ez?

Visszaébredünk 1938.-ba. A martir-élet után itt a diadal. Akiért Szent István élt, Akiért szenvedett, Akinek országát itt ezen a bús magyar földön meg akarta valósítani, Annak dicsőítésére felhangzik félszázezer ember ajkán az eucharisztikus himnusz.

Tizezrek tisztelgő arcvonala előtt vonul el a koponya és megáll az oltár előtti emelvény baloldalán. Jobbra és balra egyházközségi vezetők, vitézek, frontharcosok, kispapok, munkások, katonák, magyarruhás leányok és fiúk: a magyar nép.

Kilenc óra negyven perckor harsona harsan: megérkezik a Szent Jobb. A zászlók meghajolnak, mindenki vigyázz-ba merevedik: főurak, hospesek, nemesek és jobbágyok kései utódai.

A főuri bandérium tagjai leszállnak lovaikról, a papok felviszik az ereklyét az emelvény jobb oldalára az oltár elé. A zsámbéki katolikus tanítónőképző-intézet növendékeinek szeráfian szép éneke kíséri az aktust.

Ott pihen a két szent ereklye a hatalmas fehér kereszt alatt. Szimbólum ez így: csak a kereszt jegyében tud igazán találkozni a Jobb és a Koponya és minden rendű magyar. Így tud várakat építeni és dómokat emelni, múltat őrizni és jövőt építeni, szenvedni és diadalt ülni . . .

A pápai nuncius szentmiséje.

Vajjon értik-e ezek a tizezres falusi tömegek Angelo Rotta „Oremus“-át, amelyet Szent István közbenjárásáért intéz az Egek Urához s amelyet a megafon közvetít a tömegnek?

Érti-e ezt a csákvári bógatyás magyar, vagy a gánti kékbeli német?

Nem érti. És az arcán mégis ott van a megilletődés árnya. A keresztből betűzi ki a neki ismeretlen szavak értelmét . . .

Itt a nép között, a sok himes pruszlik és kikeményített ümög között élményszerűbb tisztasággal tör elő az ezeréves misztérium forrása: *a hit* a népeket küldő Istenben, — mint ott a csillogó diszmagyarok között. Ahogy ezek a kemény szemek, ezek a barázdás arcok az oltár felé fordulnak a nuncius csendes miséje alatt, ahogy belekiáltják mindennapi életük panasztát a „Boldogasszony Anyánk“ ostromló elégiájába, abban van valami időtlen és monumentális: az örök tömeg beszélget gyermekien az Atyával.

És mikor megszólal a csengő s tizezrek ereszkednek térdre az Eucharisztia Királya előtt, akkor megértheti az, aki a lélek nyelvén ért: Szent István áldozata nem volt hiábavaló. Népe a megpróbáltatások idején mindig visszatalál ahhoz a Krisztushoz, Akit ő segített trónjára a Duna-Tisza medencéjében.

Szentmise után a nuncius elfoglalja a helyét a lecke-oldalon és Shvoy Lajos megyéspüspök térden állva elmondja a mikrofon előtt a Szent Istvánról szóló felajánló imát:

— Örök, mindenható Isten, Aki egyesekben magasztalod fel és bünteted a népeket, mélységes hálával imádunk Téged, mivel Szent István királyban megdicsőítetted magyar népedet. Isteni gondviselésed jelét ünnepeljük abban, hogy első szent és apostoli királyunk jobbját és fejereklyéjét megőrizted számunkra és ezzel mutattad meg, hogy Általad, Veled és Benned kormányzott bennünket az örök útra.

Töredelmes lélekkel szánjuk és bánjuk, hogy sokáig éltünk pogányul a szent örökségben és tékozoltuk keresztény kincseit. Saját botlásaink szörnyű eredménye térített észre és fordított vissza Tehozzád.

Most pedig tündöklő csillagunk, Szent István király, a magyarok szent földjéről, kedves városodból kiáltunk hozzád: folytasd az égben, amit elkezdted a földön: néped vezérlését és védelmét. Utánad megyünk újra, el nem felejtünk többé soha! Ahogyan feltártuk csodálatos alkotásaidnak maradék köveit, úgy őrizzük meg ezentúl drága kincs gyanánt tanításodnak, törvényeidnek, intelmeidnek romlatlan szellemét. Azzal erősítjük meg ígéretünket, amit legjobban tartottunk meg végrendel-

kezéséből: a boldogságos Szűz Mária, jóságos Nagyasszonyunk ótalma alá helyezzük magunkat.

A tömeg illetődötten ismétli a megyéspüspök szavait, majd elénekli a Himnuszt. Székesfehérvárott ennyi ajak még soha sem énekelte nemzeti imádságunkat, még soha nem ostromolta ilyen dübörgő hangorkán a Népek Királyát, soha nem búgta még ennyi szív:

„Mebűnhődte már e nép a múltat s jövődőt!”

A rádió hullámai elvitték Szent István népének imáját Szent István városából minden magyarokhoz, a határokon innen és a határokon túl.

Félszázezer ember zarándoklata a Koporsóhoz.

Felharsantak a zenekarok és a Jobb és a Koponya megindult a Koporsó felé.

A menetet a székesfehérvári Szent István-leventecsapat diszszakasza nyitotta meg. Utána Angelo Rotta pápai nuncius és Serédi Jusztinián hercegprimás haladt teljes biborosi diszben, majd az ereklyék következtek: vitézek, polgárok és magyar-ruhás leányok sorfala közt a koponya, — alabárdos koronaőrök és rohamsisakos katonák között a Szent Jobb.

Elvonultak a hajdani királyi palota helyén épült ferences-templom előtt azon az útvonalon, amelyen valaha István úr országnagyjaitól kísérve vonulhatott, — mint most József főherceg, József Ferenc főherceg, Hóman Bálint és a többiek kíséretében —, vagy mehetett gyalogszerrel bánattársával, Gizellával együtt, hogy enyhülést keressen és erőt merítsen a templomban . . .

1083. óta először együtt . . .

És elérkezett a nagy napnak legünnepélyesebb pillanata: a késő utókortól emelt mauzóleumban a Jobbot és a Koponyát a koporsóra helyezik. A kispapok énekkara korálistokat ad elő, a harangok zúgnak, a tribünökön elhelyezkedett sok ezer ember komoly figyelemmel éli át a történelmi pillanatot.

1083.-ban volt utoljára együtt e három ereklye a szenttéavatási exhumálás fenséges pillanatában. Akkor született meg

a romolhatatlan Jobbkéz legendája, mint valóság: néhány méterrel innen, valamelyik sirban épen találták meg a jobbkezet az elporladt testen. És vándorolt ez a kéz Mercurius bihari remeteségétől kezdve veszélyek közt, elfeledve és lappangva, de mindig megőriztetve, míg végül is Mária Terézia megvette dalmát kereskedőktől és elhelyezte Buda várában.

És most itt van a koponyadarabbal együtt a koporsón. Itt van a Jobb mint valóság és mint eszme és szimbolummá varázsolja az egész romkertet: a győzhetetlen élet, a folyton megújuló, folyton feltámadó magyar élet szimbolumává. Elpusztulhatott a legszebb magyar templom a történelem zord viharában, de most zöld repkény virít rajta, melyet magyar kezek ültettek; megcsúfolhatták királyaink megszentelt porait, — de a legnagyobb király részben itt maradt: koponyájával, mely gondolkodott és karjával, mely cselekedett.

A Gondviselés zord és kegyes működését, a történelem kifürkészhetetlen misztériumát érzi most mindenki.

Másnak — nem magyarnak — nehéz ezt megérteni.

Azt mondja nekünk egy német laptudósító, mikor tizezrek festői csoportokban elvonulnak az ereklyék előtt:

— Szép, szép. Sőt pazar. De sok mindent nem tudok megérteni. Ki tudják-e mutatni tudományos pontossággal, hogy ez a koporsó itt minden kétséget kizáróan Szent István koporsója, s hogy ezek az ereklyék valóban az ő testéből valók-e? Ugy tudom, vannak korszakok, amikor csak feltevésekkel lehet nyomon követni a történeti adatokat.

Válaszom:

— A történettudomány kénytelen feltevésekkel is dolgozni. Az élet nem leltár és matematikai levezetés!

— Szóval mégiscsak misztérium.

— Valóság, melyet a hit támogat. Nézze kérem, azt a vas-motivumot a mauzóleum ablakán. Látja azt a két szarvast? Az egyik üvölt szomjúságában, a másik boldogan iszik az élő hit forrásából az Élet fájának tövéből.

De van egy harmadik szarvasunk is, mely itt nincs ábrázolva: a csodaszarvas, a remény szarvasa, mely őseinket vándorlásaik közben vezérelte.

Nekünk kell a hit, a Krisztus hite és kell a remény, a csodaszarvas reménye. Nekünk a hit az élet. Nekünk a hit több, mint a tudományos bizonyosság. Mit csináltunk volna ezer év

szörnyű viharai közt, amelyenkről önöknek, boldog németeknek sejtelmük sincsen, mit csináltunk volna mi a bizonyossággal?! Elbírtuk volna-e az újrakezdést akkor, amikor a bizonyosság nem is egyszer azt harsogta a fülünkbe: „Meghaltatok! Nincs feltámadás!”

És mi mégis feltámadtunk. Mert hittünk. Hittünk a küldetésünkben. Hittünk a lehetetlenben. És mindig feltámadtunk! Feltámasztott bennünket a hit, mikor megölt a bizonyosság.

Győzött a misztérium. A mi sorsunk, uram: misztérium. . . . Német barátunk nem felelt. Gondolkodva nézte, mint kíséri a diszszázad a katonazenekar indulói mellett az ereklyéket a székesegyházba, elnézte, hogyan vonulnak áhitatos imába merülve tizezrek Szent István maradványai előtt . . .

Soká tartott ez a hódoló, diadalmas diszmenet. A végén elvitték a Koponyát és a Szent Jobbot is a Koporsóról.

Megint ott fekszik a Koporsó árván a mauzóleumban.

A szent király szelleme azonban itt maradt töretlenül. A misztériumnak nincs vége . . .

Hogyan látta a lírai költő?

Hogyan látta a lírai költő a Szent Jobb székesfehérvári bevonulását? Idézzük a székesfehérvári ihletből fogant költeményt:

A SZENT JOBB HAZATÉR.

Irta: Puszta Sándor.

*Zászlódiszben lobog
Bazilika s a vár,
Suttog a cseléd-szó:
Itthon van a király!
Itthon a nagyúr!
Hazajött a gazda
Számadásra, vagy, hogy
Népét jutalmazza?!*

*Suttog a cseléd-szó,
Alnokságot talál,
Ijedt sürgés-forgás
A város és a vár!
„Országló ispánok,
Zsellérek, cselédség,
Hol van, amit hagytam:
Az ősi örökség?!“*

Száll, szalad a gyors hír,
Viszik ezereken szét,
Nem jöhetett maga,
Elküldte a kezét . . .
Kezét, amely ha kell,
Kardot is jelentett,
Törvényt palotában
És a kunyhóban lent.

Senki sem szól, sápadt,
Mindegyik tagadja,
Hogy az ősi szent vért
Tivornyán mulatta,
Önkezével vágott
Sebet ország testén,
Testvérével pörölt
Határon és mesgén.

Rettenetes álom!
Döbbenetes egy kép,
Lassan emelkedik
Magasra a Szent Kéz!
Nem lehet még tudni,
Fenyít-e, vagy átkoz,
Simogat, vagy most kezd
Utolsó imához . . .

Szüköl a cselédség,
Az ispánok bujnak,
Kik térdet hajtottak
Hét-féle Krisztusnak!
Ebek harmincadján
Hagytak hitet, vallást,
Csinálnának most mind
Gyorsan pálfordulást!

Lebeg fönt a Szent Kéz,
Lesujt-e, vagy átkoz
Simogat, vagy most kezd
Utolsó imához?
Egyiket sem teszi!
A nép bujik félve
Megáll mozdulatlan,
S felmutat az égre!

Apostolus et Praeceptor Hungariae.

Ezen a magasztos napon helyezte a város és az ország közönsége végső nyugvóhelyére a város királyi halottját, Prohászka Ottokárt.

Székesfehérvár közönsége 11 év óta készült erre az ünnepségre: templomot emelt nagy halottja emlékére. Hűséges tanítványai ihletett találékonysággal, emberfeletti munkával s az ő boldog emlékének varázserejével százezreket gyűjtöttek össze a városban és az országban, hogy porainak a legfelségesebb mauzoleumot ajándékozhasák. Szinte a csodálatos kenyérszaporítás mindennapos példáját láthatták a fehérváriak: fil-lérekből ezrek, tizezrek és százezrek nőttek, névtelen szegény asszonyok utolsó garasikat áldozták az ő emlékének, márványoltárok emelkedtek ki a földből és mozaikok virágoztak ki a falakból . . .

Ez a monumentális templom várta Ottokár püspök hainait június elsején. Délután 1/2 4 órakor a Szent Anna-kápolnából a papság és az előkelőségek kíséretében a romkertbe szállították a koporsót, ahol Szent István mauzoleuma előtt díszes ravatalra emelték.

Ezren és ezren ülnek a tribünökön és állnak az úttesten. Az ország van itt, ugyanazok, akik délelőtt a Szent Jobbnak hódoltak. A legtöbbet közülük a közvetlen emléklmény hozta ide, az eleven Tegnap, mikor Ottokár püspök még a várost és az országot járta. A kis lélekakkumulátorok még szomjas-boldogan emlékeznek a nagy Áramforrásra. Most a koporsó felé fordulnak, hogy utoljára mondjanak neki Istenhozzádot.

Shvoy Lajos megyéspüspök beszenteli a drága halottat, miközben a MÁV-énekkar Prohászka megdicsőülését kifejező, megindító gyászéneket ad elő:

*Üzenjük a földnek és zengjük az égnek:
Hiába enyészet, hiába halál!
Megújul az élet feltámad a lélek,
Kihajt a mag, felpattan a kriptazár!*

*Isten földi magvetője,
Jóságos Ottokár atyánk,
Győzelmedé ma szemünk könnye,
Örömhimnuszra nyil ma szánk...*

*Kunyhóba és palotába
Szálljon boldog hiradás:
Győzelmedben győzött Krisztus,
Az örök Feltámadás.**

Most Szent István hajdani templomának zöld repkényes romjai közül megindul a menet a Prohászka-templom felé.

A nép fegyelmezett sorokban sorakozik koporsója elé és mögé: egyesületek, leánykörök zászlóik alatt, népviseletbe öltözött ifjusági alakulatok, feketeruhás bányászok bányászlám-pával a kezükben és a vasutasok, az ő kemény, hitvalló vasutasai.

A papság karinges csoportja után főpapok piros és lila talárja tűnik fel Angelo Rotta nunciussal és Serédi Jusztinián hercegprimással az élen. A hatlovas gyáshintón következik

*Irta: vitéz Szarka Géza, megzenésítette: Országk Tivadar.

Prohászka Ottokár koporsója, melyet a család tagjai és a hatóságok képviselői követnek.

Az út két oldalán többtizezernyi néptömeg peremén azok állnak sorfalat, akiket Prohászka a legjobban szeretett: az ifjúság ezrei.

Mint az olimpuszi győzők valaha szülővárosuk lebontott falain keresztül vonultak be városukba, úgy vonult be az Isten bajnoka az ő tiszteletére megnyitott úton, a Prohászka-úton — templomába . . . Az ütemes gyászinduló: diadalének volt s a szemekben csillogó tűz győzelmi fáklya: a halhatatlan lélek húsvéti örömének tüze.

Majd másfél óráig tartott a másfélkilóméteres út. A templom drapériákkal és délszaki növényekkel feldiszipált előcsarnokában ravatalra tették a koporsót, Serédi Jusztinián hercegprimás befejezte a romkertben megkezdett beszertelési szertartást, majd Glattfelder Gyula, Csanád érseke, aki Ottokár püspök halála alkalmával is országos visszhangot keltő beszédet mondott, az emelvényre lépett és a következő búcsúbeszédet mondotta:

— Prohászka Ottokár nem dalolta el még minden énekét. A lelki nagyság tulajdonképen akkor bontakozik ki, amikor a földi keretek leomlanak, s amikor látjuk, hogy az újabbkori magyar katolikus élet restaurátorára ma is sokan, sőt állandóan többen figyelnek és reá hivatkoznak, akkor nyilvánvaló előttünk, hogy ha van magyar, akire a klasszikus szavak illenek: *non omnis moriar*, akkor a mi nagy püspökünk a legelső közt foglal helyet. Méltó tehát, hogy hamvai oly szembeötlő helyen pihenjenek, ahová az egész magyarság könnyen eltalál, hogy tőle ihletet és az élet küzdelmei között kitartást merítsen

— A tanítás pedig, amelyet nemzetünk nagy apostola elnémult ajakkal, de egyéniségének annál parancsolóbb módon jelentkező erejével hirdet, mindenek előtt: *bátorság!* Prohászka Ottokár sohasem tüntetett, hanem helyt állt. Nem ismételte, hanem magatartásával értette meg az apostoli szót: *scio, cui credidi*, tudom, kinek hittem. Az ő egész lelki habitusa az örök igazság krisztusi vértjébe öltözött keresztes vitéz határozottsága, amelyre az ő korában különösen nagy szükség volt, de akiknek fajtájából ma is minél többet kell áhítani.

— A bátorságnak ez a krisztusi kiadása őszinte ember volt. Ugy szólt, mint eddig talán senki, de kínos figyelemmel

örkődött, hogy látszattal senkit meg ne ejtsen s amit szent Pál a krisztusi igehirdetés arany szabályának, az Anyaszentegyház pedig a püspöki hivatás sajátos jegyének hirdet: *non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis*, nem az emberi okosság hitegető szavaiban, hanem az erő és igazság megnyugtató hatásában volt legnagyobb dicsősége. Az a hamiskodó és látszatokra esküvő kor, melyben szava zengett, legnagyobb részt meg sem értette, de a jövő úgy igazolta, mint talán még senkit, mert az örök realitásokat azzal az őszinteséggel hirdette, melyet csak Krisztus iskolájában lehet elsajátítani.

— Akik pedig ehhez a díszes sirhoz el fognak záródni, azoknak a hálás világ pompája a benne nyugvó egyszerűségéről és önzetlenségéről fog szólni. Ez a vonás nem külsőleges és nem is a gyalogjáró püspök emberi gesztusa, hanem az a hősiesség, amelyet az igazi Krisztust követő gyakorol, mikor az apostol szerint: *omnibus omnia factus*, mindenkinek mindene lesz, aki önmagáról megfeledkezni tud, csak hogy éljen Krisztus az emberekben. Ez a kereszténység erjesztő kovásza, ez a katolikus papi rend igazi ereje, ez a Prohászka Ottokár örök dicsősége, mely tanítani és hívni fog időtlen időig, hogy az élet nemesebb, a jövő reményteljesebb legyen.

— Prohászka Ottokárt életében sokan utánozták s nem volt sikerük, mert az csak az eredetiséghez szegődik. Halála után sokan kisajátítják, de nincs hozzá joguk, mert nincs igazuk. Az ő közelében férfi csak Istent kereső, elfogulatlan gyermeklélekkel lehet s ő reá hivatkozni csak hamisság- és szenvedélymentés krisztusi jósággal szabad. Az Ő utolsó szava állítólag ez volt: „*favete linguis*“, csendben legyetek. Legyen ez a díszes, szent csarnok, ahol a magyarság és a katolikus Egyház hős fia méltó nyughelyet talál, a tiszteletteljes, csendes kegyelet zárdok-otthona, ahol az emberek megértik az égből hangzó szót, amely összeszedettségre, felelősségre és áldozatra int s belőle, mint az isteni irgalom munkása, távozzék mindenki, hogy erősödjék az egész magyarság és győzedelmesen vegyen birtokba minden lelket a szent kereszténység.

A nagyhatású beszéd után a székesfehérvári egyházközségek világi elnökei vállukra emelik a koporsót és beviszik a templomba a székesfőváros-ajándékozta gyönyörű siremlék márványszarkofágjába. A siremlék — Orbán Antal alkotása —

a szónokló Prohászkat ábrázolja, amint a megdicsőülés angyala Istenhez ragadja.

A szarkofág márványlapja ráborul a koporsó fölé. Percek alatt megtelik a templom, mindenki mély áhítattal tiszteleg a siremlék előtt, melynek márványlapján aranybetűk hirdetik: „*Ottocarus Prohászka, Apostolus et Praeceptor Hungariae*“

Shvoy Lajos megyéspüspök a főoltárhoz megy és ott térdre borulva mond imát dicső emlékezetű elődje lelki üdvösségéért. Az imába belekapcsolódnak a hívek, zeng a templom, hömpölyög a tisztelgő tömeg a szarkofág előtt, amelynek lakója ime hazatért, hogy mint a Legfölségesebb legalázatosabb szolgálja, halála után is az Urhoz igazítsa a botorkáló lelkeket. Mindenki az Eszmét ünnepli most, a Diadalmas Világnézet megtestesült eszméjét.

Csak mikor már eltakarodott a nagy tömeg, akkor csuklik fel az egyik padból valami szívbőlszakadt, csendes zokogás.

A nagy püspök nővére siratja a testvért. Az Embert.

Királyok közös sírja.

Egyszerűségében is megható *gyászünnepségnak* volt a tanúja a romkert augusztus 13.-án, amikor Shvoy Lajos megyéspüspök az ásatásoknál talált hamvakat eltemette a Szent István-mauzoleum előtti kis téren.

Minden feltárt sir tartalmát külön fa-ládikába tették, gondosan leltározták s így helyezték a kriptában egymásra.

126 sir csontlelete talált végső nyugodalmat a hatalmas terméskőlap alatt. Királyok, országnagyok, főpapok, lovagok, nagyasszonyok és virágjukban lehullt királyi sarjak csontmaradványai pihennek ott egymás mellett. Talán barátok voltak az életben, vagy ellenségek; győzelmesek, vagy az élet legyőzöttjei: most egymás mellé kerültek a halál testvériségében.

Hamlet örök sorai kísértenek bennünk, mikor ezt a fejedelmi tömegsirt látjuk:

*„Fejedelmi Caesar, ha föld röge lett,
Lyukat töm, hogy kizárja a szelet;
Oh hogy ki a világ félelme volt,
E sár most egy repedt falon a folt!“*

A szeles augusztusi napon nincs sok nézője az elgondolkoztató szertartásnak. Talán így kell ennek lennie. Hivatalosan nem tudjuk, melyik csont kié. Nem sikerült exhumálni egyiket sem. A szigorú tudományos kritika nem tudta elfogadni az egyik maradvány feltűnő jegyeit: a koponyacsonton észlelt korona-nyomot, s az elgörbült hátgerinc-csigolyát sem . . .

Mi, fehérváriak, azonban szeretjük hinni, hogy a pupos, bölcs, nagy Könyves Kálmán porai is ott pihennek a királyi tömegsírban . . .

A székesegyház pápai kitüntetése.

A lélek ünnepéről szóló fejezetünkben említjük meg, hogy a pápa öszentsége Shvoy Lajos megyéspüspök kérésére, Serédi Jusztinián hercegprimás és Angelo Rotta nuncius ajánlására Szent István városát és egyházmegyéjét nagy kitüntetésben részesítette. Pacelli biboros államtitkár az eucharisztikus világkongresszus pápai követe, aki mindig tanujelét adta a magyarok iránt érzett őszinte jóindulatának, mindjárt a kongresszus után értesítette a püspöki irodát, hogy a Pápa Öszentsége a székesfehérvári püspöki székesegyházat „kisbazilika“-rangra emelte. A pápai leírat a következő:

XI. PIUS PÁPA.

A dolog örök emlékezetben tartására.

Székesfehérvár püspöke arról értesített Bennünket, hogy egyházmegyéjének jelenlegi székesegyháza egy régebbi, hajdan ennek közelében fekvő templom helyén épült, amelyet azonban a törökök leromboltak és elpusztítottak. Tudomásunkra hozta azt is, hogy a régi elpusztult templomot Szent István első magyar király idejében építették, akinek a magyar papság és a hívők ebben az esztendőben áhítatosan és örvendezve hódolnak jubileumi ünnepek keretében. Az újabb templom pedig, mely — mint mondtuk — egyuttal a székesfehérvári egyházmegye székesegyháza is, mind méreteiben, mind pedig művészi alkotásainál fogva kiválik; egyházi felszerelésekben gazdag, a szent szertartások végzéséhez nagyszámu és megfelelő papság

áll rendelkezésre s a hívők lelki javát buzgón szolgálja. Mind-
ezt szem előtt tartva, midőn a székesfehérvári püspök a rábizott
egyházmegye papságának s híveinek kérését elénk terjesztette,
melyet a Római Anyaszentegyház Bibornokának, az esztergomi
érseknek s Magyarország Hercegprimásának ajánlása megerősítet-
t, aki ismételten alázatosan kérte, hogy a fentnevezett szé-
kesegyházat *Kis Bazilika* méltóságra és rangjára emeljük, hogy
ezáltal a jelen év jubileumi ünnepeit is megörökítsük, önként
s örömet hajoltunk erre a kérésre. Így állván a dolog, miután
meghallgattuk a Szertartások Bizottságának C. S. Congregatio
Rituum véleményét is, mindent alaposan átgondolva, biztos tu-
domás megszerzése s kellő megfontolás után apostoli teljhatal-
munknál fogva jelen írásunk szerint a székesfehérvári egyház-
megye székesegyházát örök időre *Kis Bazilika méltóságával és
nevével*, annak jogával és kiváltságaival tüntetjük ki, kivéve a
többi székesegyház megelőzési jogát. Minden ezzel ellentétes
rendelkezés érvénytelen. Ezt tudtul adjuk s elrendeljük, kije-
lentve, hogy jelen írásunk érvényes és mindenkor hatályos bíró
s az is marad; annak ereje teljes és tökéletes; azokat, akiket il-
let, vagy illethet a jövőben, teljesen kötelezi. Eszerint kell min-
denkor itélni; mostantól fogva érvénytelen volna, ha megtör-
ténnék is, hogy bárki bármily tekintélyénél fogva, tudva, vagy
tudatlanul bármit is másképp merészelné cselekedni. Kelt Castel
Gandolfóban, a halász gyűűjével, 1938. május 30-án. Pápa-
ságunk tizenhetedik évében. Pacelli Jenő bíboros államtitkár.

Az országnagyok hódolata.

Országgyűlés Székesfehérvárott.

A vitézi kard és az eucharisztikus lélek ünnepe mellett a jubileumi év legragyogóbb napja augusztus 18.-a volt, amikor országgyűlés keretében az ország közjogi méltóságai és törvényszerzői hódoltak az első szent király emlékének.

Az országnagyok már évek óta gondosan készültek, hogy erre az egy napra — a dicső múlt visszaidézéseképpen — újra az ország fővárosává tegyék az ősi koronázó és törvénykező várost.

Horthy Miklós kormányzó 1936. augusztus 20.-án a következő kéziratot intézte Gömbös Gyula akkori miniszterelnökhöz :

Kedves vitéz Gömbös!

Ezeréves történetünknek a honfoglalás mellett legkimagaslóbb mozzanata Szent István király állam-szervező munkássága. A keresztény magyar királyság, a magyar nemzetállam megalapítása, a nemzet alkotmányos önkormányzatának alapul szolgáló intézmények, a királyi tanács, a székesfehérvári törvénynap, a királyi vármegye életrehívása, az egyházi, világi, katonai közigazgatás és a törvénykezés megszervezése, a gazdasági és kulturális fejlődés megalapozása egytől-egyig a honfoglaló Árpád fejedelem nemzetiségéből sarjadt első nagy király műve. Hatalmas egyénisége és a nemzet történeti életében betöltött sorsdöntő szerepe kötelességünké teszi halála kilenc-

századik évfordulójának mélységes tiszteletünkhöz és el nem múló hálánkhoz mindenben méltó megünneplését.

Felhivom ezért a magyar királyi kormányt, hogy Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján, Szent István király emlékének az ő kivételes egyéniségének és a nemzetnek nagy királya iránt érzett tiszteletéhez méltó keretben leendő megünnepléséről gondoskodjék.

Különösképen felhivom, gondoskodjék, hogy Árpádházi királyaink III. Béla korában ujjáépült és ismét feltárt esztergomi palotájának helyreállítási munkálatai 1938. év augusztus 15.-én Szent István halála napján befejezéshez jussanak s a palota felavattassék; hogy 1938. évi augusztus 20-án a budapesti Szent István-napi ünnepségek kivételesen ünnepélyes keretben tartassanak meg s hogy az országgyűlés két házának 1938. évi augusztus hó 21. napján Székesfehérvárra, mint a Szent István alapította törvénynapok székhelyére Szent István király emlékének megörökítése céljából leendő összehívása iránt a törvényes előkészítő lépéseket megtegye.

Kelt Budapesten, 1936. évi augusztus hó 20. napján.

*Horthy s. k.,
vitéz Gömbös Gyula s. k.*

A kormányzói elhatározás megvalósításaképen Darányi Kálmán miniszterelnök 1938. május hó 11.-én törvényjavaslatot nyújtott be „az országgyűlésnek Szent István király emlékére Székesfehérvárott tartandó üléséről“.

A törvényjavaslatot mind a két ház nagy lelkesedéssel és egyhangúan megszavazta. A képviselők pártállásra való tekintet nélkül megragadták az alkalmat, hogy a nagy nemzet-szervező király emlékét magasztalják. Szent István még 900 év távlatából is egyesíteni tudta a pártokra szakadt magyarságot.

A felsőházban a javaslat kapcsán Kaltenecker Viktor dr., Székesfehérvár felsőházi követe is felszólalt és beszéde végén a következő szavakkal tolmácsolta a város köszönetét:

„Az ősi város, amely a régi országgyűlések és királynapok

ragyogását álmodja talán egy pillanatra vissza, hálával adózik a Kormányzó Ur Öföméltóságának, az Országgyűlésnek és a m. kir. kormánynak a gondolat megvalósításáért.“

A székesfehérvári országgyűlést elrendelő 1938. XXIV. törvénycikk a következőképen hangzik:

„Emlékezetül adom ezennel mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország országgyűlésének képviselőháza és felsőháza közös egyetértéssel a következő törvénycikkeket alkotta:

1. §. Az országgyűlés két Háza Szent István király emlékére, halálának kilencszázadik évfordulója alkalmából az 1938. év augusztus hava 18. napján Székesfehérvárott tart ünnepélyes együttes ülést, ahol Szent István a királyi törvénynapokat tartotta s amely város a királyi törvénynapokból kifejlődött Árpád-kori országgyűlés székhelye volt.

2. §. A székesfehérvári ünnepélyes együttes ülés egyetlen tárgya ama törvény megalkotása, amelyben a nemzet a keresztény magyar államot megalapító Szent István király emlékét megörökíti.

Ezen az ünnepélyes együttes ülésen a m. kir. miniszterelnök benyújtja és nyomban ismerteti a Szent István király emlékét megörökítő törvényjavaslatot, amelyet az együttes ülés azonnal letárgyal. A letárgyalt és elfogadott törvényt a miniszterelnök kihirdetési záradékkal és aláírással való ellátás végett az együttes ülés keretében azonnal az ország kormányzója elé terjeszti.

A tárgyalás és a határozathozatal módját egyébként az országgyűlés két Háza állapítja meg.

3. §. A jelen törvény végrehajtásáról a m. kir. miniszterelnök gondoskodik.

E törvénycikk kihirdetését ezennel elrendelem, e törvénycikkeket, mint a nemzet akaratát, mind magam megtartom, mind másokkal is megtartatom.

Kelt Budapesten ezerkilencszázharmincnyolcadik évi július hó kilencedik napján.

vitéz Imrédy Béla s. k.,
m. kir. miniszterelnök.

Horthy Miklós s. k.,
Magyarország kormányzója.

Régi dicsőségünk . . .

. . . És mintha erre az egy napra visszatért volna ősi dicsőségünk varázsa. A város valóban visszaálmotta magát az Árpádok korába, mikor az első szent király nyomán királyaink itt tartották törvénylátó napjaikat, majd a Rendeik törvénykező országgyűléseiket.

400 év óta — a mohácsi vést követő 1527-i országgyűlés óta — most először törvénykezett az országgyűlés Alba Regiában. Akkor is romokban hevert az ország és a végzet beteljesülését próbálták elhárítani az országról a mohácsi vézből megmenekült rendek — most is romokban hever Szent István birodalma, és az Idő őrlő malma félelmetesen zakatol a népek zűrzavarában. Csakhogy most tisztító vihart vár mindenki, nem pedig a végzet sorsot pecsételő ítéletét. Akkor büneink rohasztották ránk Mohácsot, s ami utána következett — most pedig egy vitézül végig harcolt négy éves háború sebeit szenvedjük. Ha vannak is büneink fölös számmal, — de az Eucharisztia imáadásával együtt vezeklünk értük és kemény munkával, áldozatos lélekkel és jogos reménnyel harcolunk a jobb holnapért. Igazságunkért.

Még az ég is kiderül . . .

A nagy napon vigasztalan, esős reggelre virradt az ősi törvénykező város lakossága. Az eget teljesen beborította a feketén tornyosuló nehéz felhők kárpitja és vizözöni bőséggel zuhogott az eső. A székesfehérváriak szorongó balsejtelemmel nézték ezt a zord időt. Nincs irgalom: a négyszáz év óta első fehérvári országgyűlést, melyet a városháza udvarán akartak megtartani, elmossa a felhők ítélete!

A fehérváriak talán soha olyan buzgón nem imádkoztak az Egek Urához jó időért, mint ma. És a magyarok Istene meghallgatta imájukat: a felhő-kárpitok kettészakadtak és a legcsodálatosabb augusztusi verőfény áradt szét a városon. Mintha a régi Bach-korszakbeli szállóige öltött volna testet: borura derü. Csak most a fehérváriak az eltakarodott felhők boruján Trianon sötét, vigasztalan eget értették, melyet meghasított a feltámadás felkelő napja . . .

A városháza elé az autók százai gördültek. A hatalmas

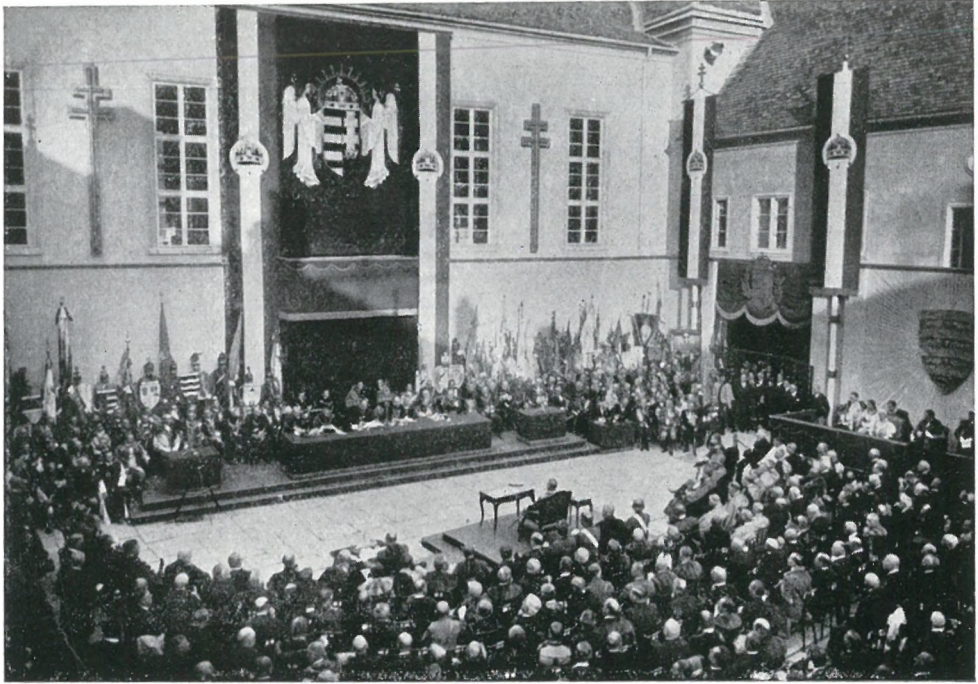
A Kormányzó Ur az országgyűlésre érkezik

Foto: Hege K. Szfvár

A Főméltóság Asszony érkezése.

Foto: Fekete Szfvár,

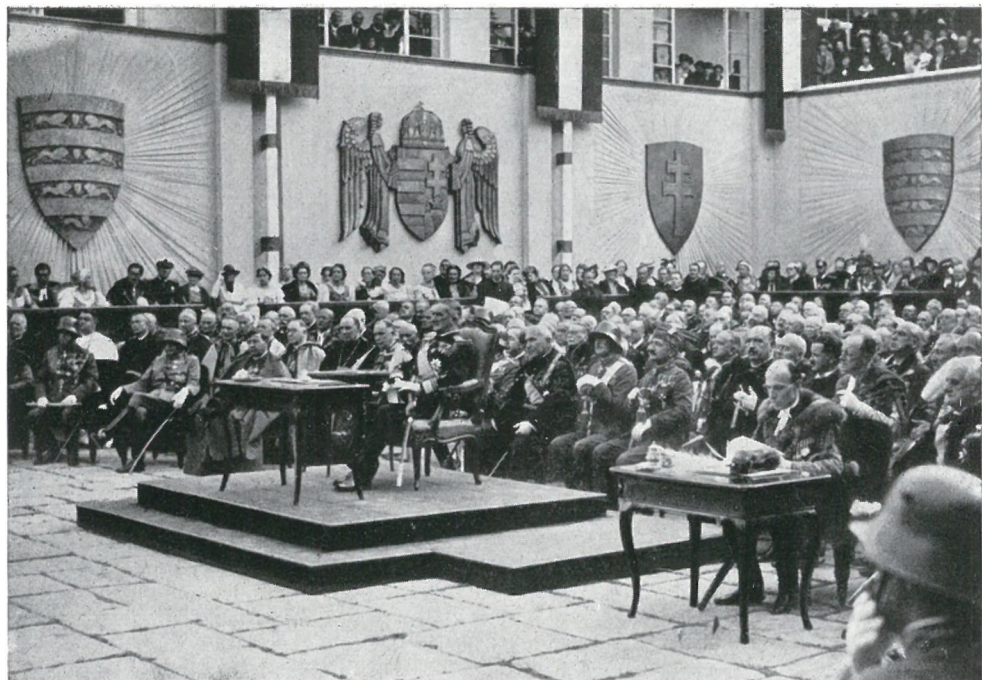
Az Országgyűlés

Foto: Magyar Film Iroda.

Az Országgyűlés

Foto: Schäffer Bpest.

Az Országgyűlés

Foto: Magyar Film Iroda.

Az Országgyűlés

Foto: Tóth K. Szfvár.

Az Országgyűlés

Foto: Magyar Film Iroda.

Az Országgyűlés

Foto: Schäffer Bpest.

forgalmat egyoldalú közlekedéssel oldották meg. Az országgyűlés tagjait hozó, kék „park“-jeggyel ellátott autók a Klebelsberg-utcán, Ferenc József-téren és a Szentkorona-utcán át érkeztek a városháza elé s onnan mentek a Simor-utcába, míg a kormány tagjainak s a királyi hercegek gépkocsii piros színű jelzéssel a Várköruton és a Bazilika-téren át hajtottak az országgyűlés színhelyére.

Ezernél több gépkocsi sorakozott fel a Simor-utcában, a vele szomszédos Nagyboldogasszony-téren pedig a tüzéség útegei álltak.

Tekintetes Karok és Rendek . . .

A nagy nap ünnepélyes szentmisével kezdődött, melyet Serédi Jusztinián bíboros hercegprimás pontifikált a székesfehérvári bazilikában. Shvoy Lajos megyéspüspök közvetlen szavakkal köszönte meg szentmise után a hercegprimás jószágát, amellyel egyháztartományának legkisebb egyházmegyéjét tisztelte meg, s amellyel a római szentszéknél kieszközölte a székesfehérvári székesegyház bazilikává emelését.

A Szent István emlékének hódoló országgyűlés színhelye a nemrég restaurált városháza hangulatos udvara volt. A falakat körös-körül emeletmagasságig világosbarna kárpittal vonták be, melyet öt-öt méter távolságban az angyalos magyar aranycimer, a kettőskereszt- pajzs és Szent István cimere díszít. A hatalmas cimerdíszek között fehér zászlóárbócok nyúlnak fel kétemelet-magasságba nemzeti lobogókkal, melyeket középen remekbe himzett szent korona ékesít. A főfal közepét — szemben az erkéllyel — kétemeletnyi magas bíborvörös selyemkárpit borítja óriási himzett angyalos magyar cimerral díszítve, két oldalán földig érő nemzeti lobogóval, hatalmas kettős keresztel.

A selyemkárpit alja baldachinná van kiképezve. Itt van a vörös bársonnyal beborított elnöki emelvény, a két elnöki székkal, amelyben báró Radvánszky Albert, a felsőház alelnöke és Kornis Gyula, a képviselőház elnöke foglalt helyet. Mellettük ültek a két Háznak az ünnepi ülésen szolgálatot teljesítő jegyzői: gróf Khuen-Héderváry Károly és gróf Bethlen Pál felsőházi jegyzők, Brandt Vilmos és Csikvándy Ernő képviselőházi jegyzők.

Az elnöki emelvénnel szemben középen három lépcsős pódiumon állott a kormányzó vörös selyemmel bevont díszes karosszéke, előtte ó-mívű asztalkával, amelyen írómappa s külön erre az alkalomra készített herendi porcellán-írókészlet fektetve. A kormányzótól jobbra a fal melletti hosszú pódium elülső elkülönített részében állították fel a kormányzóné díszes karosszékét s körülötte a családtagok ülőhelyeit. A kormányzó emelvénye mellett jobbra négy piros bársonyszék állott, amelyekben az ország első zászlósurai, Serédi Jusztinián biboros hercegprimás, József királyi herceg, József Ferenc királyi herceg és Albrecht királyi herceg foglaltak helyet. A kormányzótól balra az első sorban félkörben állították fel a miniszteri bársonyszékeket vitéz Imrédy Béla miniszterelnök, Kánya Kálmán külügyminiszter, gróf Teleki Pál vallás- és közoktatásügyi miniszter, Sztranyavszky Sándor földmivelésügyi miniszter, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Bornemisza Géza iparügyi miniszter, Mikecz Ödön igazságügyminiszter, Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter és vitéz Rátz Jenő honvédelmi miniszter számára.

A kormányzó emelvénye mögött a középen Uray István kabinetirodai főnök, Jány Gusztáv altábornagy, a katonai iroda főnöke, továbbá Lázár Károly alezredes, testőrpáncsnok és Gerlóczy Gábor alezredes, szolgálattelvő szárnysegéd számára van fenntartva hely.

A királyi hercegek és a biboros hercegprimás mögött az első széksorban a katolikus püspöki kar tagjai s mögöttük a felsőház többi tagjai helyezkednek el.

A kormány tagjai mögött a képviselők széksorai következnek.

Jóval 5 óra előtt gyülekezni kezdenek az országnagyok és a meghívott közönség. Az elnöki emelvény két oldalán felsorakoznak a megyék zászlótartói, cimerhordozói és a törvényhatóságok küldöttségei diszmagyarban; mellettük az elszakított városok és megyék címerét tartja egy-egy diszruhás ifjú levante. Diszmagyarok és fekete sujtásos ünnepi magyar ruhák töltik meg a kormányzói emelvény mögött lévő széksorokat. A ritka ünnep feszültsége az arcokon. Most nincs párt, nincs érdek, nincs válaszfal: Szent István cselédei most mindnyájan. Magyarok!

Az udvar északi és nyugati fala mentén díszes emelvény fut végig. Itt foglalnak helyet az előkelőségek, valamennyien

diszmagyarban. Az első sorban ülnek Angelo Rotta pápai nuncius, valamint Kluge tábornok a német, Marinetti tábornok az olasz tiszti küldöttség tagjaival. Itt van a diplomaták páholya is. Valaha — Mátyás és Zsigmond korában az európai diplomácia nem egyszer találkozott itt a fehér városban. Most a Szent István és országa iránti tisztelet hozta ide őket, hogy ezt a nem mindennapi látványosságot, ezt a Nyugattal beejtett méltóságos keleti országglást megbámulják. Itt vannak a baráti német és olasz követ, az argentiniai, bolgár, braziliai, egyiptomi, észt, japán, portugál, román, spanyol követ, továbbá az amerikai, angol, belga, chilei, cseh, francia, finn, lengyel és jugoszláv ügyvivő, valamint az összes katonai attachék diszes egyenruhájukban, míg a hátsó emelvényen az ország főispánjai foglalnak helyet.

Az északi emelvénynek három érdekes vendége van: a legősibb parlamentnek, az angol törvényhozó testületnek tagjai, akik az angolnál csak néhány évvel fiatalabb magyar parlament rendkívüli ülését jöttek megtekinteni, a magyar Magna Charta városába. A meghívott vendégek a terrasz fölé épített tribünön és az elsőemeleti folyosók ablakaiban szoronganak.

A Károly király-téren, a Bazilika-téren, a Kossuth-utcán, Szent Korona-utcán, a Ferenc József-téren széles sorokban az érdeklődők ezrei sorakoznak. Az útvonalakon végig hangszórók közvetítik a fehérvári országgyűlés lefolyását. Mintegy 15—16.000 ember szorong ezeken a helyeken, köztük nagyon sokan az elszakított Felvidékről és Erdélyből, de a távoli országok magyarjai is itt vannak a Szent István emléket megörökítő országgyűlésen.

A kormány tagjai vitéz Imrédy Béla miniszterelnökkel az élükön, továbbá Kornis Gyula a képviselőház elnöke és Radvánszky Albert báró, a felsőház alelnöke, a diszes bejáratnál várakoznak az államfőre.

Megérkezik a kormányzó.

Öt óra előtt 5 perccel 101 ágyulövés jelzi, hogy a kormányzó gépkocsija áthajtatott a város határán. Pontosan 5 órakor gördül a kormányzó autója a püspöki palota elé. A kormányzóné lilamintás fehérselyem magyar diszruhában, gyermekei és bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi állam-

titkár társaságában egyenesen a Városháza udvarára megy, ahol lelkes éljenzés köszönti az ország első asszonyát.

A Városház-téren felhangzik a Himnusz és a legfelsőbb hadúr teljes tengernagyi díszben ellép a diszszázad arcvonala előtt. Majd a város és megye egyházi és világi vezetői: Shvoy Lajos megyéspüspök, Széchényi Viktor főispán, Ecsedy József dr. alispán és Csitáry G. Emil dr. polgármester tisztelegnek az államfő előtt, akit Uray István a kabinetiroda főnöke, Jány Gusztáv altábornagy a katonai iroda főnöke, továbbá a testőrség parancsnoka és szárnysegéde kísér.

A városház kapujában Rakovszky Endre felsőházi és Putnoky Móric képviselőházi háznagy, a kapuban vitéz Imrédy Béla miniszterelnök, Radvánszky Albert báró, a felsőház alelnöke, és Kornis Gyula a képviselőház elnöke, fogadja az államfőt. Mikor belép az országgyűlés színhelyére, mindenki feláll a helyéről és őszinte lelkesedéssel ünnepli.

Az országgyűlés megnyitása.

A kormányzó elfoglalja helyét, a Budai dalárda elénekli a Himnuszt, majd báró Radvánszky Albert a felsőház alelnöke, megnyitja az országgyűlést.

— Tisztelt országgyűlés, — az 1938. évi XXIV. t. c. alapján Székesfehérvárra összehívott országgyűlés együttes ülését megnyitom.

Elnöktársam és az országgyűlés egybegyült tagjainak nevében is hódolattal köszöntöm Magyarország főméltóságú kormányzóját, aki az országgyűlés mai ünnepélyes együttes ülésén megjeleni méltóztatott.

Ezután báró Radvánszky Albert az együttes ülés jegyzőkönyvének vezetésére felkérte gróf Khuen-Héderváry Károly felsőházi és Brandt Vilmos képviselőházi jegyzőket, az egyéb jegyzői teendők ellátására pedig gróf Bethlen Pál felsőházi és Csikvándy Ernő képviselőházi jegyzőket.

Az alelnök megnyitó beszéde.

— Tisztelt Országgyűlés! Egészen kivételes törvényhozási intézkedés alapján gyűlt egybe négy évszázad után ma újra Székesfehérvár ősi koronázó város falai között a magyar or-

szágyülés két háza ünnepi együttes ülésre, hogy Szent István király halálának 900.-ik évfordulóján mélységes kegyelettel és hálával ünnepélyes formában adózzék apostoli első nagy királya áldott emlékének.

— Kilenc évszázad távlatából visszatekintve Szent István életére és művére, a *genius loci* ihletének hatása alatt csodáljuk apostoli buzgóságát, mellyel a pogány magyart a keresztény hitre térítette; tiszteljük erős kezét, mely népet földhöz kötni és a nyugati kultúrába bevezetni tudta. De nemcsak csodáljuk buzgóságát és tiszteljük erős keze munkáját, hanem, mint a magyar nemzet egyetemének képviselői, mélyen meghajtjuk az elismerés zászlaját kivételes államférfiúi nagysága előtt, mellyel a királyságnak és az állami élet alapvető intézményeinek épületét oly szilárd alapokra fektette, hogy bármily rombolást végeztek legyen is az ő építményein a magyar földön végigtombolt viharok, minden korok építőinek mégis ugyanazokat a köveket kellett összerakniok és a magyar élet bástyáiba újból beépíteniök, hogy a romokon új élet fakadjon és új jövőndő szülessék.

— Amikor tehát ma Szent István király dicső emlékét törvényben megörökítjük, nemcsak kegyeletnek áldozunk, de egyben elkötelezzük magunkat arra, hogy a tőle lerakott alapokon az ő köveivel építsük fel újból Krisztus jogara alatt a magyar nemzeti Genius ihletése mellett országunkat.

— Az 1938. évi XXIV. törvénycikk 2. szakasza értelmében ennek az ünnepélyes együttes ülésnek egyetlen tárgya annak a törvénynek megalkotása, amelyben a nemzet a keresztény magyar államot megalapító Szent István király emlékét megörökíti.

A törvényjavaslat.

Most vitéz Imrédy Béla miniszterelnök helyéről felállva a következőket mondotta:

— Van szerencsém a tisztelt Országgyűlés elé terjeszteni a Szent István király emlékének megörökítéséről szóló törvényjavaslatot és kérem, hogy azt az 1938. évi XXIV. törvénycikkben, valamint a vonatkozó országos határozatban foglaltaknak megfelelően letárgyalni méltóztassanak.

Gróf Khuen-Héderváry Károly, a felsőház jegyzője a

törvényjavaslatot átvette a miniszterelnöktől és átadta báró Radvánszky Albert elnöknek, aki ezután felkérte a miniszterelnököt, ismertesse a törvényjavaslatot.

A miniszterelnök erre felolvasta a „Szent István király dicső emlékének megörökítéséről“ beterjesztett törvényjavaslatot, melynek szövege a következő:

„Kilencszáz esztendeje, hogy az Ur magához szólította Magyarország első királyát, Szent Istvánt. A magyar nemzet az elmúlt évszázadok alatt — a viszontagságok és a megpróbáltatások legsúlyosabb idejében is — változatlan, hálás kegyelettel őrizte meg a dicső uralkodó el nem múló emlékezetét. Halálának 900. évfordulóján a magyar törvényhozás az isteni Gondviselés iránt érzett bensőséges hálával kíván hódolni a magyar királyságot megalapozó s a magyarságot az európai küldetés útjára elvezető nagy magyar fejedelem és apostol halhatatlan szellemének.

Mélységes tisztelettel emlékezik meg a nemzet első királyunknak, a szentnek, az államalkotónak, az uralkodónak és a hadvezérnek máig ható dicsőséges tetteiről és maradandó történelmi alkotásairól. Ezek a tettek és ezek az alkotások örök időkere hirdetik az ő csodálatos emberi nagyságát, kimagasló uralkodói erényeit és mélységes államférfiúi bölcsességét. Új szellemi és társadalmi formát adott a magyarság életének, de ugyanakkor tisztelte és óvta az ősi értékeket. A krisztusi hit elterjesztésével, a keresztény erkölcsök meghonosításával megnyitotta a Keletről jött magyarság előtt a művelődés kapuit s államépítő munkájával megvetette a magyar nemzet életének és fejlődésének szilárd alapjait. Azzal, hogy az egyházat hazánkban más államok egyházfőitől függetlenül szervezte meg, biztosította az ország sajátos szellemi és erkölcsi fejlődését, míg azzal, hogy a magyarság belső erőit céltudatosan összefogta, megteremtette a nemzeti függetlenség hatalmi és erkölcsi előfeltételeit. A királyi tanács, a királyi vármegye, a királyi törvénynapok, a királyi udvar felállításával megalkotta a nemzet mai alkotmányos törvényhozási, kormány-

zati, bírói és közigazgatási berendezkedésének első kereteit s a nemzet gondolatának kifejtésével a magyarság egymást követő nemzedékeinek lelkébe mélyen belevéste a magyar állam szuverenitásának, a magyar nemzet szabadságának s a magyarság magasabb európai küldetésének tudatát és akaratát.

E nagyszabású uralkodói, államférfiúi, hadvezéri, nemzetépítő, társadalomszervező és apostoli tevékenység olyan örökérvényű és örökértékű történelmi teljesítmény, amely a hódoló és emlékező mai és jövő nemzedék felé egy ezredév távlatából is magasztos fénnel sugárzik.

Az országgyűlés, hogy a nemzet hálájának és hódolatának ünnepélyes kifejezést adjon, két házát külön törvényrendelettel Székesfehérvár szabad királyi városába a mai napra összehívta és ott a nagy király alkotásait továbbépítő dicsőséges Árpád-ház királyi törvénytörvénynapjainak és országgyűléseinek történelmi színhelyén az ország Kormányzójának személyes jelenlétében megtartott ünnepi együttes ülésen a következőképpen rendelkezett:

1. §. Az országgyűlés Szent István király dicső emlékét a magyar nemzet örök hálájának és mélyes hódolatának bizonyosságul törvénybe iktatja.

2. §. Az országgyűlés augusztus hó 20. napját Szent István király emlékezetére nemzeti ünnepnek nyilvánítja.

3. §. Ez a törvény kihirdetése napján lép életbe. Kelt Székesfehérvár városában, 1938. évi augusztus hó 18. napján.“

Ezután a törvényjavaslat indokolását olvasta fel a miniszterelnök:

„Több, mint négy évtizeddel ezelőtt a magyar Szent Korona országainak törvényhozása, amikor a honalapítás évezredes emlékét az 1896. évi VII. törvénycikkben törvénybe iktatta, vallásos áhitattal adott hálát az isteni Gondviselésnek, hogy az Árpád és vitéz hadai által megalapított hazát oltalmába fogadta, fejedelmeit bölcseséggel, népét erővel és önfeláldozó hazaszeretettel megáldotta, az országot jó- és balsorsban

segítette és annak népét ezer éven át a történelem viszontagságai között is fenntartotta. A magyar törvényhozás méltó kifejezést kívánván adni annak a hálának és hódolatnak, amelyet Szent István király halálának 900. évfordulója alkalmából a nagy Király soha el nem múló és soha el nem halványuló emlékezete iránt érez, az 1938. évi XXIV. törvénycikk megalkotásával elhatározta, hogy a mai napon megjelenik Székesfehérvár ősi földjén és az isteni Gondviselés iránt érzett hálával és a történelmi megpróbáltatásokban megedzett, törhetetlen nemzeti öntudattal megörökíti a keresztény magyar államot megteremtő, s a magyarság európai küldetését megalapozó első szent királyunk emlékét. Ez ünnepélyes törvényhozási aktus színhelyévé azért választotta Székesfehérvár városát, mert Szent István királyunk itt tartotta az első királyi törvényt napokat és ez a város volt a királyi törvényt napokból kifejlődött árpádkori országgyűlés ősi színhelye.

Az idézett törvénycikk 2. §-ában foglalt rendelkezésnek kívánok megfelelni, amikor ezt a törvényjavaslatot alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé terjesztem.

A törvényjavaslat szövegének bevezetése Szent István király államalkotó munkásságát rajzolta meg nagy vonásokban. Szent István király történeti egyéniségének jelentőségét tömören alig jellemezhetnők jobban, mint ahogyan azt egyik történettudósunk, Székesfehérvár jelenlegi országgyűlési képviselője tette, amikor a Magyar Tudományos Akadémiában Szent István királyunkról mondott emlékbeszédében a következőkre mutatott rá:

„Szent István nem *egy* eszmény, vagy irányzat, *egy* eszme, vagy törekvés, *egy* erény, vagy cselekmény megtestesítőjeként, hanem az egyetemes magyar gondolatnak és a korszerű haladás eszméjének legnagyobb megszemélyesítőjeként került a magyar nemzet sok évszázados tiszteletének központjába; a szentistváni gondolat a magyarság nemzetpolitikai célkitűzésének és világtörténeti hivatásának első teljes és mindmáig legszabatosabb megfogalmazása.“

A történetírásnak ezek a megállapításai benne élnek a magyarság millióinak öntudatában is. Méltó tehát, hogy a nemzet a mai történelmi századfordulón megújítsa soha el nem múló háláját első nagy királyunk emléke előtt, aki kilencszáz éve fejezte be földi életét, nagy tetteivel és nagy alkotásaival min-

dennél maradandóbb emléket hagyva élete munkájáról. Erről rendelkezik a törvényjavaslat 1. §-a, amellyel az országgyűlés Szent István király dicső emlékét a magyar nemzet örök hálájának és mélységes hódolatának bizonyságául törvénybe iktatja. Ezzel a megemlékezéssel a nemzet nemcsak az első magyar király emlékét örökíti meg, hanem egyúttal kifejezést ad annak, hogy a jövőben is Szent István király alkotásainak szellemében kívánja a magyar államot fenntartani, intézményeit tovább építeni és a maga történelmi küldetését teljesíteni.

A törvényjavaslat 2. §-a augusztus hó 20. napját első nagy királyunk örök emlékezetére nemzeti ünnepnek nyilvánítja.

Már II. Endre királyunk kijelentette az Aranybullaként ismert 1222. évi Decretumának első cikkelyében: „Rendeljük, hogy a szent király ünnepét minden esztendőnként, hacsak valami nagy nehéz ügyek gondja, vagy betegségünk meg nem tilt minket, Fehérvárott tartozunk megülni“. Az így kialakult ősi hagyománynak megfelelően ünnepli meg Magyarország évszázadok sora óta minden évben augusztus 20.-án Szent István király ünnepét.

Ujabb törvényhozásunk erről a nemzeti ünnepnapról csak az 1891. évi XIII. t. c. 1. §-ában emlékezik meg azzal, hogy ezen a napon ipari munkaszünetet rendel. Helyesnek látszik tehát, hogy a törvényhozás Szent István király emléke megörökítésének ünnepi alkalmát felhasználja arra is, hogy — az 1222. évi Aranybulla első cikkelyében foglalt rendelkezés szellemében — első szent királyunk névünnepének ünnepélyes megtartását a jövőre nézve határozottan elrendelje.

A kifejtettek alapján kérem a t. Országgyűlést, hogy a fenti törvényjavaslatot általánosságban és részleteiben elfogadni méltóztassék.

Kelt Székesfehérvár városában, 1938. évi augusztus hó 18. napján. Vitéz Imrédy Béla s. k. m. kir. miniszterelnök.“

Vitéz Imrédy Béla miniszterelnök előterjesztését általános helyeslés kísérte és gyakran szakította félbe a törvényhozók lelkes tapsa és éljenzése.

A miniszterelnök beszéde után az elnök kihirdette, hogy az 1938. XXIV. törvénycikk 2. §-a szerint a törvényjavaslatot az együttes ülés bizottsági előkészítés nélkül, nyomban tárgyalás alá veszi és egyszerre tárgyalja le. Egyúttal bejelentette,

hogy az 1926 : XXII. t. c. 32. §-a alapján kiküldött országos küldöttség határozata szerint a felszólamlások a felsőház és a képviselőház tagjai részéről váltakozva történnék és mindkét Ház részéről legfeljebb két-két felszólalás lehetséges.

Az együttes ülés tudomásul vette az elnöki bejelentést.

A hercegprimás beszéde.

Ezután Serédi Jusztinián bíboros hercegprimás emelkedett szólásra és a jobboldali, felsőházi emelvényről a következő beszédet mondotta:

— Mint az országgyűlés felsőházának tagja és mint az ország primása, a magyar nemzettel és a római katolikus hivatással együtt kimondhatatlan örömmel és lelkesedéssel üdvözlöm a m. kir. miniszterelnök ur önmagyméltóságától a székesfehérvári országgyűlésen benyújtott és az imént részletesen ismertetett törvényjavaslatot, amely első szent királyunk és apostolunk megdicsőülésének 900 éves jubileuma alkalmából az ő minden igaz magyar szívében élő emlékét törvény útján évről-évre visszatérő nemzeti ünneppel kívánja megörökíteni.

Örömmel üdvözlöm ezt a törvényjavaslatot azért, mert rajta keresztül hazánk sorsának legfőbb intézői a mostani s a későbbi generációk irányítására is ország-világ előtt ünnepélyesen megvallják, hogy a magyar nemzet az isteni Gondviselés különös kegyelméből olyan szerencsés volt, hogy sem fájának, sem hazájának szeretetét, sem állami berendezését, sem állami életének biztos alapját: a tiszta erkölcsöket nem kellett és nem kell idegenektől tanulnia, vagy pedig most feltalálnia, mert mindezeket közel ezer esztendeje feltalálta, az egyházzal karöltve hirdette és a nemzet okulására gyakorolta a szent király, aki időálló alkotásaival örökítette meg áldott emlékét és állandósította életét közöttünk. Szent István alkotásai azért időállóak, mert olyan erkölcsi és jogi elveken nyugszanak, amelyek a változatlan igazságra támaszkodnak.

Nekünk tehát magyarságunkat és magyar intézményeinket nem olyan reform útján kell megteremtőnk, vagy tökéletesítőnk, amely megtagadja a múltat, hanem amely visszatér a múltba. Nekünk a még ki sem próbált reformok kergetése helyett a szent király példájára az ősi magyar jogszokásokba kell beágyaznunk a korszerű újításokat, amennyiben azok a ke-

resztény életfelfogással és a keresztény királysággal összegeztethetők.

A szent király jubileumi évében az országgyűléssel együtt méltán tart hálaünnepet az egész nemzet, mert tőle igen sokat: hitet, hazát, egyházat, bölcs törvényeket, állami és egyházi berendezést kapott.

De hálaünnepet tarthat minden magyar is, mert Szent Istvántól mindegyikünk külön-külön is sokat kapott. Ezért örvendek ma minden magyarral jó-magam is, mert — itt nyilván megvallom —, a Szent Királytól én is sokat kaptam: a keresztesség szentségét abban a kis falusi templomban vehettem fel, amelyet Szent István törvényei alapján még az ő korában építettek s amelynek misekönyve ősi nyelvemlékünket: a Halotti Beszédet megőrizte számunkra; a Szent Királytól újra alapított pannonhalmi főmonostorból jutottam az ugyancsak tőle alapított esztergomi érseki székre és lettem egyúttal az ősi Esztergom vármegye örökös főispánja. Ezért hódolok ma én is a Szent Király előtt a régi és mégis mindig új hazával és egyházzal; és, mint a magyar katolikusok legfőbb pásztora és örökös esztergomi főispán ezért mondok neki soha meg nem szűnő hálát a tőle alapított érsekségek, püspökségek, káptalanok, egyházak, monostorok s általában az egész magyar katolicizmus, valamint az ősi Esztergom vármegye és Esztergom sz. kir. megyei város nevében.

De mikor én itt együtt örvendezek az örvendezőkkel, hogy a Szent Király emlékét törvény útján megörökítjük, nem hallgathatom el, hanem az egész nemzet előtt nyilvánosan hirdetem, hogy a Szent Király emlékét csak akkor örökítjük meg az ő dicsőségére és a haza javára, ha a nemzet, amely mi vagyunk, nemcsak megcsodálja, hanem kollektív és egyéni életében követi is a Szent Király cselekedeteit; éli Szent István életét. Ha így örökítjük meg emlékét, akkor a magyar nemzet önmagát is megbecsüli; akkor saját tekintélyét más nemzetek előtt is öregbíti, nemzeti létét pedig megszilárdítja.

Az első Szent Királyunk és Apostolunk emlékét megörökítő törvényjavaslatot ilyen célkitűzéssel általánosságban és részleteiben is elfogadom.

A hercegprimást, akinek beszédét gyakran szakította félbe a taps és éljenzés, beszéde végeztével lelkesen ünnepelte az országgyűlés.

Most Hóman Bálint Székesfehérvár országgyűlési képviselője, mint a képviselőház egyik szónoka, állt fel és nagyszabású beszédben rajzolta meg az államalkotó szent király alakját:

— István király lelke a magyar öntudat, a krisztusi hit, a nyugati szellem szintézise. Kultúrája a magyar hagyományok, a katolikus vallás, a nyugati műveltség széjjel nem bontható foglalata. Kereszténysége: mélyen átélt lelki élmény, európai gondolkodása erős meggyőződés, nyugati tájékozódása és béketörekvése nemzetpolitikai hitvallás volt. A magyarság súlyos válság, elszigeteltség és belső megosztottság napjait élte, az e földön elpusztult avarok kegyetlen sorsának nézett elébe, amikor István apja, Géza, őseinek fejedelmi székét elfoglalta. István a ráhárult nehéz feladatot az Istenben hívő, vallásuk parancsainak engedelmeskedő, maguk és fajtájuk elhivatásában bizó, szigorú erkölcsű középkori államszervező fejedelmek hitével és szeretetével, bölcsességével és biztosságával, bátorságával és erejével, határozottságával és céltudatosságával oldotta meg. Tudta, vagy ösztönösen megérezte, hogy sorsdöntő időben nincs helye kétkedésnek és gyűlölködésnek, oktalanságnak és habozásnak, gyávaságnak és gyengeségnek, kísérletezésnek és félmegoldásoknak. Tudta, érezte, hogy eszmék forrongása, irányok küzdelme, lelkek forradalma idejében nyílt állásfoglalásra és határozott szinvallásra, szilárd meggyőződésre és az elvek meggyőző hirdetésére, bátor fellépésre és gyors cselekvésre, az ellenállókkal szemben kemény és kíméletlen harcra van szükség. Volt bátorsága a pogány vérségi jog trónöröklési rendjének megmásítására s a hatalma ellen lázadó fejedelmi rokonok és törzshadnagyok kíméletlen megsemmisítésére. Volt ereje — és ez nem a gyengék, de a legerősebbek erénye —, a tanulásra is, a megismert igazság terjesztésére, helyesnek ítélt eszmék, rendszerek, intézmények befogadására és meghonosítására. De volt benne nagy szeretet is az ősök és a hagyományok iránt s volt elég bölcsesége a bevált régi magyar életformák, kipróbált jogszokások, életképes társadalmi intézmények megkimélésére. Az országban szerte-szórtan élő szláv szolganépségnek, a nyugati jövevényeknek a királyi gazdasági szervezetbe való beillesztésével útját egyengette a többi nagy nemzethez hasonlóan idegen elemeket is felszívó európai magyar nép, a történeti magyar faj

kialakulásának. Az új intézmények mellett helyet hagyott a magyar társadalom bölcsen megkimélt intézményeinek és jogszokásainak s ezáltal útat nyitott a két szervezet teljes egybeolvadásának, annak a fejlődési folyamatnak, melynek során a szent-istváni királyság nyugati származású intézményei majdan az alkotmányos királyság, a helyhatósági önkormányzat, a kuria és megyei biráskodás minden izükben magyar intézményeivé alakultak át. Ez a bölcsesség jellemzi nyugati tájékozódású, de mindig csak magyar érdekű külpolitikáját is. Senki határozottabban nem foglalhatja állást a nyugati politika s ennek keretében a német barátság és olasz barátság gondolata, és senki világosabban nem nyilatkozott meg nála a magyar nemzeti szuverenitás és állami függetlenség eszméje mellett. Kereste és megbecsülte a tiszta szándékú szász császárok barátságát és szövetségét, de mikor egyik utódjuk hűbéruri igényekkel lépett fel s a nagykárolyi hagyományra hivatkozva megtámadta, fegyverrel a kezében tanította meg királysága jogainak és szuverenitásának tiszteletére. Őszinte békepolitikus volt. A magyar népben rejlő fajfenntartó, nemzetépítő, államalkotó erőt és művelődő készséget teljesen kiaknázva, a magyarság és a kereszténység szintézisének létrehozatalával a belső egység és külső béke principiuma alapján megoldotta a honfoglalás óta időszerű s a történet folyamán később is sokszor felmerült alapvető nemzetpolitikai kérdéseket: a belső egység, a függetlenség, a nyugati tájékozódás problémáját. Megoldotta a magyar nemzet biztonságos európai elhelyezkedésének sorsdöntő kérdését.

— A magyarság hivatása a Kárpátmedence egységének biztosítása s a magyar határon találkozó nyugati, keleti, délkeleti erők működésének a közép-dunai központból való folytonos egyensúlyozása, kapcsolatban a nyugati művelődés védelmével és terjesztésével.

— A magyar nemzet 900 év óta teljesíti nagy történeti hivatásából folyó nehéz kötelességeit. Teljesítette akkor is, amikor Nyugat megtagadta, cserbenhagyta, kiszolgáltatta. Teljesíteni fogja a jövőben is, mert tartozik vele magának, múltjának, története hőseinek, közöttük elsősorban Szent István királynak, akiben méltán tiszteljük a történeti magyar gondolat és a korszerű haladás, a Kelet és Nyugat határán mindegyre nehéz próbát álló „örök magyar“ halhatatlan szimbolumát.

Hóman Bálint márványba kívánczó, klasszikus beszédét

gyakran szakította félbe a taps, beszéde végétével pedig lelkesen ünnepelte az országgyűlés a szónokot.

A felsőház második szónoka.

Mint a felsőház második szónoka Tomcsányi Móric felsőházi tag beszélt, aki a többi közt a következőket mondotta:

— A nemzet csak akkor nem néz vissza a múltjára, ha múltja nincsen. Mennyivel inkább kötelessége a visszatekintés és a múlt figyelembevétele az olyan nemzetnek, aminő a magyar, amelynek egy évezredre visszanyúló viszontagságos, de dicsőséges múltja, patinás történeti alkotmánya és ezekből kifarjadt ősi nemzeti génusza van.

Árpád fejedelem földet szerzett népének, de ezen a földön királysági, keresztényi és független nemzeti alapon szilárd államépületet István király emelt. Alkotmányi berendezkedésünk Szent István óta változott, fejlődött, főképen a nemzeti szabadságnak megerősítésével, kifejlesztésével s intézményes és döntő jelentőségű biztosításával és pedig mindez: az államfőt és a nemzet-tagokat szervesen egybekapcsoló, közjogi egységbe foglaló, az államnak szintiszta közjogi, konstruktív szemléletet nyújtó s ehhez képest minden egyoldalú, akár felülről, akár alúlról jövő uralmi törekvést kizáró *Szent Korona* különleges magyar jogrendszerének keretében. De ennek a fejlődésnek a csirái fellelhetők már Szent István egyébként egyeduralmi színezetű uralkodásának idejében, mert ő, míg egyfelől a kereszténységet és a nyugati kultúrát eréllyel, sőt erőszakkal meghonosító autokrata volt, másfelől éppen olyan független nemzeti érzésű erős magyar is. Ugy, hogy amint az általa alapított királysági államszervezet végleg megszilárdult, csakhamar megindult abban az egész vonalon a törvényhozói, végrehajtói, illetve közigazgatási és bírói hatalom körében a nemzeti élet, a nemzeti önkormányzat megszervezésének és intenzív fejlődésének a folyamata, de ez a nemzeti, ha úgy tetszik népi fejlődési folyamat megmaradt mindvégig a mai napig, egész nemzeti életfejlődésünkön keresztül, alkotmányunk történetileg kialakult ősi alapmedrében.

— Az egész nemzeti életfolyamat megmaradt mindvégig egészen a mai napig, alkotmányunk ősi alapelveinek és szellemének a keretében és a bár itt-ott akadályokba ütköző, de

mindig diadalmaskodó evolucius jogfejlődésből kialakult nemzeti géniusz jegyében.

— De ősi alkotmányunk nemcsak reményforrás, hanem erőforrás is, mert a nemzeti életenergia megszerzésének régi kipróbált foglalatata s az alapelveihez és szelleméhez való ragaszkodás önálló állami fennmaradásunk egyik legfőbb biztosítéka.

Tildy Zoltán beszéde.

A nagy tetszéssel fogadott beszéd után Tildy Zoltán, a képviselőház második szónoka méltatta Szent István jelentőségét az oszthatatlan magyar nép életében:

— Ez az országgyűlés bizonyágtétel az oszthatatlan magyar nemzet belső egysége mellett. Ma nincs párt, nincs felekezeti differencia, nincs társadalmi különbség. Megindultan nézünk egymással szembe s nyújtjuk kezünket egymás felé; magyarok vagyunk, Európa árva és testvértelen népének fiai, közös sors gyermekei. István király népe vagyunk, mindannyian egyformán felelős hordozói az ő szent és nagy örökségének. Ezen a napon együtt ver a szíve minden magyarnak. Az ezeréves magyar történelem óriási boltívei alá lélekben oda állanak ma a mi testvéreink mindenütt a Kárpátok gerince alatt, Erdő-elvén, Vérbulcsú földjén, a déli és nyugati végeken és odaállnak azok is, akik a nehéz magyar sors keresztje alatt szerteszóródtak széles e világon.

— Mi, egységes magyar nemzet, a mai történelmi ünnepen Isten iránti mély hálával újra számbavesszük és magunkhoz öleljük apostoli első királyunktól kapott drága örökségünket.

— Egyetértéssel megállapítjuk, hogy nemzeti létünk, fennmaradásunk, múltunk és jövőnk kulcsa ebben az örökségben van s hogy a magyar életet csak egy szemléletben nézhetjük és élhetjük: Szent István királyunk szemléletében. Ennek a szemléletnek legfényesebb pontjai:

Elsősorban az európaiságot tudatosan vállaló, mégis erős, tiszta és hamisítatlan magyarság. Szent István végső és teljes döntést hozott abban, amit már fejedelmi atyja kezdeményezett: választott a Kelet és Nyugat között.

Az új éleforma a béke, a munka és a belső szilárd egység, magyar életformája lett. Szent István példát vett idegenből

és idegeneket, főként a jeleseket és bölcseket szívesen látta királyi udvarában, de mások példája s más országok fiai ezen a földön csak magyar célt szolgálhattak. A nagy újító a magyar fajta lelkiségét, ősi jellemvonásait minden reformjánál figyelembe vette és tiszteletben tartotta.

— Szent István kemény volt és határozott a maga fajtájával szemben, de mindig nemzete javára. Békés, erős, egységes nemzet idebent, új formák között szabadon kiteljesedő tiszta magyar élet, teljes és feltétlen függetlenség kifelé, ez Szent István királyunk akaratának és munkájának első jellemzője.

— A második, amely az elsőt és nagy királyunk egész életét, minden cselekedetét átszövi: tiszta, igaz lélekkel élt kereszténysége és hite az erős Istenben. Király volt és apostol és ha király nem lett volna, akkor is vállalja minden áldozattal a megismert és elfogadott Krisztusról való bizonyágtételt. Legbiztosabb fundamentumnak, a nemzet számára is Isten őriző kegyelmét tartotta.

— Egész élete, minden munkája fénylő bizonyág messzenéző történelmi látása mellett. Ha az egész jövőndő magyar történelmet előre ismeri, erősebb alapot nem vethetett, biztosabb utat nem nyíthatott volna. A Kelet nagy és drága ajándékává tette nemzetét Nyugat számára, Nyugat kapujában erős és biztos zárókövé. Tengernyi szenvedést, sok próbatételt, kevés boldog esztendőt: kemény sorsot hagyott ezzel nemzetére, de a megmaradás és egy dicsőséges történelem zálogát is egyúttal.

— A magyarság sokszor tévedezett, de a maga egészében kilenc századon át élte Szent István királyunk örökségét s állotta keményen, vérét bőven ontva, annak következményeit. Kilenc századon át nagy nemzet állott itt a vártán s ezért nem fog bennünket soha senki, semmiféle hatalma a földnek törpék sorsára kényszeríteni.

— Tartjuk az örökséget: hitünket, tiszta magyarságunkat, belső egységünket s akkor éljük nagy nemzetek történelmét tovább, megújuló dicsőségben, — vagy elfelejtkezünk küldetésről, örökségről s akkor meghalunk. Élünk vagy meghalunk, csak koldusok, gyávák, szolgák nem leszünk soha!

— Én hiszek ebben a küldetésben! Hiszek abban, hogy ez a nép, ez a nemzet nem fejezte be hivatását ezen a földön, hiszek abban, hogy töretlen még a magyar erő, az életakarát.

Én látom Isten gondviselésének bizonyosságait mai életünkön és ezért tudom, hogy történelmünk dicsőséges fejezetei következnek a mai fájdalmas korszak után.

A nagy tapssal fogadott beszéd elhangzása után Kornis Gyula elnök kinyilvánította, hogy szólásjoga többé senkinek sincs. A vitát bezárta és a tanácskozást befejezettnek nyilvánította. Ezután következett a határozathozatal. Kornis Gyula elnök megkérdezte az együttes ülés tagjait, hogy általánosságban és részleteiben elfogadják-e a törvényjavaslatot.

Az együttes ülés a törvényjavaslatot általánosságban és részleteiben egyhangu helyesléssel elfogadta.

A törvény szentesítése.

Most ünnepélyes pillanat következett.

Kornis Gyula elnök felállott helyéről és a következőket mondotta: — Az 1938. évi XXIV. törvénycikk 2. §-a értelmében elnöktársammal egyetértésben felkérem a miniszterelnök urat, hogy az Országgyűlés által letárgyalt és elfogadott törvényjavaslatot további alkotmányos eljárás céljából a Kormányzó Ur Őfőméltósága elé terjeszteni méltóztassék.

Brandt Vilmos képviselőházi jegyző lesietett az emelvényről és a törvényt átnyújtotta Imrédy Béla miniszterelnöknek, aki a kormányzó diszhelye elé lépett, s meghajolva átnyújtotta a törvényt a Kormányzónak.

— Felkérem a Kormányzó Urat — mondotta vitéz Imrédy Béla miniszterelnök —, hogy a törvényt kihirdetési záradékkal és aláírásával ellátni kegyeskedjék.

Negyedhetet ütött a székesegyház órája, amikor a kormányzó határozott vonásokkal aláírta a törvényt.

Miután Imrédy Béla miniszterelnök átvette a kormányzótól az aláírt törvényt, helyére ment és a széke előtt levő asztalkán ellenjegyezte, majd átadta Brandt Vilmos jegyzőnek, aki Korniss Gyula elnöknek vitte azt oda.

— Tisztelt Országgyűlés! — mondotta Kornis Gyula — Van szerencsém az együttes ülés szives tudomására hozni, hogy az országgyűlés által alkotott törvény kihirdetési záradékkal és a Főméltóságú Kormányzó Ur aláírásával való ellátása megtörtént.

A törvény az Országos Törvénytárban közzé fog tétetni. A bejelentést az együttes ülés tudomásul vette.

Igy született meg a „Lex Fehérvárensis“, amely nem országot formáló törvény ugyan, de a magyar lélek kifejezése: az örök hódolaté a nemzetalapító szent király előtt. Székesfehérvár büszke arra, hogy falai között, a hajdani királyi palota helyének szomszédságában lett országosan kötelező törvénné a Szent István-kultusz, amely eddig csak kegyeletes szokáson alapult.

Az emelkedett hangulatú országgyűlés végén Kornis Gyula elnök hálás köszönetet mondott a kormányzónak, hogy az ünnepélyes ülésen megjelent. A törvényhozók és a közönség felállva helyükről háromszoros éljennel ünnepelték a kormányzót.

Az országgyűlés bezárása.

Kornis Gyula elnök a következő beszéddel zárta be az ülést :

— Tisztelt Országgyűlés! A most hozott és kihirdetett törvény annak az igaz hálának és hódolatnak a kifejezése, amelyet nemzetünk kilenc századon keresztül mély bensőséggel érzett a keresztény magyar állam megalapítója és történeti multjának kijelölője iránt. Ez az új törvény csak kegyeletes folytatása és megerősítése a XI. és XIII. század idevágó magyar törvényeinek: Szent László Decretumai I. könyvének és II. Endre Aranybullája I. cikkének, amelyek elrendelik a nagy királynak évenként való nemzeti ünneplését.

Már őseink érezték, hogy ilyen ünnep nemcsak a köteles történeti hálát, és kegyeletet fejezi ki, hanem az egész nemzeti közösség lelki egységének összetartó érzését és jövőre hivatásába vetett hitét is különös erővel fokozza. Szent István politikájának követése a magyarság fennmaradásának és tovább fejlődésének legfőbb biztosítója. Legyen a szent királynak soha el nem porladó keze mindenkoron nemzetének legbiztosabb útmutatója és vezetője!

A szózat eléneklése után, melyet a Budai Dalárda adott elő, az országgyűlés a kormányzó lelkes éltetésével 6 óra 20 perckor véget ért.

A kormányzó hitvesével és családjával együtt rövid időre

visszavonult a városháza polgármesteri hivatalába, amelyet ez alkalommal teljesen átrendeztek.

Érdekes megemlíteni, hogy a képviselőház háznagy-i hivatala a városháza főjegyzői hivatalában, a gyorsírói iroda a főügyészi hivatalban, a palotaőrség a földszinti helyiségekben, a felsőház háznagya a polgármesterhelyettesi hivatalban nyert elhelyezést, de az egész I. emeletet átrendezték az országgyűlés hivatalai és a sajtó számára.

*Az országnagyok zarándoklata
a Bazilika romjaihoz.*

Az országgyűlés befejezése után a királyi hercegek, az ország zászlósurai, a kormány tagjai, az egyházi főméltóságok a városháza közgyűlési termébe mentek, s ott pihentek addig, amíg a Városház-téren kialakult az országnagyok diszmenete, mely az államfőt a Nagyboldogasszony-bazilika romjainak felavatására és a Szent István szobor leleplezési ünnepére kíséri.

Fehérvár lakóainak és az erre az alkalomra ideutazott idegeneknek ezrei nézték végig ezt a felvonulást, amelyhez hasonlót e város falai évszázadok óta nem láttak. A vitézi avatás felejthetetlen diszmenete vérpezsdítőbb volt, hiszen a magyar ifjúság színe-virágát mutatta be. A Szent Jobb-körmenet monumentálisabb és lelkiebb volt mint ez, de egyiken sem jelent meg az egész közjogi hivatalos Magyarország a maga egyházi és világi tekintélyeivel, mint most, az országgyűlés napján. A fehérváriak néhány percig Szent István törvénytörvénynapjainak illúzióját élték át: így vonulhatott fel a szent király főpapjainak, főúrainak és lovagjainak társaságában törvénytevére és törvénytörvénytevére.

A menet élén ime a legősibb magyar vármegye és város törvényhatósági bizottságának küldöttsége halad Széchényi Viktor gróf főispán, Ecsedy József dr. alispán és Csitáry G. Emil. dr. polgármester vezetésével. A diszruhás megyei hajduk kezében a Szent István ország-felajánlását ábrázoló megyei cimere, amely mintegy az egész menet szimbóluma: ime István király népe annak a Boldogasszonynak templomromjaihoz megy, akire az elárvult király szegény népét rátestálta.

Majd Shvoy Lajos megyéspüspök és a város két követe: Hóman Bálint országgyűlési képviselő és Kaltenecker Viktor dr. felsőházi tag következnek. És itt menetelnek kettesével az ország sorsának irányítói: a kormány tagjai, az országgyűlés elnökei és háznagyai, majd kis távolságra alabárdos testőrök sorfala közt Horthy Miklós kormányzó és hitvese. Amerre a kormányzói pár halad, lelkesen ünnepli a nép. Mögöttük haladnak gyermekeik és kíséretük: a kabinet- és katonai irodák főnökei, a testőrség parancsnoka és a szolgálatot tevő szárnysegéd.

Feltűnik mosolygó arcával és marsallbotjával József főherceg, továbbá József Ferenc és Albrecht főherceg. Mögöttük haladnak Serédi Jusztinián bíboros hercegprimás, Töreký Géza a Kuria elnöke, Puky Endre, a Közigazgatási Biróság elnöke, Vargha Imre dr. a Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke, majd a katonai hatóságok vezetői: vitéz Sónyi Hugó a honvédség főparancsnoka, Keresztes-Fischer Lajos altábornagy, a vezérkar főnöke, és vitéz Temesy Milán, a székesfehérvári hadtest parancsnoka.

A következő sorban a Szent István Emlékév Végrehajtó Bizottságának alelnökeit látjuk, majd széles zöld-szalagos urak következnek: a belső titkos és m. kir. titkos tanácsosok, akik mögött a felsőházi tagok, az országgyűlési képviselők, a tábornoki kar tagjai és az ország valamennyi vármegyéjének küldöttségei haladnak zászló- és címerhordozóktól kísérve.

Diszmagyarok, főpapi talárok, buzavirágkék tábornoki attilák és fekete ünneplők keleti szinpompája ez, kicsillagozva a rendjelek és vitézségi érmek változatos soraival. A nép, az örök gyermek kíváncsiságával bámulja ezt a felejthetetlen látványosságot és a történelmi pompa teljesen magával ragadja.

A romkert és a Szent István-szobor felavatása.

Mikor a kormányzó a bazilika romkertjébe ér, a Máv. dalárda elénekli Kodály Zoltánnak erre az alkalomra írt és most először előadott Szent István-himnuszát. Ének közben a kormányzó megkoszorúzza a közös királlysírt és ezzel jelképesen felavatja Szent István bazilikájának romkertjét . . .

Most meghallgatja Gerevich Tibornak, a Műemlékek Országos Bizottsága elnökének szakszerű magyarázatát a romkert kiképzéséről, Aba-Novák Vilmos freskójáról és Árkayné

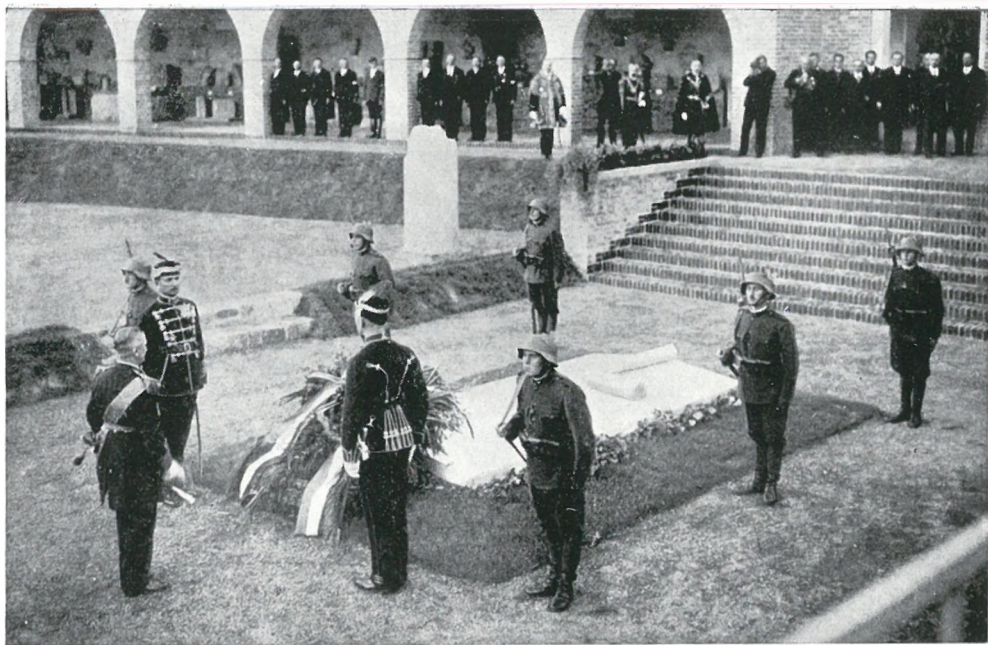
A törvény szentesítése

Foto: Magyar Film Iroda.

A Kormányzó Ur az országgyűlésről a romkert felavatására érkezik

Foto: Schäffer Bpest.

Királyok közös sírja

Foto: Schäffer Bpest.

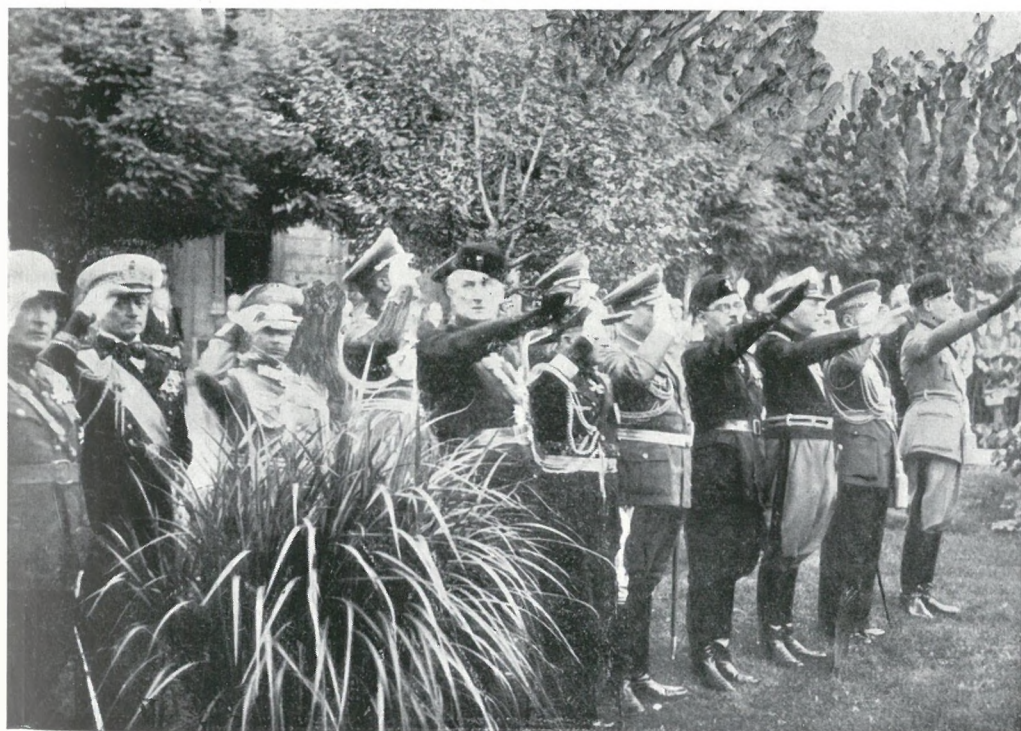
Lehull a lepel

Foto: Schäffer Bpest.

Himnusz

Foto: Magyar Film Iroda.

Külföldi katonai küldöttségek és attasék a Szent István szobornál

Foto: Hege K. Szfvár,

A Tanügyi Kiállítás megnyitása Foto: Schäffer Bpest.

A Klebelsberg emléktábla leleplezése Foto: Tóth K. Szfvár.

Sztehló Lili üvegfestményéről, majd megindul a menettel a Ferenc József-tér felé, hogy felavassa Sidló Ferenc monumentális Szent István-szobrát.

A kormányzót kísérő menet ugyanúgy sorakozik fel, mint az előbb. A Szentkorona-utcán és a Kossuth-utcán sűrű széksorokban a nézők ezrei gyönyörködnek az országnagyok szimpompás zarándoklatában.

Mikor a kormányzó Nagy Lajos királynak a szemináriumtemplom sarkán elhelyezett új szobrához ér, némán tiszteleg a leghatalmasabb magyar uralkodó emléke előtt — s ezzel szimbolikusan felavatja a szobrot.

Már alkonyodni kezd. Fényszórók világítják meg az empire-vármegyeház timpanonjának domborművét, mely Szent István királyt ábrázolja, amint a szent koronát felajánlja a magyarok Nagyasszonyának. Az egész tér zászlódiszben, az útvonalakon embererdő. A tér közepén áll a nemzetiszínű lepellet letakart szobor acélsisakos katonák és alabárdos testőrök diszörségétől körülvéve. A keleti útszegélyen várakozik a német és olasz tiszti küldöttség.

Felhangzik a diszjel, majd a Himnusz, és a kormányzó az országnagyokkal együtt feszes vigyázban áll a nemzet őriásának letakart szobrával szemben. Kilencszáz évnek kellett leperegnien a magyar történelem homokórájában, míg a nemzetalapító király méltó szobrot kapott kedvelt székvárosában. Ezekben a sorsdöntő időkben szimbolumot fejez ki ez a szobor: a visszatérés lelki élményét Szent István szelleméhez.

Vitéz Imrédy Béla miniszterelnök engedélyt kér és kap a kormányzótól az emlékszobor leleplezésére. Majd Hóman Bálint lép elő és a következő szavakkal adja át a szobrot Székesfehérvár városának:

— Szent István emlékét megörökítettük, hatalmas szellemének tiszteletet adtunk. Nevét és érdemeit törvénybe iktattuk, napját nemzeti ünneppé avattuk, munkája sok kis részletére s a szent-istváni gondolat értelmére új fényt derítettünk. Temetkező helyét felásattuk, képét megfestettük, érmekre verettük s hatalmas alakját szoborba öntöttük. A szobor itt áll Szent István ősi városában örök intelmül és figyel a munkára, lelkünk érzésére. Árpád és Szent István fehérvári népe legyen továbbra is eszméinek őre.

Most a szobor tetején kettényílik a nemzetiszínű lepel és két

oldalra omlik. De nem esik a földre, mert egy csigás szerkezet újból a magasba lendíti a szövetet és a lehullott lepel — a nézők tetszésmoraja közben — két hatalmas lobogóvá válik a szobor háttérében.

Minden szem Sidló Ferenc szobrászművész megkapó alkotására szegeződik.

Az első benyomás: a tökéletes formai összhang, az erő és arány elemezhetetlen szépsége. Ló és lovas egy test, mint ahogy a külföldi krónikák írták az ősmagyar lovasokról. Az erő kőbe faragott drámai költeménye ez a szobor: a küldetett ember hitből sarjadt erejét hirdeti. Ez a férfi népet gyúr át, sorsokat morzsol össze, egy félvilágot legyőző energia izzik ki belőle. Dzsingisz khán volna, ha a kereszt nem nemesítené át szentté. Nem a kenetes Sablon-Szent István ez, aminthogy élete és életműve sem volt sablon. Ez valóban a *magyar Szent István!*

Csitáry G. Emil polgármester meghatott hangon vette át az emlékszobrot a város gondozásába.

— Ebben az ünnepélyes órában — mondotta — mélyen átérezzük annak igazságát, hogy az élők lelkét a holtak lelkei is formálják. A ma élő fehérváriakat is átjárja annak a 33 nemzedéknek a lelke, amely a város alapítása, a fehérvári jog 1001-ben történt adományozása óta ezen a vér- és verejtékáztatta földön a magyar történeti lét évszázados forrásánál élt és oly sokszor visszatérő balsorsában minden reményét az örökké élő szent király szellemébe helyezte.

Szent István ma visszatért és gyönyörű szobra hirdetni fogja azt, amit mi fehérváriak teljes mértékben átélünk, hogy az éltető, nemzetnevelő szentistváni szellemnek Székesfehérvár az egyik fókusza és innen a város lelkében élő, féltve őrzött tűzforrásból kell e szellemnek minden magyarlakta táj felé sugároznia. Ettől a felemelő, de egyben súlyos kötelességeket is jelentő tudattól áthatva, boldog örömmel és azzal az utódaimat is kötelező fogadalommal veszem át a szobrot városom szerető gondozásába, hogy azt az örök magyar gondolat látható szimbolumaként, Szent István városához méltóan minden időnkön át hűen fogjuk megőrizni.

A fogadalom megpecsételéséül felhangzott az „Ah hol vagy magyarok“ ősrégi dallama, majd Horthy Miklós kormányzó megkoszorúzta a szobrot. Némán, jelmondatok nélkül hulltak a szobor elé a felsőház és a képviselőház elnökének,

a királyi hercegeknek, Német- és Olaszország tiszti küldöttségeinek, a miniszterelnöknek, a honvédség főparancsnokának, Budapest székesfőváros polgármesterének, a vármegyék rangban legidősebb alispánjának, a városok legidősebb polgármesterének, Székesfehérvár polgármesterének és végül a székesfehérvári Szent István 3. honvéd gyalogezred küldöttségének koszorui. Mikor az utolsó koszoru is lehűlt, felhangzott a Himnusz, megszólaltak az ágyuk, tisztelegtek a kivonult csapatok, földig hajtották zászlóikat az ünnepélyen megjelent zászlótartók és Székesfehérvár valamennyi templomában megkondultak a harangok. Végül a Szózatot énekelte el a Székesfehérvári Dalárda és ezzel végetért a lélekemelő ünnepség, Székesfehérvár páratlan fényű történelmi napja, melynek lefolyását az ország egész lakosságának közvetítette a rádió.

A kormányzó még fogadta a kivonult csapatok diszmenetét, azután családjával együtt gépkocsin visszatért a budai várpalotába.

Fogadás a vármegyeházán.

A Szent István-szobor leleplezési ünnepsége után, alig hogy a kormányzó úr kocsija elhagyta a Ferenc József-teret, feltárultak az ódon megyeháza kapui, és egymás után léptek be a királyi hercegek, az ország zászlósurai, az egyházfejedelmek, a honvédség vezetői, a német és olasz küldöttség tagjai, a diplomaták, a felsőház és képviselőház tagjai. A vármegye főispánja és alispánja a vármegyeháza közgyűlési termét és udvarát, az emeleti iroda-helyiségeket és a főispáni lakosztályt a város rendelkezésére bocsájtotta a fogadás céljaira. Az udvart hatalmas fényszórók világították meg. A lépcsőfeljárónál a város polgármestere és felesége mint házigazdák fogadták a vendégeket. Feledhetetlen, színes kavargó kép tanui voltak az ősi falak. A diszmagyarok csillogó ékkövei, a tábornoki diszruhák, a lila főpapi diszek, a hölgyek magyarruhái és a külföldi diplomaták diszruhái valami csodálatosan szép és feledhetetlen látványt nyújtottak. Ám a diszruhák pazar pompájába belevegyült az iparosok, munkások és földművesek egyszerű viselete is, eleven bizonyosságként a szentistváni magyar testvériségnek. Ha az országgyűlés lefolyásában is meglátszott a magyar

egység, mennyivel inkább kidomborodott itt ennél a fogadásnál a diszmagyar mellett az egyszerű kék földműves ruha, a tábornok csillogó rendjelekkel ékes diszgegyenruhája mellett az iparos tisztos fekete ruhája. Egyformán testvérnek érezte magát mindenki, míg az indulás órája el nem következett. Egymásután gördültek az autók a vármegyeháza kapuja elé, ritkul a résztvevők száma, lassan kialusznak a csillárok, és az ősi megyeháza azóta egy napra emlékezik, amelyen a hivatalos Magyarország és a külföld diplomatái találkoztak falai között.

A nemzetnevelők hódolattevései.

A nemzet legelső nevelőjének városába elzarándokoltak a nemzet nevelői: a tanárok, tanítók és ovónők is.

Szent István mérhetetlenül nagy egyéniségéből, életművéből könnyen betűzhették ki azokat a vonásokat, amelyeket minden idők magyar nevelői örök eszményekül fogadhatnak el. Balassa Brunó dr.-nak, a székesfehérvári tankerület királyi főigazgatójának szavai szerint ma érthető meg igazában Szent István nagy nemzetnevelői gondolata, amely a keresztény magyarság évezredek művelődési eszményét és a Kelet és Nyugat műveltségének egybeolvasztását állította feladatul egy ezredévre a magyarság elé.

Ebben a városban fogantak meg az Intelmek bölcs nevelőigéi; a magyar államélet irányító gondolata. Ez a város a gyakorlati tanítás-nevelés terén is vezérlő központ lehetett Szent István korában, hiszen fel van jegyezve, hogy Szent Gellért innen vitte magával Csanádra Mór szerzetes tanító-mestert, hogy az ottani iskolázást a nagyhírű székesfehérvári iskolához tegeye hasonlóvá. A nevelés tényezőinek Hóman Bálint kultuszminiszterségének ideje alatt megvalósított egységesítése és a tanügyi közigazgatás átszervezése rendkívüli módon előmozdította azt a sikert, amelyet a tanügy székesfehérvári seregszemléje aratott.

Ovónők.

A pedagógusok zarándoklata az *Ovónők Kongresszusával* kezdődött április 28.-án. Ez a kongresszus egy-

szersmind megnyitási ünnepe is volt a két hétig tartó ovónői tanfolyamnak.

Ez volt az első alkalom, hogy a kisdednevelés átszervezése óta a magyar ovónők szakértekezletre gyültek össze. Az ország minden részéből egybesereglett ovónők gyűlésén megjelent Johan Béla belügyi államtitkár, a magyar közegészségügy uttörő reformátora, Tomcsik József dr. egyetemi tanár és Balassa Brunó dr. tankerületi főigazgató is. Balassa főigazgató megnyitó beszédében a szentistváni nemzetnevelő gondolat korszerűségét fejtegette a kisdednevelés területén. Foglalkozott a kisdednevelés új törvényével és azt a magyar nemzetnevelés Magna Chartájának nevezte.

— Ezen az értekezleten — mondotta — az orvos, a pedagógus és a nemzetnevelő nyújtanak egymásnak kezet. Áldom a Gondviselést azért, hogy e fontos munka, a kisdednevelés új szempontjainak leszögezése Szent István városából a magyar történeti élet bölcsőjéből és szívéből indul útra...

Johan Béla államtitkár beszédében örömének adott kifejezést, hogy a nemzetépítő munka épen Székesfehérvárról indul ki. A kultúrának szüksége van a történelmi múltra s ennek a legmegfelelőbb légkört Székesfehérvár biztosítja.

Az államtitkár után Tomcsik József dr. egyetemi tanár tartott előadást.

Testnevelők.

Május elsején a *Testnevelési Tanárok Országos Szövetsége* tartotta diszközgyűlését a lövöldei sportcsarnok nagytermében. A népes közgyűlésen Széchényi Viktor gróf főispán, Balassa Brunó dr. főigazgató és — a város képviselőjében — Farkas Sándor helyettes-polgármester is megjelent.

Iványdy Kálmán miniszteri tanácsos megkapó beszédében Szent Istvánt, mint a magyar erő örök megtestesítőjét állította a megjelentek elé. Balassa Brunó főigazgató büszkén jelentette ki, hogy a testnevelési tanárok a kiváló magyar tanári testület legjobbjai közé tartoznak. A mai lélekváltozás világszerte szétfeszítette a régi pedagógusi gondolkozás szűk béklyóit és az ideális görög pedagógiának eszményeire emlékeztető módon lopta lelkünkbe az egészséges, harmonikusan fejlett lelkű és testű gyermekeknek új mintaképét.

Szent István városában a testnevelési kultúrával telített lélek a magyar lélek legelső forrásából meríthet indítást a magyar ifjúság testi nevelésére.

A város közönsége nevében Farkas Sándor helyettes-polgármester üdvözölte a közgyűlés résztvevőit, akik tanácskozásuk után megtekintették a város nevezetességeit és elragadtatással szemlélték meg a tanügyi kiállítás érdekes anyagát.

Gyógypedagógusok.

Az egészséges test nevelő tanárai után a fogyatékosok tanárhősei, a *Siketnémák és Vakok Tanárainak Országos Egyesületének* tagjai, gyűltek össze városunkban és tartották meg május 7.-én évi közgyűlésüket Szentgyörgyi Gusztáv elnöklete alatt.

Hogy mi vonzotta ide őket Székesfehérvárra, azt klaszszikusan fejezte ki ünnepi előadásában Klóg Péter kormányfőtanácsos.

— „Jöhettünk volna-e jobb helyre, mint éppen irgalmasszívü első szent királyunk székhelyére és annak a Prohászkanak városába, aki az evangéliumi szeretet parancsát az első szent király és a Megváltó nyomán nemcsak hirdette, de meg is valósította?! Ma, amikor az egész világon vak gyűlölet tombol, mi, a szellemileg fejletlen növendékek tanárai, a szeretet és béke művét cselekedjük és hirdetjük . . .“

Budapest, Vác, Sopron, Szeged, Eger, Debrecen, Kaposvár, Gyula gyógypedagógiai tanárai ezután nagy figyelemmel hallgatták Balassa Brunó dr. tankerületi főigazgató beszédét, aki megkapó szavakkal állította be a gyógypedagógus áldozatos munkáját a nemzetnevelés nagy egységébe.

— A pedagógiának ez a mélységes karitativ oldala mutatja az igazi evangéliumi humanizmust, de mutatja egyben azt is, hogy a nevelői elhivatottság a természet formális határain túl kitűzött célokat is képes meghódítani . . . Ehhez az áldozatos nemzetnevelői munkához ennek az egyesületnek tagjai Szent István városában nyerhetnek újabb indítást és kiapadhatatlan erőforrást.

A közgyűlésen országos jelentőségű szakelőadás is hangzott el: Bárczy Gusztáv dr.-nak, a gyógypedagógia új utakat járó szakemberének tanulmánya „A gyógypedagógiai intézetek

szerepe a fogyatékoság megelőzésében“ címmel, — melyet Füzessy Árpád tanár olvasott fel.

Főigazgatói értekezéslet.

A Szent István emléke előtt hódoló nemzetnevelők között előkelő helyet foglaltak el az *ország tankerületi főigazgatói*, akik május 8.-án gyűltek össze városunkban értekezésletre. A gyakorlati pedagógia vezérkarának tagjait: Pintér Jenő budapesti, Kemenes Illés budapestvidéki, vitéz Bessenyei Lajos debreceni, Tamedly Mihály miskolci, Koch Nándor pécsi, Kisparti János szegedi főigazgatót és Kósa Kálmán miniszteri osztályfőnököt Balassa Brunó főigazgató fogadta. A délelőtt folyamán tartott zárt értekezéslet után meghallgatták a városház udvarán a 400 tagú ifjúsági szavalókórus előadását, délután pedig az Éneklő Ifjúság hangversenyében és a tanügyi kiállítás látnivalóiban gyönyörködtek.

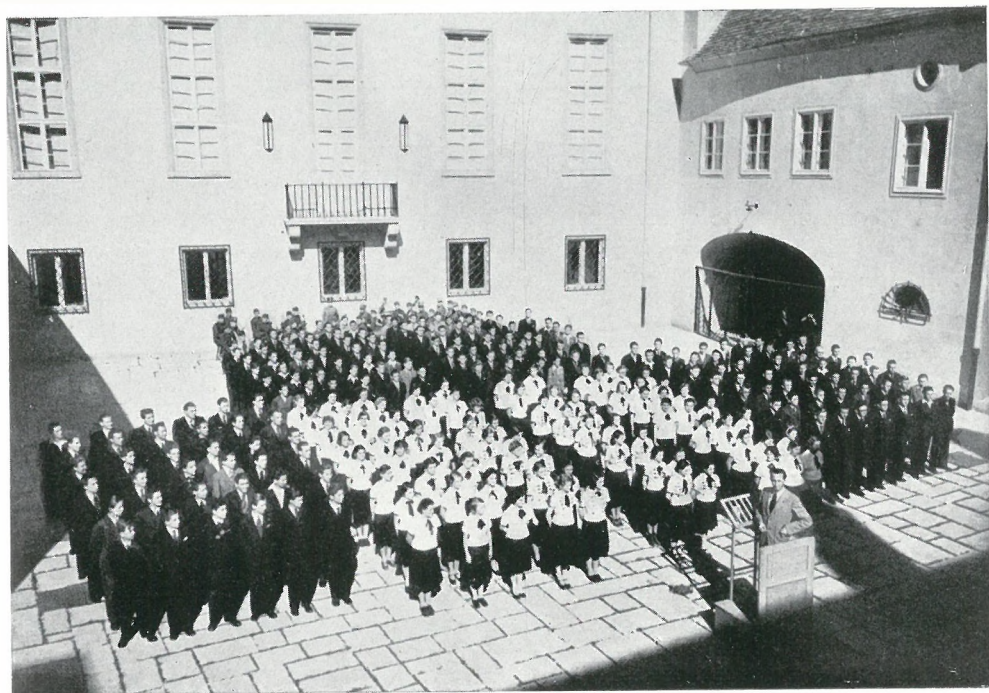
Igazgatók.

Másnap, 9.-én, a tankerület *közép- és középfokú iskoláinak igazgatói* jöttek városunkba pedagógiai lelki gyakorlatot tartani.

A városháza közgyűlési termében Csitáry G. Emil dr. polgármester meleg szavakkal köszöntötte a vendégeket és tömör szavakkal vetítette eléjük Székesfehérvár áldozatkészségét a magyar nemzetnevelés szolgálatában. A város évi kiadásainak 20.8 %/0-át fordítja nevelésügyi és kulturális kiadásokra s ezzel a 18.7 %/0-ot felmutató Budapestet is megelőzve messze a magyar városok élén áll. A válság legszörnyűbb éveiben gyönyörű iskolákat emelt épen a városalapító szent királyra való emlékezéssel, az ő nevében és szellemében. Székesfehérvár a tankerületnek nemcsak székhelye, hanem melegen érző, lüktető szíve is akar lenni.

Háláját fejezi ki a főigazgató iránt, hogy ezt a jubileumot ünneplő várost nagyszabású nevelésügyi és kulturális események színhelyévé teszi.

Balassa Brunó dr. tankerületének igazgatói előtt ünnepélyesen köszönetet mondott Székesfehérvár áldozatkész polgármesterének és polgárságának a nevelésügy páratlan támogatásáért. Felsorolta azokat a tanügyi intézményeket, me-

A középiskolai ifjúság szavalókórusa

Foto: Tóth K. Szfvár.

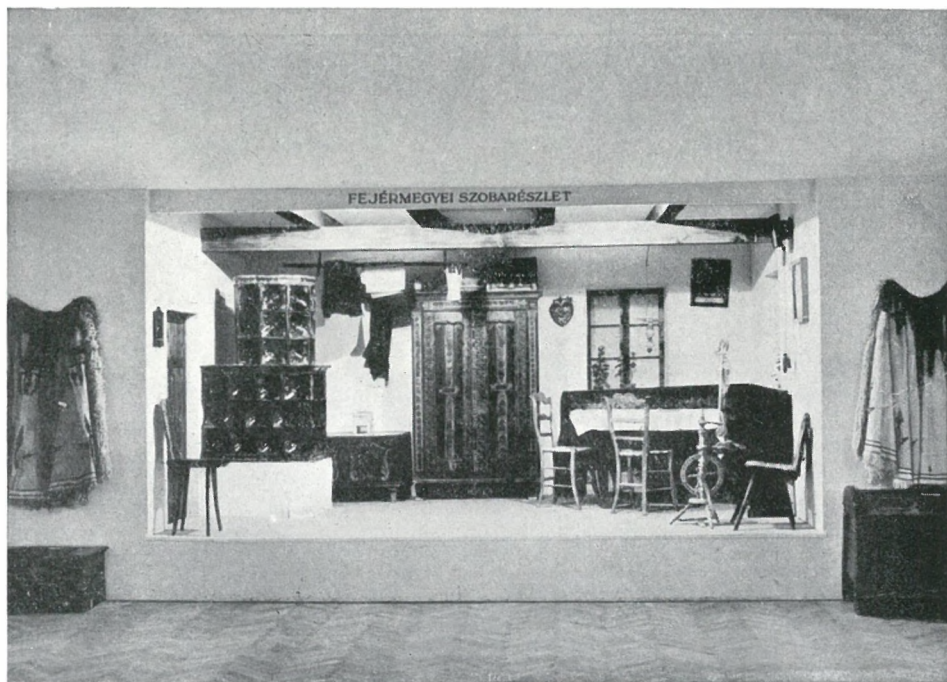
Éneklő ifjúság

Foto: Tóth K. Szfvár.

Székesfehérvár leventéi az országos levente versenyen

Foto: v. Láng Szfvár.

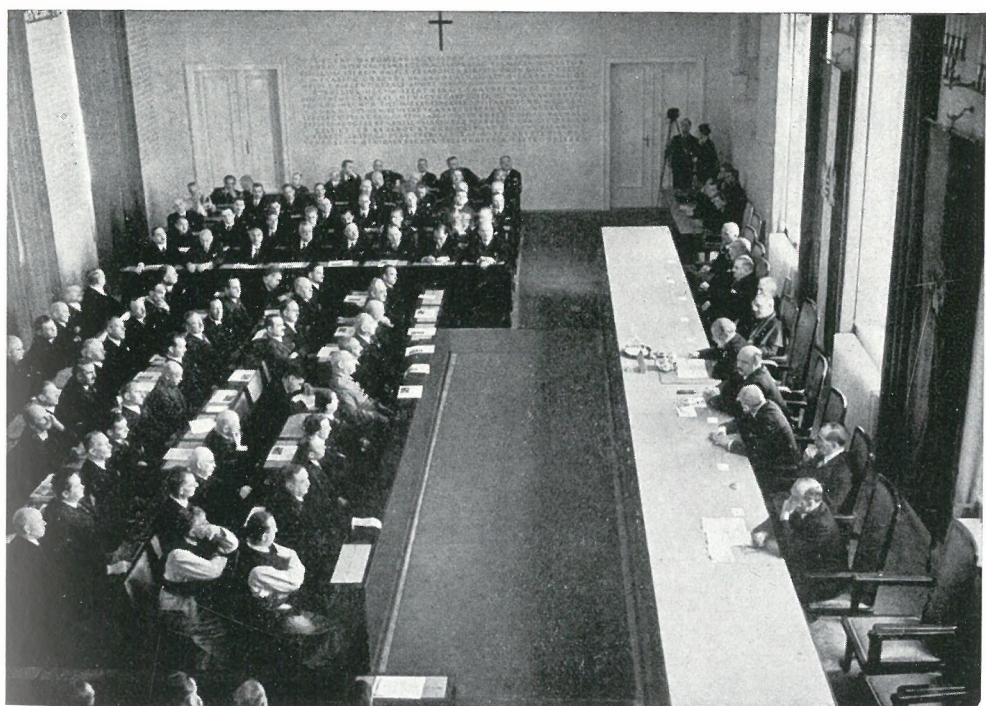
Részlet az iparművészeti kiállításról

Foto: Tóth K. Szfvár.

Az Országos Dalosünnep

Foto: Tóth K. Szfvár.

A Városok Országos Szövetségének diszgyűlése

Foto: Tóth K. Szfvár.

A Tébe székház alapkövetétele Foto: Hege K. Szfvár.

A ciszterci diákok Szent István ünnepe Foto: Tóth K. Szfvár.

lyeket a város a legutóbbi hat év alatt emelt. Két és fél millió pengő az az összeg, melyet a város erre a célra áldozott és ezzel minden más város áldozatkészségét felülmúlta.

Az üdvözlő és megnyitó beszédek után szakelőadások következtek.

Katolikus tanárok.

A májusi pedagógiai nagyhét kimagasló eseménye volt a *Katolikus Középiszkolai Tanáregyesület* május 8.-án tartott diszközgyűlése. Kettős jogon, az eucharisztia imádása és Szent István tisztelete jogán ünnepelt a tekintélyes egyesület.

A ciszterci gimnázium hősi emlékművének megkoszorúzása után — mely alkalommal Prónai Lajos mondott magvas beszédet — megkezdődött a diszközgyűlés a gimnázium disztermében.

Azokból a széles távlatokat nyitó beszédekből, melyek itt elhangzottak, kiragadjuk a legértékesebb pedagógiai és nemzetnevelői gondolatokat.

Kisparti János dr. főigazgató elnöki megnyitó beszédében a „természetfölöttiben gyökerező tanári idealizmust“ emelte ki, mely az Eucharisziából nyeri tápláló nedveit.

— Az Eucharisztia ráneveli a lelket a titkok tiszteletére. E munkában a tanárok az Isten munkatársai. Legyen is mindenik szent elődjének, Szent Istvánnak, méltó utódja, aki mély felelősségérzéséről adott tanuságot kormányzásában és a fiához intézett Intelmekben.

Balassa Brunó dr. főigazgató, a vendéglátó tankerület vezetője, az örök pedagógia mai érvényességét fejtegette.

— Soha pedagógiára még nem készült úgy senki, mint a fehérvári bazilikában imádkozó Szent István. Az imádság minden nevelés kiinduló pontja. A gyermek: nyers adottság s a nevelés dolga nem lehet egyéb, mint lélektelítés, jellemnevelés. Az egész ugyanis előbb van a részeknél. Ezért a lélektelítés szolgálatában célt, tekintélyt, erős kezet, biztos utakat kell tűzni a gyermek elé. Ez a ma pedagógiája és az örök pedagógia.

Szent István a magyar pedagógiának ma is utat mutat, amikor a földi célkitűzésekkel összekapcsolja az égieket. Ez az igazi totalitás. Világosságért és erőért zarándokoljanak el hozzá a magyar nevelők!

Kemenes Illés dr. főigazgató az eucharisztia és a katolikus tanár kapcsolatáról adott maradandó gondolatokat:

— Az igazságra, szépségre, jóságra nevelő tanítói munka Istenben gyökerezik, mert ő az igazság, szépség, jószág és szentség tökéletes foglalatja. Nevelőeljárásunknak hitvallásnak kell lennie az örök értékek mellett. Azt kell tanítanunk, ami Istenhez vezet. A tanár egy legyen az élet minden vonatkozásában: a magánéletében is az, ami a katedrán. Vagyis az igazságot tanítsa teljes személyiségével. Eucharisztikus ifjúságot csak eucharisztikus tanárság és tanítóság tud nevelni.

Szakértekezés is hangzott el a diszgyűlésen: Csóka Lajos tanár Szent Istvánt mint a magyar középiskolai művelődés eszményét mutatta be.

Délután a katolikus tanárok elzarándokoltak Prohászka Ottokárnak, a Praeceptor Hungariae-nak sirjához, majd a ciszterci rend elhunyt tagjainak siremlékét koszorúzták meg. Az előbbinél Zimányi Gyula piarista rendi főigazgató, az utóbbinál vitéz Fraknóy József mondott kegyeletes szavakat.

Mély benyomást keltett a tanügy katolikus munkásaiban a tanügyi kiállításnak és a romkertnek megtekintése. Este a ciszterci rend látta őket vendégül a gimnázium disztermében. A kedves szimpozionon Shvoy Lajos megyéspüspök is megjelent és rövid, közvetlen felszólalásában a katolikus pedagógusok iránt érzett hálájának adott kifejezést, amiért eljöttek, hogy tisztelegjenek Ottokár püspök hamvai előtt.

Tanítóképzőintézeti tanárok.

Eljöttek a *tanítóképzőintézeti tanárok* is...

Egyesületük, a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesülete május 23.-án tartotta népes közgyűlését városunkban.

A résztvevők első útja a vasuti állomás közelében lévő Prohászka-émléktemplomba vezetett, ahol a nemzet nagy nevelője emlékének áldoztak.

A diszközgyűlés az Irgalmas-rend Ferenc József Nőnevelő Intézetében, a polgári leányiskola tornatermében folyt le. Padányi Frank Antal, a budapesti állami tanítóképző-intézet országos nevű igazgatója, a Szent István-év eszmei tartalmáról mondott súlyos és megszívlelésre méltó igazságokat.

Szent István városának nevében Halasy Lajos dr. tanácsnok üdvözölte a vendégeket, majd Balassa Brunó dr. mondott rövid beszédet a nemzetnevelő roppant felelősségéről.

A gyűlés közönsége feszült figyelemmel és tetszéssel hallgatta Baly N. Ildefonza bajai tanítóképző-intézeti szerzetes tanárnő előadását a szociális igazságosságra és szeretetre való nevelésről. Gyakorlati tapasztalatok alapján mutatott rá társadalmunk antiszociális hibáira, amelyek a leánynövendékek magatartásán is kiütköznek. Előadásában az eszközöket is felsorolta, amelyekkel a tanárság e hibák ellen eredménnyel küzdhet.

Fejérmegyei tanítók.

Szent István megyéjének tanítói, a *Fejérmegyei Általános Tanító Egyesület* tagjai június 4.-én jubiláris diszközgyűlésükön ünnepelték Szent István emlékét.

Kvassay Sándor elnök megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy Szent István pedagógiáját, melyet a fiához írt Intelmekben látunk teljes kibontakozásban, magunkévá kell tennünk és bele kell építenünk pedagógiánk erői közé.

A modern pszichológus éleslátásával rajzolta meg Szent Istvánnak, a nagy magányos férfiúnak portréját Balassa Brunó dr. főigazgató. Ez a királyi lángelme átvajudta és kiteljesítette fájának sorsát és azt a szellemiséget sugározta ki, amely ezer esztendő viharain át egységben tudta tartani itt a Duna-völgyében ezt a sok népű, diszparát lelkeségű államot.

Ezt a szellemiséget, ezeket az erőket sajátítsa el a magyar tanítóság s akkor képes lesz arra a nagy feladatra, amely rá vár korunkban, amikor szélsőséges áramlatok, a kor futó mozgalmainak szellői eltérítik a gyenge lelkeket arról a síkról, melyen haladnunk kell, ha itt akarunk maradni és élni ezen a földön, amelyen élnünk kell.

Miután Schmöltz József dr. városi tisztii főügyész a város és a polgármester nevében üdvözölte a diszközgyűlést, Kósa Kálmán dr. miniszteri osztályfőnök a tanítóképzés reformjáról tartott értékes szakelőadást.

Népművelési titkárok.

Június 3.-án a *népművelési titkárok* tartották városunkban diszgyűlésüket.

Novágh Gyula budapesti népművelési titkár, elnöki megnyitó beszédében hangoztatta, hogy a népművelés munkásainak faji és testvéri szeretettel tudatosan össze kell fogniok a szentistváni szellemiségben, hiszen Szent István volt az első magyar ember, aki népe lelki és szellemi művelődésével törődött.

Paulovits Béla dr. tanácsnok a város nevében üdvözölte a titkárokat és hangsúlyozta, hogy Szent István évében nem a halál, hanem az élet eszméjének és az államalkotó erőnek akarunk hódolni.

A kultuszminiszter nevében Antalfia Antal dr. miniszteri tanácsos szólalt fel és elismerő szavakkal méltatta azt a munkásságot, amelyet a népművelési titkárok az adott viszonyok közt országszerte igen eredményesen végeznek. A mai idők az összes nemzeteket veszedelmekkel fenyegetik, azért nyomatékosan kéri a népművelési titkárokat, hogy fontos munkájukat fokozott szeretettel és odaadással végezzék egy új ezredév előkészítése érdekében.

Polgári iskolai tanárok.

Feljegyzések a *Polgári Iskolai Tanárok Egyesületének* június 6.-án tartott ünnepi közgyűléséről:

Hitvalló megnyitó beszédet mondott Illyefalvi Rákos Zoltán polgári iskolai igazgató, elnök. Hála és reménység csendült ki szavaiból István úr iránt. Szokatlan, de hatásos beszövé: beszéde közben — annak megszakításával — a fehérvári polgári iskola énekkara elénekelte az „Ah hol vagy magyarok“-at.

„A nemzet és a haza őrálló katonáinak“ nevezte Farkas Sándor helyettes-polgármester a polgári iskolai tanárokat.

Szent István-kori magyar nyelven hallottuk a Miatyánk-ot Juhász Jenő dr. budapesti igazgató előadásában, aki „A magyar nyelv Szent István korában“ címmel tartott érdekes előadást.

Hogy a kultuszkormány mily fontosnak tartja a polgári iskolai tanárok munkáját, mutatja, hogy a miniszter közvetlen munkatársát, Szily Kálmán államtitkárt bizta meg képviselőtelével. Az államtitkár „a nemzetnevelés integráns részének“ nevezte beszédében a polgári iskolát.

Fel kell jegyeznünk egy megható jelenetet is, amellyel a polgári iskolák tanárai piros betűkkel írták be nevüket Székes-

fehérvár szentévi krónikájába: ők koszorúzták meg *legelőször* Szent István koporsóját, mely eddig koszorutlanul feküdt mauzóleumában.

Nevelők hódolata az első nemzetnevelő előtt . . .

A Klebelsberg-emléktábla leleplezése.

Az újabb idők egyik legnagyobb magyar kultúrpolitikusa, *Klebelsberg Kunó gróf* emléktábláját is Szent István évében leplezték le a polgári fiúiskola új épületén.

Klebelsberg gróf, a hajdani fehérvári diák, az alkotások egész sorozatával tette nevét halhatatlanná nevelővárosa hálás lakóinak lelkében. Ez a fénypalota — az ország legszebb polgári iskolája — is az ő alkotása. „Az utolsóból lesznek az első” szentírási parabola a székesfehérvári polgári iskola esetében is érvényesült: éveken át szinte a katakombákban, egésztelen szükség-épületekben sorvadtt az iskola, míg végül ide került a fénypalotába.

Az emléktábla leleplezésén és a polgári iskola zászlóavató-ünnepségén — melyet pünkösdhétfőn tartottak — Hóman Bálint, Hóman Bálintné zászlóanya, Klebelsberg Kunóné grófné, Szily Kálmán államtitkár, Csitáry G. Emil dr. polgármester, az Országos Polgári Iskolai Tanárok Szövetségének itt időző tagjai és a polgári iskola ifjúságán kívül a szülők százai jelentek meg.

— Ezelőtt 15 évvel nem volt Székesfehérvárnak fiú-polgári iskolája, — mondotta üdvözlő beszédében Csitáry polgármester —. Épen a legegyszerűbb sorban élő társadalmi osztályok gyermekei a 28 km. távolságra fekvő Móra jártak polgári iskolába Fehérvárról. Ma az ország legszebb polgári iskolája van itt. Ami az első szégyenteljes korszak és a mai virágzás közt van, azt elsősorban Klebelsberg Kunó gróf hidalta át.

A hajdani fehérvári diáknak rengeteget köszönhet Székesfehérvár. „Semmi sem veszett el, ha megmaradt a nemzet lelke!” — írta a nagy alkotó egyik levelében. S most Székesfehérvár boldog, hogy a lélek és szellem nagy tisztelőjének, a város hűséges neveltjének épen Szent István évében emelhetett emléktáblát s köthetett a hála virágaiból koszorút.

Hóman Bálint miniszter ünnepi beszédében méltó emléket

emelt nagy elődjének, aki egész életében az eszményekért harcolt és dolgozott.

— A mai ünnep — mondta — a munkának, amelyet nagy elődömtől vettem át és utódomnak adtam át: az építő munka folytonosságának ünnepe.

Szily Kálmán államtitkár Klebelsberg Kunónak, az embernek portréját rajzolta meg kegyeletes szavakkal.

Az egész közönség néma kegyelettel és megindultsággal szemlélte a bronz-domborművet, Lux Elek művészi alkotását. Ezután Hóman Bálintné zászlóánya felkötötte az avatási szalagot a polgári iskola remekműű új zászlajára, melyet — mint egy diák-szónok kifejtette — a szegény tanulók filléreiből varázsoltak elő.

A zászlón ez a jelige van kihimezve: „Jőjj hozzám, tiszta lélek, megkoronázzlak!” Baltay János igazgató ezekkel a szavakkal vette át a zászlót és az emléktáblát. Kifejezte óhaját, hogy ilyen lelkek sorakozzanak a zászló alá, akkor Isten kegyelme és áldása nem is marad el az iskoláról és növendékeiről.

A katolikus tanítók hódolata.

A tanügyi kongresszusok sorozata a *Katolikus Tanítók Országos Szövetségének* országos gyűlésével záródott le szeptember 19.-én. A Szent István-terem zsúfolásig megtelt az ország minden részéből ide zarándokolt tanítókkal, tanítónőkkel és szerzetesekkel.

Beszámolót tartottak szentévi sáfárkodásukról és lélek-közelbe állították a szentévi eszmék örök tanulságait.

Finta Sándor, az ismert katolikus költő, az egyesület elnöke, lendületes megnyitó beszédében megjelölte a tanítóság útját a nemzet felvirágoztatásának szolgálatában. Ami öröm és szépség van a tanítói hivatásban, azt mind ajánlják fel Szent István és a Magyarok Nagyasszonyának tiszteletére.

— A tanítók hangfogót tesznek ma jogos panaszaikra — mondta a második szónok, Kócsán Károly főtitkár — mert ez az év a katolikus eszmei telítődésnek esztendeje. Az eucharisztikus év nagy sikerében komoly rész illeti meg az ország katolikus tanítóságát is. A katolikus és tanítói idealizmust hirdeti az a miseruha is, melyet a katolikus tanítók Szent István halálának 900. évfordulója alkalmából készítettek s amelyben

a közgyűlés reggelén Csúcs István kanonok egyházmegyei főtanfelügyelő mondotta a szentmisét.

Most küldöttség ment Shvoy Lajos megyéspüspökért, aki megérkezése után imában kérte a Szentlélek Uristen áldását a katolikus tanítók munkájára.

Csúcs István kanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő, a katolikus igazságokhoz való törhetetlen ragaszkodásra buzdította a katolikus tanítóságot. A vörös és barna pogányság hullámostroma közben álljon szilárdan és buzogjon benne a kétezeréves katolikus hit életerejé, mint ahogy Szent Januárius vére minden év ugyanazon napján felbuzog Rómában.

Finta Sándor elnök költői szárnyalású beszéde után, melyben a Szent Jobb csodáját dicsőítette, Shvoy Lajos megyéspüspök intézett rövid beszédet a megjelentekhez.

Most váratlan esemény történt: megérkezett Teleki Pál gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter Hóman Bálint társaságában. Néhány keresetlen szóval a tanítóság elé állította azt a tanítói lelkületet, amelyet a mai küzdő magyar élet kíván s amelyet a szentistváni magyar gondolat s a szentistváni Magyarország újraépítésének munkája megkíván.

A közgyűlés résztvevői melegen ünnepelték a kultuszminisztert és elődjét, Hóman Bálintot, aki meghatottan mondott köszönetet a tanítóság ragaszkodásának megnyilvánulásáért.

Tanügyi kiállítás.

Szándékosan hagytuk utoljára a székesfehérvári Szent István-évi ünnepségek legnagyobb pedagógiai eseményét: *a tanügyi kiállítást*. Minden lokálpatriótizmus nélkül elmondhatjuk, hogy ez a nagyszabású, újszerű kiállítás nemcsak a csonkaország határain belül, hanem azokon túl is szokatlan érdeklődést és osztatlan, nagy sikert aratott.

A kiállítást a kormányzó né főfőméltósága nyitotta meg május 22.-én a vitézi avatás napján.

A kiállítás méreteire jellemzőek a következő adatok: a kiállítás anyaga teljesen megtöltötte az újonnan épült, hatalmas méretű Szent István központi elemi iskola 30 tantermét és összes folyosóit. Öt hónapon át a székesfehérvári tankerület 1050 tanára és tanítója gyűjtötte és dolgozta fel 150.000 tanuló ada-

tait. Az illusztrációkat és grafikonokat 147 rajztanár készítette el 1600 négyzetméter kartonfelületen . . .

Balassa Brunó dr. tankerületi főigazgató, aki a kiállítást elgondolta és elgondolását páratlan energiával végre is hajtotta, így körvonalazta a kiállítás célkitűzését:

— Alapgondolatunk: hogy keresztmetszetben megismeressük a magyar tanítás és nevelés munkáját a székesfehérvári tankerület intézményein keresztül. Nem sablónok után menünk, nem a külföldi és az eddigi hazai példákat követtük, melyek iskolatípusok szerint csoportosították anyagukat, hanem újszerű elgondolással magát az iskolát, az iskola életét mutatjuk be a maga dinamikus valójában a tanyai iskolától kezdve a középiskoláig mindazzal, ami az iskola és a tanuló életével összefügg: tehát a szülői házzal s a tanulók szociális viszonyaival együtt . . .

— Ennek a kiállításnak a jelentősége nemcsak abban rejlik, hogy páratlanul nagyobb és újszerűbb, mint bármely más volt előtte a világon, hanem abban is, hogy sokszáz pedagógus megértő lélekkel, önzetlenül nyújtott egymásnak kezét, alkotott csendben, névtelenül olyat, ami mindenkit meggyőz arról az áldozatos munkáról, melyet a magyar pedagógus a magyar jövő biztosítására az ifjúság lelkén végez.

Szavakkal nehéz összefoglalni, mit nyújtott ez a kiállítás. Mégis — dióhéjba szorítva, inkább csak kiragadott képekben — bemutatjuk keresztmetszetét.

A földszinti anyag egy része arra a kérdésre felel, mik a feltételei az iskolázásnak: *tanuló, tanár (tanító) és iskolaépület*. Beszélő számokban és grafikonokban látjuk tehát a tanuló és tanár szociális viszonyait, az iskolaépület állapotát. Megtudjuk, hogy a tankerületben az elemi iskolások 72 % -a alszik többedmagával egy ágyban. Az összes tanulók közül a fiuk 27 % -a, a lányok 45 % -a használ fürdőszobát. A tanulók 14 % -ának nincs testvére, 32 % -ának egy testvére és csak 13 % -ának van 3 testvére!!! Szemet szúr az is, hogy a szellemileg fogyatékos gyermekek 45 % -a a gazdasági cselédek családjából kerül ki!

Elszomorítóak a tanárok népmozgalmi adatai is: a családos tanárok közül 26 % -nak csak egy gyermeke és csak 2.4 % -nak van öt gyermeke. A gyermekátlag tanár családonként 1.5 % ! Érdekes, hogy a statisztikát azok a családok rontják le, amelyekben a feleség is állásban van.

Humor is akad a „tanári statisztikai osztályon“. Egy szélesen nevető arc alatt a tanári munka adatait látjuk, ahogyan azt a tréfás közvélemény tartja: az évnek van 365 napja, ebből éjtszaka 180, vakáció 60 nap, szünet 28, vasárnap 52 nap, összesen 320 nap. A tanár tehát összesen 45 napot dolgozik egy esztendőben . . .

Ezzel szemben egy másik — komoly — statisztika közli velünk, hogy 1200 tanár adatai alapján a tanár az iskolaévben átlagosan napi 9 óra 25 percet dolgozik!

A tanulók termében megállít bennünket egy rajz: nyolc nebuló szorong egyetlenegy padban! Kiderül, hogy a tankerület elemi iskolásainak 54 0/0-a még mindig zsufolt padokban ül! Az iskolák 24 0/0-ának nincs kútja és 36 0/0-a nyitott kutat használ . . . Minden propagandánál ékebben hirdetik ezek a tények és számok, hogy a magyar kultúrpolitikának nem lehet más útja, mint amit Klebelsberg Kunó gróf és Hóman Bálint követett: építeni, építeni és építeni.

És most sétáljunk át a nevelés eszközeinek tanulmányozására. Szellemes és szép a vallásoktatás anyaga és érdekes az esztétikai nevelés eszközeinek bemutatása.

Egy rajz-sorozat a leányok esztétikai nevelésének eszközeit szemlélteti a kötelező mosdatástól a — IX. szimfóniáig és a ruhapróbáig . . . Az egyik fiúgimnázium természetrajz-tanára számontartatja diákjaival az iskola minden fáját és az ezeket látogató madarakat.

Turulállam.

Egészen újszerűek a közösségi szellemre való nevelés eszközei. Az iskolán kívül a cserkészlet munkaközössége, az iskolában pedig az osztályfőnöki óra a legjobb eszköz erre. Kiragadjuk az egyik iskola kitünő ötletét az állampolgári nevelés játsszi módszerére.

Az osztály „Turulállamot“ alkot. Hadd nézzük csak meg ennek a Turulállamnak a „Corpus Juris“-át:

„Turulállam névvel illetjük mától kezdve a gimnázium II. osztályát. Osztályunk alkotmányos királyság. A királyt titkos szavazással választjuk. Év végén lemond és ekkor tetteiért felelősségre vonható. Neki kell minden jóban elüljárnia. A miniszterelnök és a kormány felelős a királynak.“

Ne higgyük ám, hogy ez csak amolyan árnyékkirály: néhány hét múlva kitör a kormányválság és a király új embert biz meg a kormányalakítással, akinek első dolga, hogy „becsületrendet“ alapítson . . .

Játék, játék, de *nevelő* játék!

A leányok termében megtudjuk, hogy a leányok 64 0/0-a a menyasszonyi pályát szeretné választani, még pedig a legtöbb: orvos, tiszt, vagy tanár oldalán. De olyan is akad, akinek kéményseprő a férj-eszménye.

Az alkotó gyermek.

A kiállítás egyik legérdekesebb terme az „alkotó gyermek“ terme, mely a legnagyobb területet, az iskola hatalmas tornatermét, foglalja el. Itt iskolatípusonkint látjuk a tanulók önálló alkotásait, kézimunkáit.

Mennyi ötlet, ügyesség és formaöszön! A gimnázistákat — ime — elsősorban a technika és a fizikai kísérletek érdeklik. Itt rövidhullámú adó- és vevő-készülék, ott melódikus elektroncső, majd mágneses erővonalak fényképe!

A faragásban a polgáristák vezetnek, a leánykák kézimunkával remekelnek. Az egyik polgári leányiskola növendékei elkészítették az összes magyar népviseletek babafiguráit. Magyar öntudatra nevelés a babaruhán keresztül!

Tengernyi ovódista- és elemista- „remeklés“. Az egyik falusi Edison bodzából és fűzfából elkészítette az örök, megunhatatlan falusi játékok „mintadarabjait“: a nádihegedüt, pörgettyüt, búgatót, bodzapuskát és ördögrokkát. Az egyik tanyai elemi iskola szövehulladékokból csinált tájképeket, egy tanító-nő-jelölt pedig megcsinálta Magyarország virágtérképét . . .

Hogy a gyermeki alkotómunka több, mint játék, azt bizonyíthatja a székesfehérvári javító-nevelőintézet módszere. Oly tökéletes művészi játékokat állított ki ez az intézet, hogy a nézők nem győznek betelni nézésével. Tanügyi kiállításon azonban nem a játékok tökéletessége a fontos, hanem az, hogy a játék-készítés az intézetben lényeges nevelőeszköz: rajta keresztül szerettetik meg a munkát a megtévedt fiataloknál.

Nem egy látogatóban feldöbben a kérdés, mikor ezt a páratlanul érdekes termet elhagyta: hová lesz a magyar gyer-

mekből ez a gazdag alkotóöszön? Miért kallódik el, vagy miért szárad sablónná? Ujabb gond és töprengési anyag a pedagógusoknak!

Mit regél a nebuló zsebe?

Az emeleti folyosón igen sok nézője van egy érdekes gyűjteménynek: „Mi van a tanuló zsebében?”

Hogyan kerül ez a zsebmúzeum a nevelés tényezői közé? Ugy, hogy a nevelés legértékesebb segéd tudománya a lélektan. Lélektani szempontból azonban fontos annak ismerete: mi érdekli az egyes életkorokban a tanulót. A leghitelesebb vallomást pedig erről talán a tanuló zsebe teheti. Ez a legbizalmasabb naplója.

Az egyik középiskola tanárai február 14.-én reggel félkilenc órakor rajtaütésszerűen kiűrittették a tanulókkal zsebüket. Az eredmény? Ime a 12 éves tanuló zseb-leltára: szines golyók, csiga, boxos skatulya, csuzli, játékpisztoly, lakat, szentkép, csavarok és a székesfehérvári tiszti vitézi bál táncrendjének fedőlapja . . .

Gyűjtési szenvedély cél nélkül.

A serdülőkorban már megjelenik az *én*: a tükör, bicska, a fésű és a valódi egyiptomi álmoskönyv.

A 17—18 éves ifju úr zsebében meg felbukkan a *más*: amatőr fényképek egy leányról. Aztán cigaretta és körömmolló. Névjegy és iskolai „puska” (Istenem, mi annak idején a manzset-tánkra írtuk az algebrai levezetéseket, dehát a mai ifjuság nem visel manzsettát . . .) Néhány zsebből szentkép és rózsafüzér kerül elő és csak egyetlen egy zseb tartalmaz saját készítésű verset ezzel a bús címmel, hogy „Eltévesztettem a házszámot!” . . .

Az oktatás termei.

Rendkívül érdekesek és tanulságosak az oktatás termei is. Minden tárgynak megvan itt az illusztrált oktatás-története. Az egyik teremben megtudjuk, hogy egy tanítónőképzősnek 5 év alatt *háromezer* sort kell megtanulnia szóról-szóra, „memoriter”-nek! . . . Talán itt a felelet arra a kérdésre, hová tűnik, miért szárad el az alkotó gyermek teremtő-képzelete?! . . .

Országos érdekű és beszélő adat ez is: a gimnázium 8 osztályában használt tankönyvek oldalainak száma: 11.200. Ebből tényleg átvesznek 7800 oldalt. A többi kimarad. A tankönyvek tehát egy harmadrésszel több papírt és nyomdafestéket elpazarolnak, mint amennyi a valóságban szükséges! . . .

S folytathatnók még ezt a tanügyi bemutatót az oldalak tucatjain keresztül, de erre nincs terünk és célkitűzésünk sem ez. Bele kell azonban szorítani a „dióhéjba“ a gyakorlati iskolák páratlan kiállítási anyagát. Gyönyörű és hatalmas anyaggal szerepelnek a nő-ipari iskolák, melyek nagyrészt apácák vezetése alatt állnak. Egészen nagystilű az állami mezőgazdasági szakiskolák kiállítása is. Az egyik nőiskola megsütötte és incsiklandó „kompozíciókba“ rakta a mézből süthető összes süteményfajtákat. Egyik fiú-iskola pompás szemléltetéssel mutatja be a gabona útját a lisztig. Külön érdeme, hogy elhasznált villanykörtéket használ búrának.

S ha megemlítjük, hogy a székesfehérvári Máv.-műhely tanonciskolája $\frac{1}{10}$ nagyságban elkészített egy gyorsvonati mozdonyt és teherkocsit tökéletes, üzemképes kivitelben, akkor fogalmat alkothatunk a kiállítás gyakorlati részének magas színvonaláról.

Ugy érezzük, a Szent István-év székesfehérvári ünnepségeinek története hiányos lenne, ha legtanulságosabb, legmaradandóbb látványosságáról a tanügyi kiállításról nem írtunk volna kissé részletesebben. Aki ezt a kiállítást látta, az más szemmel nézi ezentúl a magyar tanár és tanító munkáját. A székesfehérvári tankerület vezetősége büszke lehet arra, hogy Szent István emlékének munkával, alkotással szolgált: a legnagyobb szerűbb tanügyi kiállítással, mely magyar földön valaha is volt.

Az ifjúság seregszemléje.

Székesfehérvár ifjúsága bőségesen kivette részét a jubiláris év ünnepeiből. Nem volt tömeg-megmozdulás nélküle. Ott láttad ragyogó arcukat a kormányzói pár diadalmenetén, a Szent Jobb mellett, hazafias tüntetéseken; ott álltak, vagy meneteltek sorfalként, vagy rendezőként, tűző napban és szemerkélő esőben, intézeti egyenruhában, vagy népviseletben, cserkészszingben, vagy leventemundérban . . .

Ők voltak a meleg fény a távolmúlt csillogásán; a rejtett értelem és cél, ami miatt minden történt: ők voltak a *jövő* a *múlt* ünnepein. Legtöbbször csak keretként szolgáltak, de voltak ünnepségek és megmozdulások, melyeknek hőse kizáróan az ifjúság volt.

A tanulók tornaünnepélye.

Ilyen ifjúsági napok voltak: május 7.-e és 8.-a. Hetedikén az összes elemi és középiskolák növendékei felemelően szép tornaünnepélyt rendeztek a sóstói sportpályán a nézők ezreinek ujjongó lelkesedésétől kísérve. Különösen megkapóak voltak a tömeg-szabadgyakorlatok és a nemzeti tánc-bemutatók. A városunkban időző tankerületi főigazgatók is jelen voltak az ünnepségen és nagy tetszéssel figyelték a székesfehérvári ifjúság pompás szereplését. Balassa Brunó dr., a székesfehérvári tankerület főigazgatója, elismerő szavakkal mondott köszönetet a székesfehérvári ifjúságnak elsőrendű teljesítményéért, kiemelve a helyes sportolás jellem- és nemzetnevelő hatását.

Elemi iskoláink énekversenye.

Másnap, 8.-án Székesfehérvár és Fejérmegye elemi iskoláinak tanulói énekversennyel hódoltak Szent István király emlékének.

Sem Fehérvárott, sem Fejérmegyében ily nagyszabású gyermekhangverseny még nem volt. Új nemzeti, népi és világnézeti telítődésnek kellett jönnie, hogy az új időknek új dalai már a gyermekekig lefogózhassanak. Az a fiatal, nagytehetségű zeneszerző-gárda, mely ihletét a Bartók—Kodály-feltárta népdal-költészetből meríti, országszerte megindította a gyermekkórusok nemes versenyét. Zene- és művészetkedvelő megyéspüspökünk, Shvoy Lajos, aki a kántorképzés reformjával új alapokra kívánta helyezni katolikus népünk énekkultúráját, közvetve a katolikus elemi iskolai ifjúság énekkultúrájának örvendetes fejlesztését is megindította. Szerencse, hogy a fejérmegyei tanfelügyelőség vezetője, Serényi Antal dr. személyében a népiskolai felügyelet élén a karénektanítás lelkes propagálója működik, aki közvetlenül is irányítja az énektanítás módszertani menetét.

A körülmények ily szerencsés összejátszása magyarázza meg azt, hogy május 8.-án 2000 vidéki és majd ezer helybeli kis énekes gyült össze városunkban. A monstre-ünnepséget a városháza udvarára tervezték, de a hűvös, esős idő megakadályozta a szép terv kivitelét s ezért a versenyzők a Szent István-terembe kényszerültek.

Verseny előtt az Országzászló-téren gyültek össze a kis „dalos testvérek“. A fehérváriak nem fogják elfelejteni azokat a perceket, amikor csonkaságunk zászló-szimboluma alatt kétezernél több szinpompás népviseletbe öltözött gyermek üde ajka zengte a Himnuszt és a Hiszekegy szárnyaló hitvallását. Nagy hatást keltett az egyik székesfehérvári elemi iskola szavalókórusa, mely az „Ah hol vagy magyarok!“ szövegét adta elő. Kemény férfi-szemekbe is könnyet csalt ez!

A Szent István-teremben megjelentek a város társadalmi és tanügyi reprezentánsai, hogy az énekversenyt meghallgassák. Egymásután léptek a szinpadra az énekkarok zászlójuk és iskolájukat jelző táblájuk alatt. Egyházi és világi énekeket adtak elő a hallgatóság meghatott tapsától kísérve.

Ezek a hallgatók zsúfolásig megtöltötték a termet és né-

hány órára valamennyien anyákká és apákká változtak, egyben pedig öntudatos magyarokká: ime ezt tudják a mi legapróbb gyermekeink! Hát ki kell itt nőni valami új szolidaritásnak, valami egy-szívdobbanásnak, ha már kisiskolás-korban így ennyire eggyé tud bennünket kalapálni az ütem és az egyakarat! . . .

Különösen a martonvásári állami elemi iskola 120 tagú egyenruhás énekkara, a székesfehérvári r. kat. zárda elemistáinak, az alapi, és nadapi római katolikus iskolának énekkara aratott zajos sikert. De a többi harminc iskola is kitett magáért. A fehérváriak ennek a Szent István-évi szép kezdeményezésnek a folytatását szeretnék látni! . . .

Szavalókórus.

Még nagyobb sikerrel kapcsolódott bele *középiszkolás ifjúságunk* a Szent István-év áramkörébe. A székesfehérváriak soká nem fogják elfeledni azt a művészi élményt, amelyet a városi leánygimnázium, a ciszterci és az állami gimnázium növendékeiből alakított szavalókórus és az összes közép-, középfokú és elemi iskolák monstre-hangversenye, az „Éneklő Ifjúság” szereplése jelentett nekik.

A szavalókórust G. Kovács Tibor, az állami gimnázium tanára, szervezte meg és vezényelte. Négyszáz növendékből álló kórusa először a főigazgatók előtt május 8.-án, majd a kormányzóé előtt a tanügyi kiállítás megnyitására adott elő két kórust: a Himnuszt és Sajó Sándor: „Magyarnak lenni...” című költeményét.

A hangdinamikának a tartalmi mondanivalóhoz és a mű belső ritmusához való igazodása, a hangszinek művészi keverése s nem utolsó sorban maga a tömeg-hanghatás új, drámai átéleto erőt kölcsönzött a sokszor hallott költeményeknek.

Éneklő ifjúság.

Az ifjúság művészi irányú szereplésének csúcspontja azonban az „Éneklő Ifjúság” bemutatkozó hangversenye volt május 15.-én.

Az Éneklő Ifjúság-mozgalom Szent István emlékesztendejében érkezett el városunkba. Hosszú hónapok hősiee mun-

káját, idealista énektanárok lelkes idealizmusát jutalmazta az a példátlan siker, amelyet a bemutatkozás aratott.

1300 egyenruhás fiu és leány állott fel az állami gimnázium szépen diszített udvarán ragyogó napsütésben. Heteken át külön világban éltek ezek a fiuk és leányok: a melódiák hangulatvilágában. Nemcsak ők maguk dudolgatták és tanulták szüntelen a kórusokat, hanem akarva, nem akarva a szülők és testvérek is. Ez az ének csodálatos tömeg-pedagógiája!

Látni kellett volna, hogyan adták ezek a diákok a céhbeliek büszkeségével szájról-szájra a hirt az utolsó napokban: „Itt lesz a Bárdos!”

És Bárdos Lajos, az országos hírvé zeneszerző és karmester, az Éneklő Ifjúság-mozgalom egyik úttörő apostola, meg is jelent a nagy napon és beszédet is mondott a műsor elején. A karének nagyszerű nemzetnevelő hatását fejtegette. Az éneklő ifjúság a hamisítatlan magyar népdalt akarja a cikornyás, álmagyar cigány-„népdal” helyére ültetni a közönség szívébe.

Mikor Bárdos Lajos ihletett vezényletével felhangzott a Glória-kánon 1300 ajakról, akkor ennek a fölséges eleven orgonának hangszárnyain valóban az Isten zsámolya elé repült a hallgatók lelke.

Igen nagy sikere volt a szabadon választott karoknak is — egyháziaknak és világiaknak egyaránt. Az utóbbiak nagyobb részt Kodály és Bárdos műveiből kerültek ki.

Székesfehérvár közönsége közvetlen élményként tapasztalhatta, mit fejlődött néhány év alatt ifjúságának karének-kultúrája. Szólamvezetés, dinamika és a formai elemek tudatos felszínre hozása egy öntudatos hangképzésnek észrevehető eredménye volt. De a mesterségbeli fejlődésen túl mindenkit elsősorban a lélek tüze kapott meg, ami ezekből a diák-énekesekből kicsapott. Hogy ragyogott ennek az ezerháromszáz ifjúnak a szeme a belső megindulástól, a szépség magára feledkezett átélésétől! A görög művelődési eszménynek a „kalokagathiának” magyar megközelítését üdvözölhetjük a szellemi és kedélyi értékek ily kifejlesztésében, mint ahogy ezen az énekversenyen és az ifjúság tornaünnepélyén láttuk. Nem versenyeztek ezek az ifjak, de *ünnepeltek*. Éppen ezért egyik iskolát sem emeljük ki.

A közönség elragadtatott tapssal jutalmazta az igazi lelki élvezetet. Shvoy Lajos megyéspüspök, mint az Országos Ma-

gyar Cecilia Egyesület elnöke, közvetlen szavakkal adott kifejezést az egész közönség örömének és hálájának a nagyszerű élményért.

Az Éneklő Ifjúság énekünnepségéről, amelyet a Szent István-év legszebb ünnepei közé sorozhatunk, abban a reményben búcsuzott el a közönség, hogy — folytatása következik . . .

Országos leventeünnep.

A legnagyobb ifjúsági alakulat, a *levente-intézmény* is méltóképen hódolt az első szent király emlékének. Junius 5.-én és 6.-án hét törvényhatósági város és 21 vármegye 1200 legkiválóbb leventéje gyülekezett össze Székesfehérvárott, hogy nemes vetélkedésben mutassa be katonás szellemét és sportteljesítményeit. A sportünnepen az ország valamennyi testnevelési felügyelője, a Testnevelési Tanács tagjai és a Testnevelési Főiskola mintacsapatai is megjelentek.

Az arcok a zsúfolt tribünökön azt a kellemes, boldog izgalmat tükrözik, mely mindannyiunkat elfog, ha a vérünk-ből-vér ifjúság fegyelmezett tömegei jelennek meg a porondon.

A zenekar vérpezsdítő indulói mellett végeláthatatlan diszmenet dübörög el előttünk. A tapsvihar orkánná erősödik, mikor a székesfehérvári leventeegyesület disz-százada menetel el a tribünök előtt a Horthy-zászlóval. Majd megkapó szimbolikus csoport közeledik: daliás magyarruhás leventék Székesfehérvár és Magyarország címerével díszített kocsit húznak, melynek tetején a magyar Szent Korona hatalmas méretű mása ragyog. A kocsi mögött magyar-ruhás leányok lépegetnek épen olyan katonásan, mint elül a leventék.

A jelképes csoportnak kirobbanó sikere van.

A közönség minden látványosságot, kiütközőbb sportteljesítményt melegen ünnepel. Különösen sok tapsot aratnak a testnevelési főiskolások tökéletes sportmutatványai, a magyar toborzó és a Székesfehérvár felszabadulásából vett jelenetek szabadtéri előadása.

A fedett sportcsarnokban és az ARAK sporttelepén két napon át tartó versenyek befejeztével Kiss Ernő tábornok, az OTT társelnöke, osztotta ki a díjakat és beszédében hangsúlyozta, hogy Szent István országának ép testben ép lelket hor-

dozó, hazafiasan érző ifjúságra van szüksége. Csakis így tudja régi nagyságát és hatalmát visszanyerni.

A verseny győztesei a Szent István év emlékére a város által kibocsátott művészi Szent István-emlékérmeket kapták.

Az ifjúság a Felvidékért.

És mikor ez az ifjúság kizökölt a történelmi hangulatból és a Felvidék felszabadításának lázas napjaiban a magyar jövőért kellett szavát hallatnia, tette ezt oly páratlan lelkesedéssel, amilyent csak a reformkor ifjúságától láthatott valaha a magyar közönség. A leghatalmasabb ilyen hazafias tüntetésen az ifjúság szónoka, vitéz Láng Jenő, a ciszt. gimn. VIII. o. tanulója, nagyhatalású lelkes beszédben fejezte ki az ifjúság háláját és büszke elismerését a magyar katona iránt a hadtestparancsnokság vezetői előtt, miközben lelkes szavalókórusok dübörögték: „Mindent vissza — Pozsonyt vissza!”

Az irodalom és művészet hódolata

A Szent István emléke iránt való egyetemes hódolatból az *irodalom és a művészet* is maradandó módon vette ki a részét.

A szép szobrok városa.

Székesfehérvár az ünnepi évre a szép szobrok olyan galériáját állította fel terein és utcáin, amilyenekkel egyetlen vidéki város sem dicsekedhetik. Beszélő történelem ez — szobornyelven: a legősbibb magyar város vallomása önmagáról és az ország múltjáról. De másról is beszélnek ezek a szobrok: kifinomult esztétikai izlésről.

Szent István monumentális lovasszobra az ősi vármegyeház előtt (Sidló Ferenc alkotása), Szent Imre költői szépségű szobra az idillikus Szent István-téren (Lux Elek), Árpád és Szent István álló szobra a városháza közgyűlési termében (Ohmann Béla), Nagy Lajos kifejező szobra (Moiret Ödön), a bazilika-védő Kálmáncsay Domonkos prépost (Ohmann Béla) formaszépségekben bővelkedő szobra az általa épített szent Anna-kápolna előtt a magyar dicsőség fénykorszakaira emlékeztet. De a török rabság magyar hősei is ott ragyognak történelmi helyükön: a várost védő Varkocs György várkapitánynak (Erdei Dezső) és Vattay Ferencnek az utolsó várkapitánynak drámai hatású szobra (Lux Elek). A vasútállomás előtti impozáns téren áll a Szent István püspökeit ábrázoló poétikus Püspökkút (Bory Jenő), amely az Árpádház és a magyar kereszténység székesfehérvári vonatkozásait hirdeti.

Megkapó a török uralom alól való felszabadulás domborműve, a Török-kút (Medgyessy Ferenc) és középkori stilus-

hangulatot árasztanak az ásatási terület kő-domborművei (Madarassy Walter). Ezt a kőbe és bronzba faragott történelmet kiegészítik a XX. századi Fehérvár lelkületét kifejező szobor-emlékek: a gyönyörű Hósi-szobor (Pásztor János), Prohászka Ottokár drámaian megkomponált siremléke (Orbán Antal) és a városháza Horthy-szobra (Erdei Dezső).

Ha itt is megemlíjtük Aba-Novák Vilmosnak a Szent István mauzoleum falát ékesítő freskóit: a Szent Jobb legendáját, a Szent Korona legendáját és a Nagyboldogasszony bazilika alapkövetését, valamint Kontully Bélának a közgyűlési termet díszítő „Az Aranybulla kihirdetése” című hatalmas freskóját, akkor büszkén elmondhatjuk, hogy Székesfehérvár városa a szentistváni európai magyarság szellemében ékesítette fel utcáit és köztermeit. A történelmi nagyok alakjainak megörökítése valami magyaros jelleget és bájt kölcsönöz a városnak, úgy-hogy joggal mondhatjuk: Fehérvár a szép szobrok városa lett.

Irodalmi est.

A székesfehérvári *Vörösmarty Irodalmi és Művészeti Társaság* április 30.-án nagyszabású irodalmi est keretében hódolt az Intelmek szerzője emlékének. A Szent István-teremben megrendezett esten városunk közönségének színe-java megjelent.

Brisits Frigyes ciszterci r. egyetemi m. tanár, az ismert esztétikus, Szent Istvánt, mint a magyar kultúra megalapozóját és a magyar gondolat európai beteljesedését rajzolta a hallgatóság elé. Pusztai Sándor és Jankovich Ferenc költeményeikből adtak elő, vitéz Szarka Géza, a Társaság elnöke, és Ormos Gerő elbeszélésüket olvasták fel.

A tetszésnyilvánítás tetőpontját érte el, mikor Réthy Eszter, a bécsi Operaház ünnepelt magyar énekesnője, és férje Imre Vince dr. énekszámokat adtak elő Schwarzbach Flóra zongorakíséretével.

Nemzeti Művészeti Napok.

Nagyszabású művészi kezdeményezés indult el városunkból a Szent István-évben: a vallás- és közoktatásügyi minisztérium itt rendezte meg az első vidéki *nemzeti művészeti hetet*, amelynek azt a hivatást szánta, hogy a főváros zenei, színmű-

vészeti és képzőművészeti kiválóságait életközelségben mutassa be a vidéki közönségnek és ezzel a művészet iránti érdeklődést és a műizlés fejlődését a vidék gócpontjaiban is fellendítse. Aki a legtöbb vidéki úri lakás falain éktelenkedő vándor-műkereskedői „remekeket“ ismeri, az csak örömmel üdvözölhette ezt az elgondolást abban a reményben, hogy a valóban értékes műalkotások közvetlen hatása legalább némiképen enyhíti majd a giccs korlátlan uralmát . . .

Ez a székesfehérvári művészeti hét egy reprezentatív képzőművészeti kiállítással kezdődött, mely június 4.-én nyílt meg. A megnyitásra Székesfehérvárra érkeztek a magyar képzőművészet fémjelzett nevű képviselői.

Csitáry G. Emil dr. polgármester üdvözlő beszédében hálaíjának adott kifejezést azért, hogy a minisztérium az első művészeti hetet Szent István városában rendezte meg. Ez a város a bölcsője a magyar művelődésnek; ennek a városnak mai közönsége erején felül hoz áldozatot a magyar művészetért, amikor tereit, utcáit szobrokkal, egyes köztermeit pedig képekkel díszíti.

A kultuszminiszter képviselőjében vitéz Haász Aladár dr. miniszteri osztályfőnök, a művészeti osztály vezetője, nyitotta meg a kiállítást, méltatván Hóman Bálint volt kultuszminiszter érdemeit a művészeti decentralizációra való törekvésben. A főváros és a vidék kölcsönös hatásából mindkét félre áldás fakadhat.

Érdekes megállapításokat tett Ugron Gábor titkos tanácsos, az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács elnöke, a kiállítás katalógusához írt bevezetésében:

— Székesfehérvár a múlt műemlékeinek gondos megbecsülésével és az új művészeti alkotások hosszú sorával legszebb vidéki városaink közé emelkedett . . . Szükséges azonban, hogy a művészetek szeretete ne csak a középületekben és a város közterein, utcáin érződjék, hanem a művészetnek ugyanaz a megbecsülése és magas foka a polgárság otthonaiban is megnyilvánuljon . . .

Székesfehérvárt, az ősi koronázó várost, Szent István a művészet minden eszközével ékesítette és most halálának 900-ik jubileumi évében a magyar művészet kegyeletos lélekkel gyülekezik Székesfehérvárott, hogy áldozzon az ő nagy emlékének és számot adjon hűséges sáfárkodásáról . . .

A kiállítás a különböző irányzatok képviselőinek java ter-
mését tárta a közönség elé. Aba-Novák Vilmos, Barkász Lajos,
Burghardt Rezső, Egry József, Emmánuel Béla, Fényes Adolf,
Glatz Oszkár, Gulyás Sándor, Istókovits Kálmán, Iványi-
Grünwald Béla, Molnár C. Pál, Gyenes Lajos, Szőnyi István,
Tihanyi János, Udvary Pál festőművészek; Bory Jenő, Kis-
faludy Stróbl Zsigmond, Lux Ede, Medgyessy Ferenc, Ohmann
Béla, Pásztor János, Pátzay Pál, Sidló Ferenc és Telcs Ede
szobrászművészek nevei és művei valóban országos jelentősé-
gűvé tették a szépen megrendezett kiállítást.

A megnyitáson a magyar művészeti világ legjobbjai vettek
részét, ötvennél többen. Este a strandfürdő vendéglőjében a fe-
hér asztal mellett találkoztak a város vezetőségével és értel-
miségének néhány vezető tagjával.

A magyar művészek legkiválóbb reprezentánsainak han-
gukatát Glatz Oszkár, a Képzőművészeti Főiskola tanára, a
magyar piktorok sziporkázóan szellemes nesztora, fejezte ki,
aki rögtönzött felszólalásában a magyar művészvilág háláját
tolmácsolta a mecénás város polgármestere, Csitáry G. Emil
dr. iránt, mert a legnehezebb időkben is meg tudta mutatni,
hogyan lehet segíteni a magyar művészeket úgy, hogy abból
elsősorban városának legyen haszna.

Székesfehérvár ma vezet az összes vidéki városok közt a
modern műalkotások galériájával, de vezet elsősorban a *szellem*
megbecsülésének tettekkel való bizonyításában. Ezért a Múzsa
csókját és áldását kívánja a vezetők fejére.

Csitáry G. Emil dr. polgármester válaszában a város kö-
zönségének megértő támogatását hangsúlyozta, Széchenyi
Viktor gróf főispán pedig a *nemzeti szellem* érvényesülését
ünnepelte a megjelent művészek alkotó munkásságában.

*A Budapesti Hangversenyzenekar és a Nemzeti
Szinház vendéjjátéka.*

Június 15.-én a *Budapesti Hangversenyzenekar* szerepelt
és tette teljessé a Művészeti Napok nagy sikerét. A hangver-
senyt, mely a magyar zeneszerzők legkiválóbbjainak műveit
mutatta be, a rádió is közvetítette.

Vallomásszerűen hatottak Harsányi Zsoltnak, az ismert
írónak, bevezető szavai, melyeket a szinpadon mondott el:

— Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, — így kellene kezdenem bevezető szavaimat. De én hangomat felemelve így szölok e diszes alkalommal, a legősibb magyar város e diszes közönsége előtt: „Halló Magyarország!”

Amit ma este itt mondunk és zenélünk, az nem egyik előkelő vidéki városunk ügye: az ügy az egész országé. Mi, itt összegyülekezett magyarok, lelkünkben ez alkalom nagyságától megindultan, az egész országhoz szólunk. Magyarok, akik most pesti lakásokban, vidéki kaszinókban, kis kultúrházakban, tanyai épületekben csavartatok a mi hullámaink felé a rádió gombját, mind hallgassatok ide: hozzátok szólunk az első alkalomkor. Székesfehérvár szól testvéreihez, a magyar városokhoz, mikor a vidék első kultúrünnepélyén boldog büszkeséggel áll a sorrend első helyére, tanúbizonyságot téve a magyar tehetség, a magyar szellem élő és halhatatlan mivoltáról.

Testvérek, vidéki városok, a rádió csodálatos hullámain fontos mondanivaló hangzik felétek abból a városból, amely ma illendően elismeri a hatalmas és gyönyörű Budapest közigazgatási és közművelődési uralmát, amely azonban nem mond le arról a szívdobogtatóan büszke tudatról, hogy valaha ősi falai közül indult el az ázsiai sikságokról idetelepedett fajta európai művelődésének nemes szándéka. Valaha Székesfehérvár választotta, koronázta, ünnepelte és temette szent királyainkat, akik a más világrészből idegyült lovas fajtát latin betűre, Krisztus imádatára és az írott könyv, vésett kő, festett kép szépségének szeretetére tanították. Budapest ma a mi örömnünk, dédelgetett ékszerünk, minden más hellyel vetekedő fővárosunk. De ahogy harcosok nem lehetnek vezér nélkül, úgy a mi szellemi életünk vezére, Budapest, nem lehet harcosok nélkül. Hallgassatok ide harcos testvérek, vidéki városok, hadd mondjuk el innen, az Árpádok városából a magunk igazát: idejöttünk a Kárpátok vonala alá, pogány hitünkről Jézushoz tértünk és Jézus országát ezer éven át keserves vérünkkel ótalmaztuk. Jutalmunk az lett, hogy a fegyvert, amellyel Európa egyéb nációit védelmeztük, ugyanez az Európa kicsavarta kezünkből. Azok csavarták ki, akiket a pusztulástól megmentettünk; s mi maradtunk annyira urak, hogy ezt a hálátlanságot vállvonással tudomásul vesszük, de lettünk annyira európaiak, hogy a kereszténység szellemiségét tovább munkáljuk a mi itteni új magyarságunk lelki gazdagságával.

Tudatára jöttünk annak, hogy ezt a lelki gazdagságot úgy tudjuk gyarapítani, ha egyes, különböző színű részleteit erősítjük. Vezesse Budapest a mi szellemi nevelkedésünket, de találja meg igazi boldogulását ez a szellemi vezér abban, hogy harcossai külön-külön erősödnek. Európa szellemi fejlődésének ez nem lehet közömbös. Európának és az egész világnak mi az irodalomban Petőfit és Madáchtól adtuk, a festészetben Munkácsy Mihályt és Szinyei-Mersét, a muzsikában Liszt Ferencet, a tudományban Semmelweist, Eötvös Lórándot, s a minap egy fiatal Nobel-díjas tudóst. Európának s az egész világnak érdeke, hogy a magyarság, ez a lángelméket szülő kicsiny népcsoport, mint növény, a természet örök törvényei szerint saját földjének minden különböző foltjáról felszívja az ősi talaj termékenyítő nedveit, a vegyileg oly annyira különbözőket, az együttes hatásukban oly meglepő ízesen gazdagokat.

Akik ma este itt vagyunk Székesfehérvárott és a muzsika csodájában való elrívülést várjuk e pillanatban, mindezt tudva tudjuk. Érezzük, hogy egy szerény hangversennyel nemcsak Székesfehérvár magas izlésű közönségének, nemcsak Magyarországnak kultúrájának és ezzel a földkerekség szellemi világának és békevágyó emelkedettségének vagyunk szerény munkásai.

Testvérek, magyar vidéki városok, az ősi Székesfehérvár meleg, testvéri szeretettel hozzátok szól e szép pillanatban. Hallgass ide Szeged, ott a Tisza partján, ahonnan valaha Kapisztrán elindult az Európa-mentő magyar seregekkel, s ahol ma a magyar tudomány az élet ős titkainak kutatásáért megkapta a művelt földkerekség babérkoszorúját. Hallgass ide, nemes Debrecen, fordítsd a mi gondolatunk felé törzsökös magyarságodat és emlékéket annak a konok szabadságérzetnek, amely a te nagytemplomodban kapott nemzeti hangot valaha. Hallgass ide, te Sopron, civitas fidelissima, te leghűségesebb város, hallgass ide Pécs, öt egyházadnak ősi hitével, a halmaidon lakó magyarok hagyományos tudományszeretetével, a mi felejtethetlen Kolozsvárunk imádságos gondolatával. Hallgass ide, Eger, megmaradt térképünk ékszere, magyar barokk csodája, ahol Gárdonyinak csak a teste múlik el, de lelke soha. És hallgassatok mind ide, testvérek, daliás Szolnok, te Miskolc, magyar pincéiddel és Lévay-emlékeiddel, te Balassagyarmat, amelynek vármegyeháza Madách és Mikszáth márványfelírását hordja a kapú két oldalán, te Pápa, ahol Petőfi és Jókai diákkurjantásai

elhangzottak, te Sárospatak, Lórántfy Zsuzsanna bodrogszenti Helikonja, te Kecskemét, amelynek temetőjében ott tündöklök a Bánk-Bán írójának fehér márványemléke, te Cegléd, Kossuthimádattal, te Nagykőrös, amely Arany János emlékeit őrződ, te nemes Nyiregyháza, ahol Szabolcs vezér véreinek maradékai haladnak el a Bessenyei-emlék előtt, mind hallgassatok ide, ebben a nekünk oly szép pillanatban, amely nemcsak azért emelkedett, mert a magyar szellem győzelmes nagyságában találjuk boldog örömlünk, hanem azért is, mert a jelenlevő Székesfehérvár az Árpádok városa, tudván tudja, hogy Magyarország ma is önzetlen és serény őre Európa és a világ köznevelődésének.

A klasszikus közmondás azt tartja, hogy a fegyverek között hallgatnak a muzsák. De ha ez így van, akkor a félretett fegyverek között a muzsák tudnak énekelni. Hallgassatok ide testvérek, vidéki városok, hallgass ide Szigetvár: mi Zrínyi nemzete vagyunk. Egyik kezünkben kard, másikban írotoll. Európától függ, hogy melyik kezünket vesszük elő. Mi mind a kettőt egyformán jól használjuk, de ha tőlünk függ, szívesebben használjuk a tollat. Ha már idejöttünk Európába és ha már másokért ezer évig verekedtünk, mi most már, noha a világon senkitől meg nem ijedünk, szívesebben nyulunk a tollhoz, amely betűt, ábrát, kottát tud írni. Ez bizonyára őszinte vallomása valamennyiünknek. És nemcsak a miénk, hanem valakié, akinek most kétségkívül nyitva van a rádiója, hogy hallgasson bennünket. Köszönjük neki magyar tisztességtudással, süvegünket leemelve, megmelegedett lélekkel: éljen Horthy Miklós, a mi hazánk kormányzója!

A nagyszámú közönség lelkesen ünnepelte a kormányzót, majd a páratlan zenei élvezetet nyújtó Hangversenyzenekart.

* *

Június 18.-án a *Nemzeti Színház* prózai együttese vendégszerepelt a székesfehérvári Nemzeti Művészeti Napok keretében az újjá alakított Vörösmarty-Színházban. Herczeg Ferenc „Kék róka” című színművének előadását zsufolt nézőtér élvezte végig és tapsözönnel jutalmazta a tökéletes együttes művészi játékát, különösen Bajor Gizi fogalommá vált alakítását.

A képzőművészet gyakorlati ága, az *iparművészet* is méltóképen ünnepelt a jubileumi évben. Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat iparművészeti, háziipari és népművészeti kiállítást rendezett, melyet november 26.-án este előkelő közönség jelenlétében József Ferenc főherceg elnök nyitott meg.

A művészi izléssel diszített Szent István-termet vászonfalakkal meleg hangulatú interieurök sorozatává alakították s ezekben a gerendás, alkóvos szobákban helyezték el a népművészeti és iparművészeti anyagot: szőtteseket, kerámiai munkákat, ötvösműveket, szobrokat és egyéb iparművészeti tárgyakat. Az első két teremben a Társulat művészeinek anyaga bilincselte le a szemlélő figyelmét, a harmadikban Fejérmegye értékes népművészeti és háziipari kincsei állították meg a látogatót. Ez a rész a törzsökös fehérváriakat is meglepte. Most döböntek rá arra, milyen értékeket termelt a gyáripartól megölt művészkedő kézműipara — a múltban!

A kiállításra érkező főherceget Csitáry G. Emil dr. polgármester köszöntötte a város nevében és a többi közt a következőket mondotta:

— Ha történelmünk viharai folytán el is pusztultak Székesfehérvárott az ezeresztendősi iparnak és népművészetnek monumentális alkotásai, hála Istennek, mégis maradtak felbecsülhetetlen értékek is, mint az évszázadokon át itt őrzött koronázási palást s a világhíres Nagyboldogasszony-bazilika romjaiból előkerült gyönyörű faragványok, melyek rávilágítanak az ősi magyar kultúra és művészet magas fokára és értékére.

Törley Bálint államtitkár gazdasági szempontból világította meg a háziipar szerepét, hangsúlyozva, hogy ahol a nép megőrizte háziiparát, ott a lakosság könnyebben élte át a gazdasági válság megpróbáltatásait. Kérte a királyi herceget, hogy az országban másutt is rendeztessen a vezetése alatt álló Társulattal a székesfehérvárihoz hasonló kiállítást.

Szablya János, a Társulat ügyvezető elnöke és lelkes irányítója, hangsúlyozta, hogy nálunk ezeréves tradíció a népművészet és a háziipar, hiszen Szent István hitvese, Gizella királyné maga szötte udvarhölgyeivel a mi szép koronázási palástunkat. A népművészet terén mi olyat tudunk alkotni, ami egészen más, mint amit a Nyugat és a Kelet nyújthat.

Most nagy figyelem közepette József Ferenc kir. herceg mondotta el megnyitó beszédét.

— A polgármester úr beszédében — mondotta — ennek az ősi városnak ezeréves lelke szólalt meg. Ez bizonyítja, hogy itt a vezető körök együtt tudnak érezni a néppel s ez a mi boldogulásunk útja. Székesfehérvár ezeréves élő múzeum, amelynek emlékei azonban nagyrészt elpusztultak, csak a lakosság lelke sugározza ki azokat a világba. Ami itt nagy volt és hires, mint Szent István bazilikája, amely a velencei Szent Márk-templommal vetekedett, annak csak romjait láthatjuk, ám a romok felett ott ragyog a magyar ég és szikrázik a magyar nap.

Ezek a romok beszélnek a világosságról, jövőről, feltámadásról. Könyv ez a város, amelybe évszázadokon át királyok írták a történelmet. Itt hangzott el Nyitra gyermekének, Prohászka Ottokárnak szava. Ő köt össze bennünket, e várost, hol hamvai pihennek, a másik várossal, Nyitrával, ahol született. A magyar történelem fényének kisugárzója ez a város, az itt feltárt faragott kövek hitvallásai azoknak, akik kövekbe álmodták a nagy, magyar múltat. Mikor Székesfehérvárra hoztuk a Szent Jobbot s annak díszkiséretében haladtam, életem legnagyobb élményét éltem át. A Szent Jobb, a szentév és az eucharisztikus év együttes csodája, hogy vér nélkül kerültek vissza a legfontosabb felvidéki városok. Igaz, amit a polgármester úr mondott, hogy van ezeréves múlt és ezeréves fájdalom, de az is igaz, hogy élünk ezen az ezeréves földön s múltunk hagyományait beállítjuk a jövő kimunkálásába. Miért maradtak fent és miért boldogabbak azok a népek, amelyek megőrizték ősi háziiparukat? Mert a háziipar a családi élet szüleménye. Ahol háziipar van, ott családi élet is van. Belőle fakad a magasabb fokú kultúra és belőle terebélyesedik minden művészeti alkotásunk.

Országos jubileumi dalosverseny.

Június 25.-én *a magyar dal* vitte szárnyain a magyar szívek hódolatát ahhoz, akinek uralkodása idejéből származik az első írott feljegyzés a magyar dalról, a „magyarok szimfóniájáról“...

Tízezer magyar dalos gyült össze e napon városunkban, olyan dalos-tömeg, amilyen vidéki magyar városban még soha

sem verődött össze, s amilyen tömeget az ősi koronázó városnak soha nem kellett elszállásolnia éjtszakára.

A Magyar Dalosszövetség XXV. jubileumi dalosversenyére és diszközgyűlésére 166 dalegyesület nevezett be: királydíjasok, kormányzó- és kultuszminiszteri díjasok, aranyérmesek és ezüstérmesek, régiek és kezdők, férfikarok és vegyeskarok . . .

Fel kell jegyeznie a krónikásnak, hogy ezt a fehérvári viszonylatban elképesztően nagy tömeget csak úgy tudták éjtszakára elhelyezni, hogy az összes vendéglőket, éttermeket és kávéházakat reggelig nyitva tartották . . .

Szombaton, 24.-én, délután tartotta a Magyar Dalosszövetség diszközgyűlését a városháza közgyűlési termében. Ripka Ferenc elnök emelkedett hangú ünnepi beszédében a jubileumi diszközgyűlés és dalosverseny nagy kulturális jelentőségét fejegette.

— A magyar állami élet forrásának megszentelt földjén jöttek össze a csonkaország minden részéből a dalos testvérek, — mondotta — hogy ünnepeljék Szent Istvánt, ünnepeljék halála 900. évfordulóját.

Majd az egész közgyűlés lelkes tüntetése közben Horthy Miklós kormányzót éltette: „Adja Isten, hogy ezt az országot kormányzó urunk bevezethesse az ígéret földjére . . .“

Junius 25.-ét irtunk akkor . . .

Mindenkit megindított a romániai Magyar Dalosszövetség üdvözlő távirata, melyet az elnök olvasott fel. Különösen a befejező mondat keltett nagy hatást: „A magyar dalos-szív határon innen és határon túl egyformán dobban . . .“

Széchenyi Viktor gróf főispán a kultuszminiszter nevében köszöntötte a diszközgyűlést és a dalosverseny résztvevőit, majd Eyssen Tibor országos igazgató és Purébl Győző felszólalása után végetért a lelkes dalosgyűlés.

Ezalatt a Városház-téren a dalosok ezrei gyülekeztek, hogy meghallgassák Csitáry G. Emil dr. polgármester üdvözlő beszédét, melyet a Városháza erkélyéről mondott el:

— Akik ma idejöttetek — mondta a többi közt, — két nagy és szent érzéssel vagytok eltelve s ez fűz benneteket egymást megértő, megbecsülő testvérekké. Az egyik a szépnek, a nemesnek szeretete, a másik a hazaszeretet, amelyet a dal éleszt, izzít és tesz áldozatosá, megingathatatlan sziklatömbbé, a Trianon béklyóit lerázó, boldog Magyarország fundamentumává.

... Ha valahol, itt Szent István városában kell kitárulnia minden szívnek, testvéri kézszorításra nyúlania minden kéznek, mert ez az a föld, ahol a szent király élt, messze jövőbe látóan dolgozott és 900 évvel ezelőtt a halhatatlanság koszorujával örök nyugovóra tért.

És ez az a föld, ahol áldott iobbkeze a magyar kultúrának akkor még gyenge palántáját elültette és ezzel megvetette alapját a magyar énekkultúrának is. Zengjen tehát a dal az ő városában, és zengjen mindenfelé a világon, ahol magyarok élnek. Legyen visszhangja a lelkekben és fakadjon belőle áldás a magyar hazára és hű fiaira: a magyar dalosokra!

Felzúgó éljenzés kísérte a polgármester beszédét, melyre a dalosok nevében Ripka Ferenc szövetségi elnök válaszolt:

— Meghatva adunk hálát az isteni Gondviselésnek — mondotta — hogy ezen a megszentelt helyen tarthatjuk meg versenyünket és itt erősíthetjük meg hitünket, bizalmunkat, a jobb magyar jövőhöz fűződő reményünket. Ez a város a magyar államéletnek ősi központja, itt élte alkotmányos életét századokon át a magyar nemzet, itt találkozott évenként a király és a nép és itt találkozik ebben az esztendőben a magyar királyság eszméje a magyar nemzettel. Az ezeréves magyar dal olyan kincse a magyar népnek, mint a magyar népnek minden egyes erénye.

Ezt a lelki gazdagodást, amely Székesfehérvár múltjából árad, köszönik a dalosok ennek a városnak.

Ripka Ferenc dr. viharos tapssal fogadott szavai után a katonazene kísérete mellett lenyüggő erővel szárnyalt fel a sok ezer dalos ajkáról a magyar Hiszekegy. Most a dalosok tisztelgő menetben elvonultak az előkelőségek előtt, majd az egyik csoport az Erekyés Országzászlóhoz, a másik a Hősök Emlékművéhez menetelt és helyezte el a szövetség koszorúját.

Egyházzenei hangverseny.

Félhét órakor a püspöki székesegyházban gazdag műsorú *egyházzenei hangverseny* kezdődött. A vallásos áhitat nagymesterei: Bach, Mozart, Haydn, Liszt, Vecchi, Gebhardi mellett a modern magyar zeneszerzők is előkelő helyet kaptak a műsoron. Bárdos, Harmat és Halmos művei az istenimádás

izzásában nem maradtak el a klasszikus nagymesterek művei mögött.

Székesfehérvár katolikus népe aligha hallott még ilyen arányú és ily sokoldalú egyházi hangversenyt! A karok részben az apsisból, részben a kórusról énekeltek. Rendkívüli hatása volt a Pécsi Szeráfi Kórus, a Győri Ének- és Zeneegyesület és a Budai Dalárda előadásának, de szép sikere volt a Székesfehérvári Városi Dalárdának és a Gyöngyösi Katolikus Énekkarnak is. Antos Kálmán, a szegedi székesegyház orgonaművésze lebilincselő dinamikával adta elő Bach és Liszt Fugáit.

Dalos szerenád.

Este, mikor a júniusi éj mélykék palástja ráborult az ősi városra, itt is, ott is felcsillant egy-egy lampionos menet tüzes szalamanderje. A lampionok megálltak egy-egy kivilágított ablak előtt és a csendes éjben felzsongott valami álomszép szerelmi dal, vagy népdal . . .

A dalárdák adtak szerenádokat koszorúslányaiknak, vagy a közéleti előkelőségeknek. Dalmámoros diákvárosok kedves, felelőtlen hangulata hazudta rá magát egy éjtszakára a vén, nyárspolgári Fehérvár utcáira. A magyar dal megfiatalította a szíveket és a magyar összetartozás lélekmelegségét sugározta rájuk.

A nagy énekverseny.

A vasárnap azután olyan volt, mint egy színes, keleti álom. A nap minden órájában dalárdák mérköztek egymással. A fehérváriak és az éppen akkor nem versenyző dalosok egyik versenyhelyiségből a másikba cikáztak, összehasonlítottak és drukkoltak és gyönyörködtek rég nem hallott, vagy egészen új művekben, inyencmódra, válogatva, boldogan. Valóban átérték ennek a frázisnak az igazságát: „*dalos testvér*“. A dal, a zene, melyet Schopenhauer „*exercitium metaphisicae*“-nek nevez, valóban testvérekké melegíti a tudattól, az „*innenső*“ fizikai létől elkülönített emberi lelkeket: testvérekké a szépségben.

A Nagyboldogasszony-tér ünnepi oltáránál mondott szentmisén az egyházi és világi énekkarok felváltva versenyeztek,

hogy a vér nélküli áldozat misztériumára, melyet Shvoy Lajos megyéspüspök közvetített Isten és ember között, még szárnyalóbbá és fogékonyabbá tegyék a lelkeket. És volt valami középkorosan lelkes és újszerűen nagyvonalú abban az aktusban, amikor a szentmise után egyszerre 322 fehérvári leány hajolt a dalosok meghajtott zászlója fölé és egyszerre kötötték a zászlókra koszoroslányi szalagjukat!...

A nagy dalosnap fénypontja mégis a délután öt órakor kezdődő szabadtéri díszhangverseny volt, melyet a Boldogasszony-téren tartottak meg. Széchényi Viktor gróf főispán és Ripka Ferenc elnök beszéde után a királydíjnyertes szombathelyi férfikar és a szegedi vegyeskar, a kormányzódijas Kömlői r. kat. Dalkör férfikara, a Gyöngyösi Katolikus Énekkar vegyeskara, az aranyérmes Miskolci Műhely Dal- és Zeneegylet férfikara és a Hajdunánási Dalárda vegyeskara egy-egy diadalmas kórust adott elő tomboló tapstól kísérve. Rendkívüli sikere volt Bárdos Lajos énekkarának a Budai Cecilia Kórusnak és a lublini *Towarzystwo Spiewacze* „Echo“ férfikarának, melyet Faustyn Kulczycki vezényelt. A lengyel testvérek kifinomult énekkultúrája mély benyomást keltett a nagyszámú közönségben.

Ezzel a hangversennyel, melyet a rádió is közvetített, befejeződött a Szent István emlékének tiszteletére rendezett hatalmas arányú országos jubileumi dalosverseny.

Székesfehérvár városa a magyar dalkultúra ápolása terén is maradandó jelét kívánta adni a szent király iránt érzett kegyeletének: Szent István lovasszobrát ábrázoló, örökös vándordíjat alapított a jubileumi év emlékére.

* *

Itt az irodalomról és a művészetről szóló fejezetben említjük meg, hogy a magyar rádió öt ízben is adott helyszíni közvetítést a székesfehérvári nagyszabású ünnepekről: május 22.-én a vitézi avatást és a tanügyi kiállítás megnyitását, jún. 1.-én a Szent Jobb székesfehérvári látogatását, június 15.-én a Budapesti Hangversenyzenekar hangversenyét, június 26.-án az országos dalosverseny díszhangversenyét és augusztus 18.-án az országgyűlés ünnepi ülését közvetítette kitűnő eredménnyel; a német birodalmi rádió pedig a június 1.-i ünnepekről adott

közvetítést. Az egész ország közönsége állandóan „hangközelen” lehetett Székesfehérvárral a rádión keresztül. Kimélyítette ezt a kapcsolatot Csitáry G. Emil dr. polgármesternek, majd Say Géza dr.-nak Székesfehérvárról tartott nagyérdekű előadása.

Szent István-émlékérem.

A jubileumi év emlékezetben tartása és a város kegyeletének megörökítése végett Székesfehérvár sz. kir. város vezetősége művészi kivitelű bronz emlékérmet veretett. A 75 m/m átmérőjű érem Madarassy Valter alkotása. Egyik oldalán Szent István középkorisan stilizált lovasalakját, a másikon a Magyarok Nagyasszonyának légiesen finom alakját ábrázolja ezzel a felírással: Sancto Stephano Regi Hungariae Conditori suo Alba Regia 1038—1938.

Az első példányt, mely szinaranyból készült, a város vitéz Horthy Miklós kormányzónak, néhány szinezüst kivitelű példányt pedig a kormány tagjainak és a közélet kimagasló egyéniségeinek ajánlott fel. Különleges ünnepi megnyilvánulások vezetőegyénségeinek és sportérdemek elismerésül a város több ízben is adományozta a Szent István-émlékérem bronz-példányát.

Jogászok az örök magyar jogforrásnál.

Ha mai állami életünk szemszögéből nézzük Székesfehérvár múltját, akkor legnagyobb történeti jelentőségét abban látjuk, hogy a magyar állami és városi jogalkotás mintái falai között születtek meg: Szent István — autarchikus hatalommal ugyan — de itt tartotta törvéynapjait, melyeknek ítéletei, elvei később jogszokássá váltak és szellemükkel alkotmányunknak és törvénykezésünknek alapjai lettek. II. Endrétől itt csikarták ki a rendek a magyar alkotmány első írott okmányát, az Aranybullát; végül Székesfehérvár mint az első királyi város a maga szentistváni privilégiumaival a magyar szabad királyi városok jogszabásának mintájává lett.

A bírák és ügyészek hódolata.

A magyar jogszolgáltatás kitünőségeit egyesítő *Országos Birói és Ügyészi Egyesület* ezért rendezte Szent István évében Székesfehérvárott diszközgyűlését. Az örök magyar jogforrás iránt érzett elmúlhatatlan hódolatának akart ezzel kifejezést adni. Szeptember 25.-én nagy számmal gyűltek össze az egyesület tagjai a vármegyeház újonnan átalakított, remek disztermében a fél 11 órakor kezdődő diszülésre.

Csajághy Károly társelnök tartalmas megnyitó beszéde után Vladár Gábor titkos tanácsos kuriai tanácselnök, az igazságügyminiszter, Ecsedy József alispán az ősi vármegye, Farkas Sándor helyettespolgármester a város és Kaltenecker Viktor dr.

felsőházi tag az Ügyvédi Kamara nevében üdvözölte a résztvevőket.

Szent István Decretumainak méltatása.

A közgyűlés egyetlen előadását Töreky Géza dr. a Kuria elnöke tartotta, aki minden magyar jogász nevében hódolatát fejezte ki Szent István, az első magyar bíró emléke előtt. Öt-negyedórás előadásában részletesen foglalkozott Szent Istvánnak a jogállam kiépítésére vezető munkásságával, melyről a Decretumok két könyve tanuskodik.

Az egyik Decretum a királytól származó jogszabályokat, a másik pedig a fiához, Imréhez, intézett Intelmeket foglalja magában.

Töreky Géza szembeszállt azzal a felfogással, hogy a Decretumok jogi rendelkezései és gondolatvilága idegen szellemet tükröznek. Ellenkezően: ha anyagában idegen forrás is szolgálhatott mintául, egész szelleme, felfogása István egyéniségét tükrözi, tehát lényegében az ő saját, *egyéni* műve.

A Decretumok II. könyvében megfogalmazott jogszabályok évszázadok múlva is éreztették hatásukat, és nem egy ma fennálló intézményünk Szent István jogi ténykedésében gyökereszik, mint például a Kuria és lényegében az országgyűlés intézménye is.

A részletesen ismertetett jogszabályok közül kiragadunk egyet-kettőt a szent király mélyen keresztényi felfogásának szemléltetésére.

A tanukról és vádlókról a 3. fejezet azt mondja, hogy azok gyalázat folytán nélkül való, *feleséges és családos* emberek és Krisztus követői legyenek. A 2. fejezetben megparancsolja, hogy „az özvegyeknek és árváknak is legyen részük a mi törvényeinkben“. Ezért elrendeli, hogy a világi hatóságok az árvák és özvegyek óalmazásában a püspököknek segítségükre legyenek.

Az özvegy, ha újból férjhez megy, az árvák javából semmit magának nem tulajdoníthat, hanem csak a hozzá illendő öltöző ruhát viheti magával.

Ime az igazi, gyakorlati keresztény családvédelem 900 évvel ezelőtt!

Érdekes kuriózumként említi meg az előadó, hogy míg

Őseink több-kevesebb erőszakkal raboltak asszonyt maguknak, a családi tűzhelynél már sokkal kevésbé lehettek bátrak és harciasak. Következtetni lehet erre abból, hogy Szent István külön intézkedést tartott szükségesnek azok ellen, akik az országból kiszöktek feleségük előtt . . .

A mély meglátásokat tartalmazó szakelőadást hálásan fogadta a jogászhallgatóság. A közgyűlés az elnök zárószavaival és a Himnusz eléneklésével ért véget.

A Nemzetközi Ügyvédi Unió látogatása.

A Budapesten ülésező *Nemzetközi Ügyvédunio* tagjai is ellátogattak városunkba. Szeptember 11.-én mintegy hetvenen jelentek meg a közgyűlési teremben, a helybeli ügyvédtársadalom több tagjának kíséretében.

A főként franciákból álló jogászok előtt Széchényi Viktor gróf főispán világos és érdekes francia nyelvű előadást tartott Magyarországról és Székesfehérvárról. A nem mindig jól értesült francia jogászok nagy figyelemmel hallgatták a magyar-francia történelmi kapcsolatokra való utalást: Nagy Károly frank államrendszerének bizonyos hatását Szent Istvánéra; a francia Chatillon Annával házasságra lépő III. Béla törekvéseit a franciás templomépítő-stilus meghonosítására. Rámutatott a főispán Székesfehérvár történelmi szerepére és áldozatkészségére múltjának megőrzése és jövőjének biztosítása végett.

— A magyar lélek — mondotta — sohasem zárkózott el a magasabb színvonalat képviselő idegen kultúrától. Ha sorsa úgy kívánja, szívesen alkalmazkodik hozzá és ebben rejlik ezeréves életének forrása. De a szolgálalkúséget nem tűri, a más népektől megkülönböztető vonásait fel nem adja, amit átvesz, azt magához idomítja. Ezzel őrizte meg itt a népek keresztútján önállóságát és sajátos jellegét.

A közgyűlési teremben való fogadás után az ügyvédunio lengyel tagjai megkoszorúzták Szent István lovasszobrát.

Az ipar és kereskedelem ünnepei.

Mit betűzött ki a magyar ipar és kereskedelem az örök szentistváni gondolatból a maga számára? Hogyan kapcsolódott bele abba az országos hódolatba, amellyel majd minden foglalkozási ág, minden intézmény leróta háláját a hajdan Székesfehérvárott országoló szent király emléke előtt?

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara diszgyűlése.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara május 15.-én áldozott Szent István emlékének, akinek „ugyan egyetlen törvénye sincs a kereskedelemről“, de akiről „ad analogiam“ meg lehet állapítani, hogy „magát a kereskedelem szervezetét, menettét, lüktetését és ütemét nem bántotta“. (Komoróczy György: *A kereskedelem és ipar Szent István korában.*)

Mintegy 250 kereskedő és iparos jött el a diszgyűlésre. Éber Antal kamarai elnök déli 12 órakor nyitotta meg a gyűlést hatalmas beszéddel. Rámutatott arra, hogy a történelem tanúsága szerint már az őshazában nagy szerepet játszott a magyarság életében a kereskedelem, az új hazában pedig a tranzitkereskedelem.

Az újabb korban nem mutatkozik Magyarországon a kereskedelem és ipar iránt az a társadalmi megbecsülés, mely a gazdasági tevékenységek kifejlesztésének és érvényesülésének ösztönzést adna.

Éles szemmel fedezte fel ezt a hiányosságot az a nagy katona és államférfiú, aki immár 18 éve biztos kézzel vezeti és irányítja a nemzet sorsát egy jobb jövő felé. *Horthy Miklós kormányzó* sohasem mulasztja el felhívni a nemzet figyelmét arra, hogy kötelességünk az ország jólétét és gazdagságát emelni, ez pedig csakis gazdasági tevékenységgel, főként a kereskedelem és az ipar fejlesztésével érhető el.

— Az a meggyőződésünk, — fejezte be beszédét Éber Antal — hogy Szent István korának nagy és nemes hagyományait követjük és egyúttal Magyarország kormányzójának bölcs tanításait igyekezünk a gyakorlati életbe átültetni akkor, amikor a kereskedelem és az ipar érdekeit szolgáljuk és ezeket igyekezünk minden erőnkkel előmozdítani.

Árkay Ferenc min. osztályfőnök emelkedett ezután szólásra és a Kamara diszközgyűlését a kormány, a kereskedelmi minisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök és az iparügyi miniszter nevében melegen üdvözölte.

Csitáry G. Emil dr. polgármester Székesfehérvár város nevében megköszönte, hogy a Kamara a Szent István-ünnepségek jelentőségét a diszközgyűlés megtartásával fokozta. A Szent István emléke előtti hódolásnak két indító oka lehet. Az egyik, hogy a szent király itt végezte országépítő munkáját, itt emelte a magyar államiság, a jog és a kultúra századok viharai között megingathatatlanak bizonyult épületét, itt indította meg a kereskedelem és ipar munkáját és itt adott példát arra, miként kell az állam rendjét fenntartani. A másik indító ok pedig az lehet, hogy mint azt a 230 esztendő óta fennálló Székesfehérvári Kereskedelmi Társulat elsárgult írásai bizonyítják, Székesfehérvár város kereskedői és iparosai mindig Szent István eszmevilágában éltek és mindig a becsület és tisztesség alapján végezték munkájukat.

Koós Zoltán, a Kamara levelező tagja, a Budapesti Tőzsde alelnöke „A szentistváni gondolat a gazdasági életben“ címen tartott érdekes előadást a szentistváni gondolat hármas kisu-gárzásának: a nemzetiség, a kereszténység és az alkotmányosság fogalmának a gazdasági életre gyakorolt hatásáról.

Szent István államszervezete és a magyar hitelélet.

Ezután Csikós Andor kormányfőtanácsos, a Székesfehérvári és Fejérmegyei Takarékpénztár vezérigazgatója a „Szent István államszervezete és a magyar hitelélet“ címen tartott érdekes előadást.

— Nem kisebb ember, mint a francia köztársaság elnöke mondotta néhány évvel ezelőtt egyik párisi világlapnak adott nyilatkozatában, hogy ő vidékre hivatalosan csak két alkalomból utazik: és pedig akkor, ha valahol egy hősi emlékművet

avatnak, vagy pedig ha valamelyik francia vidéki takarékpénztár fennállásának 100 éves jubileumát ünnepli. Ha a hatalmas Franciaország elnöke az ottani hitelszervezetet ekkora megbecsülésben, ilyen nagy kitüntetésben részesíti, méltóztassék elgondolni, hogy abban a tőkegazdag országban a hitelszervezet működésének mily nagy jelentőséget, fontosságot tulajdonítanak.

Ezután a magyar hitelszervezetről beszélt, amelyben Szent István állameszméletének hosszú évszázadok után is érvényesülnie kell.

Szent István államszervezetének alap gondolata az erős központi hatalom irányítása, felügyelete mellett a decentralizáció volt. E célból alkotta meg az egyházmegyéket, vármegyéket, ezért létesített városokat.

Ezek közül a városok közül azokban, amelyek a nagy nemzetközi országút: a Duna mentén és a régi római országutak mellett fekszenek, már Szent István idejében élénk ipari és kereskedelmi élet fejlődött ki.

Az ehhez szükséges értékmérőt az előlapon „Stephanus Rex“ a hátlapon „Regia Civitas“ felírással ellátott „denar albensis“ és „fondus albensis“ néven ismert érméket Szent István, a hagyomány szerint itt Fehérvárott, a város határában még ma is „Pénzverő“ nevet viselő majorban az általa létesített pénzverdében állíttatta elő.

A Szent István által megindított és az utána következő évszázadokban kivirágzott, decentralizált vidéki urbánus életnek a török hódoltság másfél évszázada vetett véget. Ennek megszűntével pedig a politikai és közigazgatási és a gazdasági életben a centralizáció vált a korszak uralkodó eszméjévé. Különösen a XIX. század második felében, az egyre erőteljesebben fejlődő főváros mindjobban magához szívta a vidék életerejét és az ország egész kulturális, gazdasági életének, közlekedési hálózatunknak kizárólagos centrumává vált. Mellette vidéki városaink legnagyobb része a maguk elmaradottságában még a városiasság legelemibb követelményeit sem tudták megszerezni.

Csak a világháborút követő években, nemzeti szerencsétlenségünk e nehéz napjaiban ébredtünk annak a tudatára, hogy oly sok viszontagság és kísérletezés után mégis a legjobb, ha visszatérünk a „szentistváni“ államszervezés immár kilenc év-

százados alapvető gondolatához, amely szerint ennek az országnak nemcsak egy nagy, minden kultúrával bíró fővárosra van szüksége, hanem a mellett kultúrált, gazdaságilag erős vidéki centrumok is kellenek.

Mihályfi Dezső, a budapesti Láng-gyár vezérigazgatója a gyáripár szociális feladatait fejtegette előadásában, majd Nagy Antal, felsőházi tag, a kisiparnak a nemzeti termelésben való fontosságáról beszélt. Rámutatott arra, hogy a magyar kisipar majd félmillió iparosnak és segéderőnek ad kenyeret és termelésének értéke 700 millió pengőre tehető.

A kézműipar szerepe a városok fejlődésében.

Az értékes előadások sorozatát Montskó Ferencnek, a székesfehérvári ipartestület elnökének, előadása zárta be „A kézműipar szerepe a magyar városok fejlődésében“ címmel.

Visszapillantván a kisipar fejlődésére, megállapította, hogy amíg a céheket — a régi céhkönyvek tanúsága szerint — az istenesség szelleme, a vallásosság és hazafiasság töltötte meg tartalommal, nem is volt baja az iparosnak, mert tekintélye emelkedett, vagyona gyarapodott és egyik házáat a másik mellé építette. Így azután a mai vidéki városok megteremtői legnagyobb részben az iparosok lettek.

— Ipar nélkül városfejlődés nem volt és ma sincs. Míg a középkor és a későbbi idők iparosai a városok építésén és fejlesztésén kívül a városok adminisztrációját is vezették, addig ma nincs meg részükre a lehetőség, hogy alkossanak és szép dolgokat készítsenek. Ez a szomorú tény megcsonkítottságunk következménye s belőle nem a mindig mástól-várás, hanem az erős magyar akarat fog kivezetni. Az igazságtalanság, csalárd-ság, hitszegés áldozatai lettünk Trianonban, és Szent István szelleme emelhet fel megint bennünket, azé a Szent Istváné, aki egységessé kovácsolta a magyart. Ha a magyar gazda, iparos és kereskedő magyar testvérként köszönti egymást és vállvetve dolgozik, akkor a trianoni írás papirronggyá változik és a kényszerhatárok kártyavárként omlanak össze...

A kamarai tagok a tartalmas közgyűlés befejeztével délután a tanügyi kiállítást szemlélték meg, mely valamennyiükre rendkívüli hatást gyakorolt.

A székesfehérvári iparosok kiállítása.

A székesfehérvári kézműiparosok a jubileumi évben a szoktnál nagyobb méretben rendezték meg szokásos évi reprezentatív kiállításukat és vásárukat.

A kiállítást augusztus 13.-án nyitotta meg Széchényi Viktor gróf főispán. Montskó Ferenc ipartestületi elnök örömmel jelentette be, hogy a magyar kézműipar a magyarság számára arányához képest kiváló eredményt ért el a berlini kézműipari kiállításon, amelyen a nagy német birodalom 9 nagydíjával szemben a második helyen 7 nagydíjat szerzett.

Széchényi főispán a kiállításból a szentistváni szellem örök időszerűségét olvasta ki: haladnunk kell a korrallal, de nem szabad elszakadnunk a hagyományoktól sem.

A kiállítási anyag izléses elrendezésben az ipariskola összes helyiségeit megtöltötte bizonyosságául annak, hogy a székesfehérvári iparosság fokozottan tud áldozatot hozni a mai nehéz időkben is versenyképessége megőrzésére, sőt fokozására is.

A vendéglátó ipar kongresszusa.

A legfontosabb vendéglátó iparágak: a *Vendéglősök, Szárlodások és Korcsmárosok Országos Szövetsége* és a *Magyar Cukrászok és Mézeskalácsosok Országos Szövetsége* is Székesfehérvárott tartották kongresszusukat a jubileumi évben.

Az első egyesület augusztus 24.-én, a második szeptember 15.-én gyűlésezett. Mind a két egyesület elnöksége megkoszorúzza a Szent István-szobrot, a vendéglősöké a Hősi emlékművet is, szaktanácskozásaikon pedig megtárgyalták ügyes-bajos dolgaikat. A cukrászok kongresszusán Tessik Pál cukrászmeister, felsőházi póttag hatásos szónoklattal hódolt Szent István emlékének.

Városvezetők hódolata a városalapító emléke előtt.

Jelentőségében és országos vonatkozásában kiemelkedő esemény volt a Magyar Városok Országos Szövetségének diszgyűlése, melyet szeptember 7.-én rendeztek az összes törvényhatósági és megyei városok vezetőinek, vagy kiküldötteinnek részvételével.

Az ünnepi ülést Szendy Károly, Budapest székesfőváros polgármestere nyitotta meg a városháza közgyűlési termében. Tömör, ékesveretű szavakban rajzolta meg Székesfehérvár szentistváni vonatkozásait és történeti szerepét.

— E városnak minden röge — mondotta — a nagy magyar történeti időkre emlékeztet, amelynek a hit volt az ereje, a megingathatatlan akarat volt az irányítója s a hazaszeretet a megteremtője.

Átszellemülten lépünk e város földjére s mély meghatottsággal gondolunk nemzetünk első szent királyára s mindazon nagyjaira, akik a letűnt nemzedékek és múlt századok során kezükben tartották a nemzet sorsát és a történelmi események sokszor igen vészes időszakában a korszerű haladás útján megtartották a magyar nemzetet.

Ezért vezet e zarándokútunk ide, ezért sereglünk össze e dicső multú város falai közé, hogy Szent István szellemétől áthatva megerősödjünk akaratban és hitben a jövő küzdelmeihez.

Az idők sodra talán sohasem volt olyan végzetesen erős, mint napjainkban. Gyorsan gördül a történelem szekere és nem szűnik meg dolgozni az emberi szellem. Lebirhatatlan erő

dolgoznak körülöttünk. Előrelátásunkon, higgadt megfigyeléseinken, lélekjelenlétünkön és elszánt akaratunkon múlik, hogy az új világalakulás során a felszínre kerülünk-e, vagy pedig elmerülünk. Szinte szabad szemmel látni a történelmet formáló erők működését.

A mai időkben a városi társadalmat az életküzdelem különösen nagy erőpróba elé állítja.

A lázas eszméktől terhelt korszakban, amikor egész társadalmak és nemzetek jövője forog kockán, a városokon keresztül vezet a történelem útja. Elsősorban tehát a városokra hárul a feladat, hogy a nemzeti erők kifejlődését, megizmosodását szolgálják az ősi autonómia talaján megmaradva, a békés evolúció, a gazdaságtörténelmi szükségyszerűség útját követve. Ez a nagy nemzeti feladat a város vezetőinek munkáját és felelősségét is meghatározta. Ez a felelősség kötelezővé teszi számunkra, hogy a korszerű haladás előmozdítása, a nemzeti kultúra és népjólét emelése érdekében közös teremtő munkára alkalmat és módot keressünk és találjunk.

Erre kötelezi a városokat történelmi multjuk és e munkához erőt és lelkesültséget Szent István emlékétől áthatottan, a nemzeti hagyományokhoz való hűséggel a dicső múltra visszatekintő város történelmi levegőjéből merítenek.

Rendithetetlen meggyőződéssel hirdetjük, hogy a Trianonban megcsonkított nemzet a szentistváni eszményeket lelkében megőrizve — vállvetett erővel vissza fogja szerezni régi nagyságát és dicsőségét.

Székesfehérvár helye a magyar városok között.

A nagyhatású elnöki megnyitó után dr. Csitáry G. Emil, Székesfehérvár polgármestere üdvözölte az elnökséget és a testvérvárosok vezetőit, majd a következőket mondotta:

— Ez a város, amint a falakra írott történelme tanúsítja, ezelőtt 937 évvel: 1001-ben Szent Istvántól, alapítójától kapta városjogát. Hóman Bálint, Szent István korának tudós kutatója, városunk szeretett képviselője erről a közel ezersztendős „fehérvári jog“-ról azt a megtisztelő megállapítást tette, hogy a magyar történelemben elfoglalt szerepe nagyon hasonlít, a római jog világtörténelmi szerepéhez.

Székesfehérvár e jog birtokában évszázadokon át élte és

élhette a maga dicsőséges, a nemzet sorsával szorosán egybefonódó életét. Virrasztott jó sorsa felett azoknak a szent és nagy királyoknak szelleme, akiknek porladó csontjait világhíres bazilikája és megszentelt földje őrizte.

A nagy nemzeti katasztrófával: a mohácsi vésszel azonban lehanyatlott az ő csillaga is. A majdnem másfél évszázados, 1688-ig tartó török hódoltság elvette az életerejét, megfosztotta fényétől és ékességétől és szörnyű szakadékot vágott a sorsát hordozó és egymást felváltó nemzedékeinek lelkében.

A felszabadítást követő korok kicsinyes meg-nemértése, megváltozott közjogi és politikai viszonyai a szinte halálos elvesztéségtől csak lassan újjá éledő várost azután rákényszerítették a magyar vidéki kisváros tövises, sokszor teljes reménytelenségbe vezető útjára.

Székesfehérvár azonban a sorscsapások és megpróbáltatások dacára él, mert ha legtöbbször tudat alatt és elhomályosultan is, mindenkor lelkében viselte alapító szent királyának eszményét. A világháború befejezése óta, hála Istennek, örvendetes fejlődésnek is indult, mivel most már nemcsak ösztönösen, hanem tudatosan is fénylő múltja felé fordult s onnan merít hitet és erőt munkájához. És ez a múlt és ami évszázadokon keresztül egyet jelent vele: *a magyar múlt*, sok példát mutathat arra, hogy a hanyatlást, vagy a katasztrófát jelentő megpróbáltatást milyen könnyen követheti a lüktető élet, vagy felemelkedés, ha nem a széthúzás és kishitűség, hanem az egyetértés és a jövőbe látó munka vágya tölti el a szíveket.

Ez a kereső és szerető lélekkel végigkutatott és visszavágyott múlt meggyőzött bennünket, fehérváriakat, arról, hogy ha Szent István régi városán, nemzeti királyaink egykori koronázó fővárosán diadalmaskodni is tudott a történelmi viharok pusztító ereje, fennmaradt, sértetlenül és épségben maradt meg az az alap, amire a szent király épített, s aminek gránitkeménységű kövei nem e történelmi földbe, hanem a múltjához visszatért Székesfehérvár lelkébe vannak ágyazva. Ezek a mindennél nagyobb értékeken: a keresztény, de nem gyűlölködő hiten, az igazi, tehát nem lármás hazaszereteten, az önzetlen, vagyis nemcsak a másoktól megkivánt áldozatkészségen, a megfeszített, tehát mindenkitől egyformán megkövetelt munkán és a büszkén megvallott, soha meg nem tagadott polgári öntudaton, mint Szent István-i hagyományon nyugszik az

a jövő, amelyet Székesfehérvár minden polgára városának szán s amelyért az örökké élő király példaadásához hiven igyekszik munkálkodni.

A török hódoltság alól való felszabadulásunk emlékkövének felirata szerint: „Szent István állja itt mindig a vártát!“ Az ő szelleme él tehát itt és formálja a lelkeket. Vajha ez az áldott segítő szellem egybe tudná forrasztani minden magyar városi polgár szívét, hogy Szent István legdrágább örökségét: a magyar városokat közös erővel és akarattal a feltámadásra váró magyar élet messze kimagasló és világító centrumaivá fejleszthessük.

Az első király és az első magyar város.

Csitáry polgármester után Hóman Bálint a következő beszédben méltatta Székesfehérvárnak, mint városnak történeti jelentőségét:

Méltóságos Elnök Ur! Igen tisztelt Diszközgyűlés! Egy esztendőn által jubileumot ültünk, első szent királyunknak a jubileumát. Emlékét idéztük Szent István királynak, a nemzetformálónak és országépítőnek, egyházszervezőnek és államrendezőnek, a törvényszerzőnek és honvédelmezőnek, a népművelőnek és nemzetnevelőnek, az igaz birónak és vitéz katonának, vármegyék és városok alapítójának, nagy nemzeti célok kijelölőjének és nemzetpolitikánk megalapozójának. Költők és szónokok, írók és művészek, tudósok és államférfiak versengve méltatták nagyságát, szerepét, történeti hivatását. Szorgalmas kutatók új fényt derítettek élete és működése sok kis részletére. Hivatott tudósok újra mérlegelték egyéniségének történeti súlyát és a szentistváni gondolat tartalmát.

Sok beszéd hangzott el, sok írás jelent meg, sok meglátás jutott művészi kifejezésre és nyomukban újra él, valósággá elevenedett lelkünkben a középkor hatalmas szent királyának gigászi alakja. Előttünk áll újra teste, lelke igazi mivoltában, a maga és népe elhivatásában erős hittel és komoly öntudattal bizakodó, sorsdöntő kérdések útvesztőjében biztos ítélettel és ösztönös megértéssel tájékozódó, meggyőződésének megalkuvás nélkül mindig érvényt szerző, keresztény magyar király márványkeménységű és mégis jóságos egyénisége. Újra közöttünk van, itt él, buzdít, tanít, példát ad, ösztönöz Szent István szelleme.

Mind az egész nemzet magáénak vallja, eszméinek hódol, útmutatására vágyik, róla gondolkodik és róla elmélkedik. Mégis, azaz épen ezért igen nehéz a mi feladatunk, mikor most egy évi ünneplés után emléket idézve róla kell szólnunk: újat aligha mondhatunk.

Az egyház és állam, a törvényhozás és a kormány, a hatóságok és a tudós testületek megnyilatkozása után mit is beszélhetnénk minden oldalról megvilágított egyéniségéről, minden részletükben ismert alkotásairól, való lényegében élénk tárt politikájáról? A városok ünnepén Szent István városában immár nem lehet más feladatunk a városi gondolathoz való viszonyának megvilágításánál. Csak arról szólhatunk, minő szerepet szánt Szent István Székesfehérvárnak, Magyarország első szabad királyi városának, keresztény királyságának a szervezetében és a magyar nemzet életében? Csak arról beszélhetünk, mily szerepet szántak utódai a fehérvári joggal felruházott többi városoknak és a magyar városok munkás polgárainak? Csak azt vizsgálhatjuk, hogy mi volt szerepük a nemzet életében s mi a hivatásuk a szentistváni eszmék értelmében?

A magyarok harcos lovas-nomád népe már az őshazákban felkészült a magasabb műveltség befogadására. A végtelen mezőkön állatok sokaságát tenyésztő és gondozó lovas pásztornépet életmódja korán rávezette a katonai és politikai szervezkedésre. Nagy földet bejáró lovas-csapatái idegen országokban ősrégi időkben megismerkedtek a délszaki népek műveltségével. Megismerték a föld kész termékei mellett már a saját termelésük gyümölcsét élvező paraszt népek kultúráját s ha távolról is, de bepillantottak a városlakók életébe. Az urali és kaukázusi őserdőségek és szemnek beláthatatlan rónaság határán halászat, vadászat, pásztorkodás mellett maguk is megkezdik a föld műveltetését, a mezőgazdaság gyümölcseinek élvezését. A szomszédos perzsa, görög, alán, örmény népek eszközeit, fegyvereit, fényűzését és kényelmi tárgyait megismervén, és előbb zsákmányolás útján megszerezvén, később békés úton áruk cseréjével szerzik meg azokat: bőr- és prémkereskedésük messze földön híres. Műveltségük egyetlen gyarapodásával rátértek a lassú megtelepedés útjára 400 évig lakott második hazájukban, a Don-tó és a Kaukázus közt elterülő *Onogóriában*. Itt hullott lelkükbe a keresztény hitnek első magva is a VI. században. Kettőszáz évvel később már püspö-

kük is van s közülük sokan az új hitnek hódolnak. A Mennyeek Urában, minden szellemlények hatalmas urában, ős idők óta hívő pásztornép lelkében hamar otthonra lelt az egy igaz Isten tisztelete. Gazdasági és lelki életének átalakulásával az ősmagyarság biztos léptekkel járt a megtelepedés útján, mikor a keleti népek újabb áradata hazájából kivetette s új nyugati haza keresésére kényszerítette.

A kényszerű harcok félszázados korszakában a magyar nép újra pusztai néppé lett. Harcos, lovas-nomád ősei és a rokonnépek módjára élt, harcolt, küzdött életéért. A földművelésnek már megszokott termékeit nem tudta most sem nélkülözni, de termelés helyett adóztatás útján a szomszédból szerezte meg. A ruházkodáshoz való gyapjú-szövetért, a sátrat díszítő szőnyegekért és más tárgyakért egyéb áru, drága prém és állatbőr híján embert, hadifoglyot ad a görögöknek cserébe, mert szokott életmódján már nem tudott változtatni. Ilyen volt kezdetben itt az új hazában is a keletről jött magyarság életmódja. De a nyugati népektől körülvéve, s két nagy vereség intését megfogadva, alig félszázaddal a honfoglalás után gyors lépéssel indult meg a végleges megtelepedés útján.

A nagy átalakulás folyamatát a kényszerű béke és elszigeteltség éveiben belső erők: az európai életre diszponált nép lelkében szunnyadó ösztön és vágy felébredése indították meg. Gézában tudatosultak ezek az érzések, határozott fellépésével és céltudatos nyugati politikájával segítette elő a fejlődést. A félszázados folyamat betetőzése, a magyarság nyugati életformáinak kialakítása Szent István műve volt. Halászó, vadászó, pásztorkodó, de a földművelést és kereskedést már ismerő s azok gyümölcseit élvező népét ő nevelte nyugati földművesnéppé, a félelmes harcosokat kötelességtudó, munkás paraszttá, vezéreiket nyugati értelemben vett földbirtokosokká. Ő vetette meg a hivatásos kézművesség és kereskedelem alapját is. Mikor országa kapuját kitarta az idegen országokból „különbkülönbféle szokásokat, tudást, erkölcsöket hozó jövevények“ előtt, papok, írástudók, vitézek, lovagok mellett kézművesekre és kereskedőkre is gondolt, akik az új életmóddal és új műveltséggel járó igényeket, a kényelmi és fényűzési szükségleteket kielégítik. Mikor Székesfehérvárott — családjá ősi várában — a királyi család házi szentegyházát, a királykoronázó és királytemető bazilikát építtette, egyszersmind

káptalant is alapított, a törvényt napok alkalmával rendszeresen itt ítélkezett és határozott alattvalói ügyében. Mindezzel ezt a helyet fővárossá emelvén, kézművesek, művészek, kereskedők telepítéséről is gondoskodott. Dalmát kőfaragók, német kézművesek, olasz kereskedők, bolgár kalmárok jöttek Fehérvárra a királyi udvar körül csoportosult magyar kézművesek és földművelők mellé. Ezzel alkották az első városi közösséget, melynek tagjait latinul civeseknek, németül Bürgernek, e szó átvételével magyar nyelven polgárnak nevezték. Ezeknek a polgároknak Szent István nyugati mintára nagyobb szabadságot biztosított, mint a többi dolgozó népnek. Kiváltságokat adott, melyek foglalata lett a *fehérvári városjog* alapja, Később újabb kiváltságokkal megtetézve Székesfehérvárnak városjoga a többi magyar városoknak anyajoga lett.

Szent István az új városban nemcsak fővárosát, a királyok székhelyét és az államélet központját látta, hanem egyszer mind a gazdasági élet legfontosabb gócpontját, a legmagasabbfokú műveltség központját. Nem véletlen, hogy ez a város később az országgyűléssel a királyi kancellária székhelye, az ipar és kereskedelem egyik központja és mindezenfelül a szellemi életnek is fontos tényezője lett s hogy a fehérvári példanyomán alapított és kiváltságolt városok valamenyien egy-egy vidék gazdasági és szellemi életének is központjaivá lettek. Míg az egyház inkább csak a papnevelésnek, a főrangúak és tisztségviselők magasabb képzésének s a falusi nép lelki gondozásának és nevelésének feladatát látta el, az átlagos polgári műveltséget már a középkorban is a városokban lehetett megszerezni. A városok nevelték a polgári és tanulásra városba jövő kisnemesi elemet, ma úgy mondanók: a művelt középosztályt.

Szent István minden más alkotásának és egész koncepciójának alapja és egyszer mind az ő legnagyobb műve a magyarság lelki szintézisének megteremtése, az egész nemzetet felölelő és egybefogó keresztény magyar művelődés alapjának megvetése volt. Népe lelkének pallérozásával, hite és keresztény világnézete kialakításával, erkölcse nemesítésével, ismeretei gyarapításával a magyar népet fennkölt eszmények és nagy nemzeti célok szolgálatába állította. Egységes műveltségének megalapozásával a politikai egységbe fogott népet öntudatos nemzetté formálta.

A népművelésnek ebből a nagy és sorsfordító munkájából az egyház papjai és a szerzetes rendek mellett a városok is kivették részüket, műveltségosztó és műveltséggyarapító szerepüknek jelentősége századok múltával egyre növekedett, mignem a szellemi élet központjává és irányítójává lettek. Ma is a főváros és nagy vidéki városok műveltsége fejezi ki a nemzet lelkeségét, ez rajzolja meg a nemzet lelki arculatát, ha helyes úton haladnak nemcsak szebbé és harmonikusabbá tehetik ezt a képet, hanem az erkölcsi és szellemi értékek gyarapításával a nemzet erőit is meghatványozhatják. Ha rossz úton járnak, ha elfelejtik, hogy a kultúra fogalmában nemcsak az ismeret és tudás, hanem a hit és erkölcs is bentfoglaltatik, szellemi életük átka és csapása lehet a nemzetnek, rombolója a nemzet életerőinek. Manapság nem árt, ha erről is szót ejtünk, mert a reánk szakadt nagy lelki válságban a városokra ismét nagy feladat hárul: *ahogy elüljártak a kételkedésben, elül kell járniok a lelkek revíziójában is.*

A városokból, a polgárság nemes öntudatából és magas életelveiből kell kiindulnia annak a tisztító folyamatnak, amelynek a magyar nép lelkét, elméjét, életét meg kell szabadítania a beléje oltott mérgező anyagtól.

Szent István emlékét a magyar városok és polgárságuk csak úgy ápolhatják, célkitűzéseit csak úgy szolgálhatják, ha a gazdasági élet terén reájuk háruló nagy feladatok megoldása mellett a szellemi életben is vállalják a munkát, a nemzet erkölcsi neveléséből is kiveszik részüket. Szent István szellemének csak akkor hódolnak őszintén s hívességgel, ha túl a hódolat pompázó formáin, lélekkel szolgálják a szentistváni eszmét: *az erkölcsi megújulás és a lelki egység történelmi gondolatát.*

Hóman Bálint nagyszabású és rendkívüli hatású beszédét Szendy Károly elnök köszönte meg:

— Okulást és hitet merítettünk a most elibénk tárt igazságokból, lelkesedést a további önzetlen nemzetépítő munkához.

A közgyűlés után a városok vezetői Székesfehérvár látni-valóit tekintették meg és a legnagyobb elismerésüket fejezték ki a város hatalmas fejlődésén.

Dr. Kaltenecker Viktor felköszöntő beszéde.

A városok vezetőinek tiszteletére adott diszebéden dr. Kaltenecker Viktor, Székesfehérvár felsőházi tagja üdvözölte a vendégeket s a többi közt a következőket mondotta:

— Székesfehérvár szabad királyi város közönsége nevében szólok Önökhöz a megbecsülés és a tisztelet hangján, a sorsközösség átérzéséből fakadó meleg testvéri szeretettel.

Mi, fehérváriak, jól tudjuk azt, hogy nem a mi tulajdon jelességünk, vagy valamilyen kiváló tulajdonságunk az oka, hogy ma önöket itt üdvözölhetjük. Teljesen tisztában vagyunk azzal, hogy a jubileumi évnek lelkeket mozgató, magyar lelkeket hullámmzásba hozó sugallata vezérelte ide önöket az ősi város falai közé. Hiszen a magyar városok élete fáját az a nagy király ültette el, akinek most, az Úr 1938. esztendejében az ünnepét üljük. Csak természetes tehát, hogy a magyar városok a nagy király emlékének hódolva, kegyelettel zarándokoltak el azokra a helyekre, ahol a romok felett az ő időntuli alkotó, teremtő lelke lebeg.

... Minket városiakat különösen érdekel annak kidomborítása, hogy mint mindennek, ami ebben az országban fundamentális, ami az ország életében szegletkő, tehát a városoknak is, és a régi magyar félnomád világban még teljesen ismeretlen városi polgárságnak, városi polgári rendnek, városi polgári középosztálynak is a nagy Szent István király a megalapítója.

... Szent István kisebbik krónikájában meg van említve, hogy Fehérvár a nevét nem falainak fehérségétől, hanem lelkületének és polgárságának megkülönböztetett nemességétől nyerte. Én ezzel a régi nemes fehérvári lélekkel emelem poharamat valamennyi vendégünkre, azzal az óhajtással, hogy a magyar haza és városok érdekében kifejtendő munkásságukat koronázza minél nagyobb sikerrel a magyarok Istene!

Az üdvözlésre Szendy Károly, Budapest polgármestere, a következő szavakkal válaszolt a megjelent városvezetők nevében:

— Mélyen tisztelt Uraim! Amikor mi, a Magyar Városok Országos Szövetsége eleget tettünk Székesfehérvár meghívásá-

nak, és a Szent István jubileumi ünnepségekbe bekapcsolódva ünnepi közgyűlésünket *az ősi királyi városban tartjuk*, megval-
lom őszintén, meglepődtem, mert *egy nyugati értelemben vett kultúrvárost találtam* e történelmi falak között. E kellemes meglepetésem tiszteletadással is párosul. Ezt a tiszteletadást jelentem a mai ünnepi lakoma keretében Székesfehérvár kö-
zönségének.

Szeged város polgármestere mondotta: helyes az a kor-
mányprogram, helyes az az elgondolás, amelyik a városi ener-
giákat hazánkban jobban kívánja decentralizálni. Elismerem,
hogy ez a célkitűzés helyes! Azonban, higgyétek el, a legjobb
az a politika, amikor a város a maga talpára áll, mint Székes-
fehérvár és ezt a decentralizációt saját erejéből hajtja végre.

A pénzvilág hódolata.

A következő napon, szeptember 8.-án a *Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete* (TÉBE) tartotta városunkban országos diszgyűlését, melyen a magyar pénzvilág számos kitűnősége megjelent. A városháza közgyűlési termében délelőtt 11 órakor kezdődő gyűlésnek első szónoka Csikós Andor kormányfőtanácsos, a Székesfehérvári és Fejérmegyei Takarékpénztár vezérigazgatója volt, aki üdvözölvén a vendégeket, a többi közt a következőket mondotta:

— A világháború székesfehérvári hősi halottainak emlékművén ezt hirdetik a költő szavai: „Beh szép ilyen végzetes néppel ugyanannak tudni magunkat!”

A költőnek valóban igaza van! És ha a magyar társadalomnak valamely rétege ezzel a sokat szenvedett magyar néppel ugyanannak tudhatja magát, akkor az elsők között ott vagyunk mi is: a magyar hitel-szervezet. Bár működésünkben sokszor megnemértéssel találkozunk, mégis elvitathatatlan, hogy ez az évszázados szervezet a magyar társadalom minden rétegének összefogásából fejlődött ki, azzal jóban-rosszban összeforrott és mint a múltban, úgy ma is megbecsülhetetlen szolgálatot tesz az ország gazdasági életének fellendítésével.

A hiteléletnek ezek a nemzeti vonásai jogosítanak fel bennünket arra, hogy Szent István halhatatlan emlékét itt az ő első városában, törvényalkotásainak színhelyén ünnepeljük.

Hegedüs Lóránt, a TÉBE elnöke, hódolattal emlékezett meg az ország kormányzójáról és indítványára a közgyűlés a kormányzónak hódoló, a miniszterelnöknek és a pénzügyminiszternek üdvözlő táviratot küldött. Nagy tetszést váltott ki Hegedüs Lóránt bejelentése arról, hogy a szent király építő

szelleme iránt való hódolatból a TÉBE nyugdíjintézete itt Fehérvárott építi meg első vidéki székházát. Boldogan és örömmel látja, hogy Szent István városa pár év alatt Hamupipókéből tündérműkirálynővé fejlődött. A székesfehérvári székház létesítésével ezt a bámulatos fejlődést kívánja a TÉBE fokozni.

Csitáry G. Emil dr. polgármester megköszönte a TÉBE gesztusát és kiemelte, hogy a város lakossága a nagy király tanításához hiven akar élni, dolgozni és a nemzeti munkában részt vállalni.

Értékeli a magyar hitelélet fontosságát és a hitelintézeteket a becsületes, békés munka eredményének őrzőiként tekinti.

A diszközgyűlés ezután szakkérdéseket tárgyalt, majd Hegedüs Lóránt rövid beszéd kíséretében letette az építendő *Tébe*-ház alapkövét.

A mezőgazdaság ünnepe.

A Fejérmegyei Gazdasági Egyesület Szent István vármegyéjéhez méltó mezőgazdasági kiállítással akart az ünneplők sorába lépni. Az időközben kitört száj- és körömfájás miatt azonban a kiállítás legmutatósabb részéről, az állatkiállításról le kellett mondani.

A minőségi búza-bemutató, a vadászati kiállítás és a mezőgazdasági termékek bemutatása így is gazdag képet nyújtott az ősi vármegye mezőgazdaságának viszonylagos fejlettségéről és sokoldalúságáról. Augusztus 17.-én az országgyűlés előtti napon, délelőtt 10 órakor nyitotta meg a sport-csarnokban elhelyezett kiállítást Sztranyavszky Sándor földmivelésügyi miniszter. A kiállítást rendező egyesület képviselőjében Esterházy László gróf elnök üdvözölte a minisztert, aki válaszában annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy minden gazdának önkritikára van szüksége. Csakis így emelheti a termelés általános színvonalát. A magyar földre kell építeni a jelent és a jövőt, hogy a magyar nemzeti lét újra évszázadokra biztosítva legyen.

Ezután a miniszter és kísérete megtekintette a sportcsarnokban elhelyezett búzaminőségi versenyt és kiállítást. Ez a bemutató a maga nemében páratlan esemény volt. 524 fejérmegyei gazda búzaterméséből vettek mintát, a minőséget tudományosan megvizsgálták s az eredményt grafikonokon mutatták be. Az óriási buzakalász-koszorúkkal díszített teremben a helyszínen mutatja be a Búzaminőségi Kísérleti Állomás a búzaminőség bonyolult vizsgálatát Hajnóczy Jenő világhírű farinográfján. Kitünt, hogy a megye búza-termésének 75 0/0-a magában is süthető B-minőségű, míg 23 0/0-a kiváló A-minő-

ségű, csupán 2 0/0-a gyenge C-minőségű buza. Járásaink közül az adonyi termeli a legjobb, a váli a leggyengébb buzát.

A sportcsarnok emeleti helyiségeiben helyezték el a Külkereskedelmi Hivatal kiállítását, amely hatalmas színes képekkel, statisztikákkal siet a törekvő fejérmegyei gazda segítségére.

Korszerű és érdekes a gazdasági tanügyi kiállítás is, melynek szemléltető képei és figurái meggyőző erővel igazolják, hogy a gazdasági iskolák mily üdvös hatással alakítják át egészséges irányban a kisgazda gazdálkodását.

A kiállítás második része a Deák Ferenc-utcai elemi iskolában talált otthont. Sok érdekességet tartalmaz a Fejérmegyei Szarvasmarhatenyésztő Egyesület kiállítási terme, melyben színes rajzok és grafikonok világos, tudományos ábrázolásban feldolgozzák a magyar pirostarka tehén származását, színátöröklését, elterjedését, hasznosságát, takarmány-szükségletét s annak pontos statisztikáját, milyen mérvben van törzskönyvezve a megye szarvasmarha-állománya.

A laikus számára mindez nem sokat mond, a szakember számára azonban annál többet. A kiállítás legérdekesebb látványossága a vadászati kiállítás. A 10 kilós szarvasagancstól kezdve a rekord-nagyságu tuzok-kakasig, az őzkampó-aberrációtól a viziszárnyas-ritkaságokig teljes pompában láthatjuk itt a megye vadállományának rendkívüli gazdagságát és sokszínűségét. Itt állították ki az 1892.-ben Zichyujfalun elejtett, utolsó fejérmegyei farkas kitömött példányát is.

A méhészeti, halászati, borászati, háziipari kiállítás, továbbá a mezőgazdasági ipari kiállítás — különösen az ercsi cukorgyár és a perkáti tejgombgyár kollekciói — teljesebbé teszik a megyénk mezőgazdasági kultúrájáról nyert képet.

A sport hódolata.

Sport- és Szent István-kultusz? Nem erőszakolt kapcsolat ez? Ha azt állítanók, hogy az 1938.-ban lejátszódott székesfehérvári sportesemények valamennyien a jubileumi év inspirációjából keletkeztek, akkor bizonyára túloznánk. Ezeknek a sportversenyeknek egy része valószínűleg akkor is lezajlott volna, ha az 1938.-as év történetesen nem Szent István éve lett volna.

És mégis! E legmaibb tömegszórakozások célkitűzésébe, az egyes versenyszámok elnevezésébe is belecseppent valami a Szent István-kultusból. És ha ez a „valami“ csak név, vagy a szent királyt ábrázoló bronzérem is, akkor is meg kell említenie ezt a Szent István ünnepi év krónikásának.

Aki visszaemlékszik a világháború előtti magyar sportviszonyokra, sport-életünk liberális vezetésére és a materializmus posványába süllyedt szellemiségére, az örülhet ennek a mai lélekváltozásnak és a nemzeti öntudatosodás eredményének könyvelheti el azt.

Atlétika.

Junius 12.-én *Stájerország és Dunántul* válogatott atlétái mérköztek az Arak-pályán. A mérkőzés Dunántul 58 : 50 arányú győzelmével végződött. A stájer atléták és a Német Tornászövetség vezetője a város által veretett Szent István-emlékérmet kapták a jubileumi év emlékére.

Tennisz- és sakkverseny.

Július 1.-én, 2.-án és 3.-án a Balatonvidéki Automobil- és Motorclub *nemzetközi tenniszversenyeket* rendezett városunk modern tennispályáin. Az országos viszonylatban is nagyszabású versenyek magyar és német résztvevőit a város a Szent István-emlékéremmel ajándékozta meg. Ugyancsak ilyen érmeket kaptak az országos tenniszversenyek résztvevői is, akik — összesen 247-en — július 21., 22., 23., 24. és 25.-én küzdöttek az értékes versenydíjakért.

Július 28.-ától augusztus 9.-ig a dunántúli bajnoki *sakkversenyek* zajlottak le városunkban, a BAMC helyiségeiben. A színvonalas sakktorna sok nézőt vonzott és bizonyára újabb híveket is szerzett a mind jobban hátrább szoruló, nemes agysportnak.

A kerékpárosok hódolata.

A legmegkapóbb sporthódolat augusztus 20.-án Szent István napján játszódott le a szent király mauzóleuma előtt.

Az *Országos Kerékpáros Szövetség* balatoni kerülete Szent István-futárversenyt rendezett Székesfehérvárra. Mint a véretek a szívkamra felé, úgy özönlöttek a kerékpárosok az ország minden részéből városunkba, hogy elhozzanak egy-egy rögöt városuk, vagy falujuk földjéből Szent István bazilikájának romjaihoz.

... Kis János munkás, vagy Nagy István gazdalegény először odament szülőfaluja hősi emlékművéhez, amelynek hősi tábláján talán az apja, vagy a bátyja neve is ott ragyog, vett egy marék földet a kegyelettel megszentelt talajból, gondosan becsomagolta, elrejtette ruhájában, vagy biciklijé táskájában, aztán ötven, száz, vagy kétszáz kilométeren át a húzó fecske iramával repült a hajdani nemzeti dicsőség zarándokhelye felé...

Fehérvár határában már tucatjával találkozott hasonló kerékpáros vándorokkal és akkor rajokban húztak be a városba ezernél többen. És a Kis Jánosok, meg a Nagy Istvánok — élükön a jászberényi fehérruhás futárokkal, akik Lehel kürt-

jének kicsinyített mását hozták el, — szépen odasorakoztak a Szent István-szoborhoz néma hódolattételre . . .

A város nevében vitéz Láng István üdvözölte őket és Zugor Ernő beszélt nekik Szent Istvánról.

Ezután a rövid intermezzo után elvonultak a végcélhoz, Szent István koporsójához és hajdani dicsőséges templomának romjaihoz. Ott szépen kivették a gondosan becsomagolt göröngyöt és kegyelettel letették a romokhoz, a legszentebb magyar földre.

A magyar föld és a magyar lélek misztikus testvércsókjja volt ez a mélyről jött, költői hódolat. A sport-szellem pedig, amely tetté érlelte a gondolatot, valóban a magyar szívekből és a 900 éves magyar keresztényi lelkületből sarjadzott ki!

A sopronmegyei Eszterháza futárjai ezt az írást hozták magukkal:

„. . . 1938. augusztus 20.-án Székesfehérvárott a Szent István-i romoknál első nagy királyunk emlékére mélységes hódolattal áldozva, hősi emlékművünk földjéből egy maroknyit az ezeréves megszentelt romokra helyezünk el.

A szétbontott romokról hozzatok egy maroknyi földet ti is hőseink jelképes sirjához — vánkosul.“

Azóta a székesfehérvári maroknyi föld, melybe talán szent királyok hamvai porladtak bele, ott van az eszterházi hősi halottak földjével összevegyülve az elpusztíthatatlan magyar dicsőség kovászaként.

*

A jubileumi sportnapárt a *Balatonvidéki Automobil Motor és Sportklub* nagysikerű csillagtúrájával zárjuk. A túra magyar és külföldi résztvevői, miután valamennyien megérkeztek, gépjárművükkel tisztelgő elvonulást rendeztek Szent István koporsója és szobra előtt. A város a Szent István-emlékéremmel ajándékozta meg őket.

Egyesületek országos ünnepei.

Rá kell rónunk az emlékezet rovásfájára azoknak az egyesületeknek a nevét és ünnepeit is, amelyeket nem tudtunk besorozni eddigi fejezeteink gyűjtőcímei alá. Ezek között országos visszhangot keltő megnyilvánulások is adódtak.

A Nőegyletek Szövetségének, vagy a Statisztikai Társaságnak diszgyűlése, *a Ciszterci Diákszövetség* seregszemléje, vagy *a Foederatio Emericana* diszkáptalanja pirosbetűs eseményei voltak a székesfehérvári Szent István-ünnepségek naptárának.

Nőegyletek Szövetsége.

A Magyarországi Nőegyletek Szövetsége április 24.-én tartotta meg a városháza közgyűlési termében impozáns diszközgyűlését, amelyen nagyszámú kiküldött vett részt.

A disztábor szellemi színvonala, a tárgysorozatában felvetett gyakorlati és szociális eszmék fontossága és társadalmi vonatkozása azt bizonyítja, hogy a Női Tábor nem unatkozó, gondtalan dámák egyesületesdit játszó gyülekezete, hanem társadalmi életünkben égető hiányt pótoló alakulat.

A közgyűlést gróf Apponyi Albertné elnök nyitotta meg s többek között a következőket mondotta: — Ebben a kettős szent évben különös öröme válik Magyarországnak nőegyesületi szövetségének, hogy közgyűlését Szent István városában az ő 900. jubileumi évében tarthatja meg. Itt élt a nagy király, itt halt meg és nagy részben innen indult ki a magyarok keresztény hitre való térítésének munkája. Soha el nem muló hálával tartozunk Neki, hogy kereszténnyé tette hazánkat és bevezette

a nyugati kultúrába. A mai civilizáció, amelyet mindnyájan élvezünk, összes társadalmi, művészeti, szociális, tudományos vívmányával keresztény alapokon épült fel. Azok is, akik nem nagyon törődnek a vallásos gondolatokkal, vagy más valláshoz tartoznak, öntudatlanul is a keresztény kultúra befolyása alatt állanak s élvezik áldásait, átvették elveinek egy részét, különösen a felebaráti szeretetre vonatkozó tanítást. Ez a körülmény arra készíti a legkülönbözőbb elveket, világnézetet valló egyéneket, hogy kezet nyújtva minden jóakarató ember társnak, egyesült erővel dolgozzanak felebarátaik javára, a legnagyobb igazságtalanságok kiküszöbölésére, nemzetünk boldogulására s egyszersmind a nemzetközi megértés és világbéke érdekében.

A szentistváni keresztény gondolat kifejlődése természet-szerűleg vezet az Istenben vetett hit védelméhez a hittagadókkal szemben. Ennek a védelemnek a csúcspontját látom a szent év legmagasztosabb eseményében, az eucharisztikus kongresszusban, melynek sikerét előmozdítani minden katolikusnak kötelessége, de kötelessége ez valamennyi hazafiasan gondolkodó magyarnak is.

Ezután röviden vázolta gróf Apponyi Albertné, hogy a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége 34 éve alakult meg, tagja a nemzetközi szövetségnek is, amelynek kebelében béke- és választott bíróság, jogi, törvényeket tanulmányozó, leánykereskedelem ellen védekező, közegészségügyi, gyermekvédelmi, nevelésügyi, munkaügyi, ki- és bevándorlási, művészeti, kereskedelmi, sajtó-, mozi-, rádió-, iparművészeti és lakásügyi bizottságok működnek. Ezekben a bizottságokban minden nemzet nőszövetségei képviseltetik magukat. A magyar szövetség saját munkakörben is hasonló kérdésekkel foglalkozik.

Gróf Apponyi Albertné nagy tetszéssel fogadott megnyitója után gróf Széchényi Viktor főispán a kultuszminiszter nevében üdvözölte a nagygyűlést, majd dr. Csitáry G. Emil polgármester Székesfehérvár közönsége, összes nőegyesületei és a 70 éves Jótékony Nőegylet nevében köszöntötte a Szövetséget s annak elnökét, akinek férje, Apponyi Albert gróf, a város diszpolgára volt.

A közgyűlés tárgysorozatán az egyes szakosztályok nagyfontosságú jelentései szerepeltek, amikben az előadók országos érdekű eszméket, ötleteket vetettek fel.

Értékes felolvasást tartott Bereczky Miksáné a székesfehérvári Jótékony Nőegylet 70 éves munkásságáról. Most megható jelenet következett. Vigh Albertné szép beszéd kíséretében át adta Kéri Nándornak, a Prohászka-templom plébánosának azt a remek oltárterítőt, amelyet három éves munkával a „Művészet és Művelődés Magyar Nők Köre“ készített annak a Prohászkanak emléktemploma számára, aki egész életében a női méltóság megbecsüléséért és a nők jogos követeléseinek megvalósításáért küzdött.

Végül Kovácsy Andorné „Alba Regia régmúlt századbeli asszonyai“ című értekezését olvasta fel.

Színesen festette meg Rozgonyi Cicelle, a költői lelkű Kreskay Jánosné, a szerb származású Ivanits Katalin festőművésznő és Horváth Böske (Mirola) költőnő alakját, felidézte Szögyény-Marich Júlia szociális tevékenységét és idősebb Felmayer Istvánné életpéldáját.

Megemlékezett hősllelkű nagyanyjáról, Számmer Kálmánéról is, aki a Bach-korszakban előzvegyülve is folytatta a nagymultú családi nyomda üzemét.

„Az osztrák katonák spionkodva szaglászta egy-egy hazafias proklamáció kézírata után. Nagyanyám elrejtette a primitív fa-sajtót a földszinti asztalos pincészerű műhelyében egy koporsóba. Jól meg volt őrizve: vigyázott rá apám és két kis bátyja, akik ott szepegtek elbújva egy másik koporsóban...“

A nagysikerű diszközgyűlés után a résztvevők Prohászka sirjánál tettek kegyeletos látogatást.

Városi Mérnökök Egyesülete.

Az a nagyvonalú városrendezés, melynek nyomán Székesfehérvár városképe az utóbbi években oly előnyösen megváltozott, méltó elismerést kapott a legilletékesebb fórumtól: a Magyar Városi Mérnökök Országos Egyesületétől, melynek mintegy 100 tagja látogatott el városunkba május 1.-én. Berzenczey Domonkos műszaki főtanácsos vezetésével megtekintették a város új létesítményeit. Különösen az új szobrok művészi elhelyezése s az állomás előtti tér, valamint a Széna-tér nagyvonalú kiképzése nyerte meg tetszésüket.

Az élet diagnózisának tudósai, a statisztikusok május 15.-én áldoztak diszülés keretében Szent István emlékének. *A Magyar Statisztikai Társaság* ülésén, melyet a városháza közgyűlési termében tartottak, a közélet és a tudományos világ számos előkelősége megjelent.

Konkoly-Thege Gyula államtitkárnak, a Társaság elnökének beszédéből a következőket ragadjuk ki:

— A magyar nép a megpróbáltatások útját járta a múltban és járja a jelenben is. Ha a szentistváni hit és szellem él bennünk, akkor a nemzeti élet vonala csak felfelé vezethet. A kereszténységből sarjadó ősi magyar erők elevenségét jelenti, hogy a magyar nemzet töretlen erővel hozzáfoghatott az ország újjáépítéséhez. Ma boldogan hirdeti a Társaság, hogy a nemzet életerege meggyarapodott és megerősödött.

Bud János beszéde.

Farkas Sándor polgármesterhelyettes üdvözlő beszéde után Bud János m. kir. titkos tanácsos, mondotta el ünnepi beszédét.

Vannak, — mondotta — akik a múlt megszakításában látják a jövőt, pedig a múltnak csak azok előtt van értéke, akiknek lelkében ott él a jövő reménye. A statisztika, a társadalomnak ez az őszinte filmje, a múlton át mutatja az utat, amit a magyar nemzetnek követnie kell. Szent István nemcsak országot, hanem nemzetet is alapított.

A szentistváni gondolat körben a föld játszotta a legfőbb szerepet. A föld a mi történelmünk kohója, amely a Kárpátok medencéjében nemcsak lakhelyet, de történelmi hivatást is adott a nemzetnek. Nekünk tehát a föld gondolatán keresztül kell keresnünk az utakat az újabb ezeréves Magyarországhoz.

Mátyás király alatt négy millió lélek lakta Magyarországot: ugyanennyi volt a németek száma is. A mai időkben pedig Németország lakossága 80 millió. Mi tragikus sorsú nemzet vagyunk. Fényes magaslatokon, borzalmas mélységekben élünk, sokszor önmagunk által teremtett örvényekbe merülünk bele. Ha nem kellett volna átélnünk minden borzalmával a török-tatár pusztítást, ha nem kellett volna harcolni örökösen

nemzetünkért, ma Európa legnagyobb hatalmassága volnánk.

Ma a világnézetek csatájában mindenkor a sajátos magyar életformát tartjuk a szemünk előtt. Formailag idegen áramlathoz való sodródás csak romlásunkat okozhatja. Ahányszor nem figyeltünk e föld szavára, mindannyiszor megbosszulta magát eltántorodásunkon. Felidézte a XVIII. századot s felvetette a kérdést: milyen hatalmas tényező lenne ma Magyarországnak, ha akkor indul meg a magyar ipar és a kereskedelem a maga útján.

A földreform a nemzeti élet parancsa!

Száz és százvezrek vettek kezükbe vándorbotot, mert nem mertünk olyan gazdasági politikát kezdeni, amely millió magyart idekötött volna és ezzel a nemzetet erősítette volna. Ez mind a statisztika tanúsága. Okulni kell belőle. Ma is ilyen időket élünk, ma is figyelni kell a statisztika figyelmeztetéseire.

A földbirtokpolitika nem gazdasági, hanem elsősorban szociális kérdés. A túlméretezett intelligenciát minden erővel a gazdasági életbe kell átirányítani. Itt van a telepítés nagy, nemzetépítő jelentősége. A gyorsaság legyen a vezérlő motívum, mert legyünk tisztában azzal, hogy nem élünk átmeneti korszakot. Ma mély átalakulásról van szó, ezért a problémákat gyorsan, összesűrítve kell megoldani. A 25 évre tervezett birtokreformot meg kell csinálni 5 év alatt. Ez vitális érdeke a nemzetnek. Nem lehet nagyobb feladatunk, mint lelkében kiegyensúlyozott, gazdaságilag megerősödött és nemzeti gondolatában erős kisgazda-társadalom megteremtése. Ez a társadalom majd tud harcolni és küzdeni a magyar jövőért.

Szaporodó nemzet akarunk lenni!

A Nyugattal való tragikus szolidaritás ma a születések csökkenését jelenti. Mi pedig nem akarunk öregedő nemzet lenni. Nem nézhetjük, hogy a szaporodási arányszám a hat-ezreléket sem éri el. Nem nyugtathat meg bennünket, hogy ez a jelenség a kultúrnemzetek sajátossága. Mi igen is akarunk kultúrát, de a nemzet életerejét összeroppantó kultúrából nem kérünk.

Mi a nemzeti munka ?

A nemzetek életének tengelypolitikája a föld és a munka. Az összekötő vonal pedig a nemzeti gondolat. A nemzeti munka alatt organikusabb, fegyelmezettebb munkát kell érteni. Mi végeredményben sokat dolgozunk, többet mint kellene, de még sem eleget. Németország 1878. óta kitartó, tervszerű, nemzeti munkával teremtette meg nemzeti nagyságát. Nekünk is több olyan munkára van szükségünk, amely a tudásra és ismeretekre épül fel. Nagy emberek megengedhetik maguknak az értelem fegyverszünetének luxusát, mi azonban azt hirdetjük: vigyünk ki minél több tudást a nép széles rétegei közé. Teremtsünk minél több önálló, értelmes egzisztenciát, mert csak azok tudnak harcolni ideálokért, akik biztosak egzisztenciájukban.

Nem engedhetjük meg a fényűzést, hogy külön és különféle kultúrája legyen a falunak és a városnak. Erőszakoltuk a milliós Budapestet, amikor a nemzet életereje ott van kint a falvakban. Nem lehet az a sorsa a magyar falvak népének, hogy falun szülessék és városban haljon meg. Az legyen a cél, hogy a falu és a város népe kölcsönösen cserélődjék.

Kisemberek életerős országa.

Ha valakinek joga van életterületet követelni, azok mi vagyunk. Pedig mi nem kérünk senkitől gyarmatot, csak a magunkét követeljük vissza. Jogunk van ahhoz, hogy ezt tegyük és teljesítsük a jövőben is azt a történelmi hivatást, amit Isten, természet és Európa sorsa számunkra előírt. Azonban hiába minden fáradozás, ha mi az etikai és morális erőket nem tudjuk magunkból kibontakoztatni. A mai idők bizonyos aszketizmust kívánnak gazdasági téren. A magyar nemzetet is csak a takarékoszágon lehet nagyvá tenni. Nincsen jobb deviza, mint a nemzeti irányú munka. Ez növeli az ország gazdasági erejét. Nemzetépítő hitelpolitikára van szükség, s a hiteléletben is a kis-emberek sorsát kell az élvonalra állítani. A munkástömeget magunkhoz kell emelnünk. Ennek a nemzetnek tiz és tizezer építőmunkásra van szüksége, hogy az ország megérhesse a dicsőséges feltámadást.

A sorsdöntő kérdéseket bogozó, élményt jelentő előadást szünni nem akaró taps és éljenzés követte. A jelenlevők az

elnök záró szavai és a diszülés berekesztése után is sokáig Bud János lenyügöző előadásának hatása alatt álltak.

Cserkészek.

A magyarabb magyar életet szolgáló és kialakító *cserkészmozgalom* vezérkara is elzarándokolt országgló Szent István városába tiszteletet tenni. Ha van ifjúsági mozgalom, mely Szent István szellemében munkálja a magyar jövőt, akkor a cserkészmozgalom az: a cserkészek szavak helyett tettekkel, önmaguk nevelésével munkálják a keresztényibb magyar jövőt.

A Magyar Cserkész Szövetség országos intézőbizottsága június 11.-én diszgyülés keretében fejezte ki hódolatát Szent István király szelleme iránt.

Witz Béla dr. elnöki megnyitójában rámutatott a diszgyülés céljára, amely tulajdonképpen a hódolat, tisztelet és a hűség dokumentuma Szent István emléke és az ő eszméi iránt. Megemlékezett a szentistváni szellemet sugárzó tanügyi kiállításról is.

Balassa Brunó tankerületi kir. főigazgató a város közönsége és a maga nevében üdvözölte a cserkészmozgalom vezérkarát. Rámutatott a mozgalom nevelőerejére s arra, hogy a cserkészzetben él legelevenebben a keresztény szellem.

Ecsedy József dr. alispán, mint a IV. cserkész kerület elnöke, köszönetet mondott az országos intézőbizottságnak azért a szép, nemes és kegyeletes gondolatért, hogy diszgyülését Szent István emlékére Székesfehérvárott rendezte meg. Kijelentette, hogy a székesfehérvári cserkészkerület néhai Mátrai Rudolf tankerületi kir. főigazgató által kijelölt úton kíván haladni. Beszédét azzal a kivánsággal fejezte be: a szent király szelleme ihlesse az Intéző Bizottságot jó munkára.

Vitéz Farkas Ferenc, vezérkari ezredes, az eucharisztikus kongresszus vezérkari főnöke, a cserkészeknek a kongresszuson kifejtett nagyszerű munkájáról számolt be.

Orvosok.

Június 6.-án a *Magyar Kórházak és Klinikák Szövetségének* mintegy 70 tagja látogatott el városunkba, hogy a vármegyei Szent György-kórház mintaszerű intézményeit meg szem-

lélje. Az orvosvendégeket, akik között több egyetemi tanár is volt, Berzsenyi Zoltán dr. egészségügyi főtanácsos, a Szent György-kórház igazgatója fogadta és kalauzolta. Nagy érdeklődéssel tanulmányozták kórházunk egészségügyi berendezését és elismerésüket fejezték ki a nagyvonalú fejlődés felett. A kórház tanulmányozása után a vendégek a város nevezetességeit tekintették meg.

Segédhivatali tisztviselők.

A *Segédhivatali Tisztviselők Országos Szövetségének* népes tábora augusztus hó 7.-én tartotta városunkban diszgyűlését Czettler Jenő dr. titkos tanácsos, egyetemi tanárnak, a Szövetség fővédnökének, elnöklete alatt. A közgyűlési termet zsúfolásig megtöltötték Baja, Debrecen, Győr, Gyula, Kaposvár, Miskolc, Nagykanizsa, Nyiregyháza, Pápa, Szolnok, Szombathely, Veszprém, Zalaegerszeg és Székesfehérvár kiküldöttei.

A Himnusz eléneklése és az üdvözlések után Czettler Jenő fővédnök kifejtette Székesfehérvár országos jelentőségű ünnepeinek értelmét. Indítványára táviratilag üdvözölték a kormányzót, a miniszterelnököt, a pénz- és a belügyminisztert.

Farkas István tb. polgármesterhelyettes a város üdvözlését tolmácsolta és lelkes szavakkal emlékezett meg a királyi város múltjáról és csodálatos mai fejlődéséről. Meggyőződéssel vallotta, hogy a nagyvonalú városfejlesztési tervek valórválása elsősorban Szent István földöntúli segítségének köszönhető. Ugyanaz az akaraterő működött itt, mint amely Szent István korában egységes nemzetté kovácsolta a magyar nép törzseit.

Lengyel vendégek.

Lengyel testvéreink is eljöttek hozzánk, hogy az első magyar király iránt tanusított tisztelettel kifejezzék nagyrabecsülésüket a sorstárs magyar nemzet iránt.

Augusztus 27.-én és 28.-án a krakói egyetem hallgatóinak művészcsoportja városunkban tartózkodott és a városi strandfürdő terrasán két izben is nagyszerűen sikerült művészestet rendezett. Színes nemzeti viseletükben bemutatták sokoldalú népi táncaikat és ragyogó énekkultúrájukat. 28.-án délelőtt felsorakoztak az országzászló előtt, elénekelték a magyar és a

lengyel himnuszt, majd jelmondat kíséretében kicserélték a lengyel és magyar lobogókat: a lengyel zászlót a Jagello-egyetem magyarbarát hallgatói, a magyar zászlót az Arak-lövészek ajándékozták. Utána elvonultak a Szent István-szoborhoz, majd a Hősi-emlékmű elé, melyeket megkoszorúztak.

Ciszterci öregdiákok.

Az ősi ciszterci rend neveltjei, a *Ciszterci Diákszövetség* tagjai szeptember 18.-án gyűltek hódolatra Szent István városába. A bajai, budapesti, egri, pécsi és székesfehérvári volt ciszterci diákok igen nagy számban vettek részt a felemelő ünnepségen.

Ez a seregszemle keresztmetszetben mutatta meg azt a családi érzületet, azt a valóban „*sodalitas Christi*“-t, mely a szerzetes iskola tanárait és tanítványait egymáshoz kapcsolja.

— Szent István a mi eszményünk, — mondotta Lakatos Dénes dr. ciszterci r. tanár, a Szövetség titkára a szept. 17.-i közgyűlésen — mi az *Actio Stefanica* jegyében dolgozunk. Ennek az actionak lelki jegyei: a *fides*: hűség az öreg iskola iránt; *caritas*: az öreg és fiatal diákok közt; *honoratio*: az ősöknek és a hagyományoknak tisztelete és *auditorium*: segítő kéz a diákok felé.

18.-án vasárnap százával vonultak szentmisére a volt diákok a ciszterciek templomába évfolyamukat jelző tábláik alatt.

Az első táblán 1870., az utolsón 1938. állt.

Az 1870.-es tábla mögött néhány tiszteletreméltó aggastyán haladt az emlékezés meleg fényével a szemében, az utolsó tábla mögött rózsásarcu ifjak lépkedtek a jövő magabiztos ígéreterével mosolyukban.

A szentmisét Werner Adolf zirci apát mondta. A szertartás elején megszentelte a székesfehérvári ciszterci rendü Szent István-gimnázium új zászlaját. A zászlóanyai tisztséget Hóman Bálintné látta el.

A nagyszabású Szent István-emlékünnepegy, amelyre a rend volt diákjai az ország minden részéből összesereglettek, a ciszterci gimnázium udvarán játszódott le. A földig érő nemzeti zászlókkal és drapériákkal pompásan diszített iskolaudvaron a Szent István-szoborral ékes hősi emlékmű előtt helyezkedtek el a volt növendékek és az intézet énekkara.

Ury Lajos dr. kir. ítélőtáblai tanácselnök a beteg Zichy János gróf szövetségi elnök helyett üdvözölte a hatalmas közönséget. Brandecker Oszkár öregdiák, tanító, nagyszerű szavalata után Halla Aurél dr. öregdiák, volt államtitkár mondotta el ünnepi beszédét. A hála megilletődésével méltatta az ősi ciszterci rend érdemeit, amiért tagjai az imádság és a munka jegyében — cluny szellemben — nevelik növendékeiket. Székesfehérvári iskolájuk joggal vette fel Szent István nevét, mert a Szent István-alapította káptalani iskola utóda s benne a ciszterciták mindig a szent király szellemében nevelték tanítványaikat.

Történelmi tapasztalat, hogy valahányszor a nemzet eltért a szentistváni gondolattól, mindig szörnyű csapások zúdultak reá. Mostani helyzetünk is arra figyelmeztet, hogy volt egy idő, amikor hűtlenek lettünk a szent hagyományokhoz. Nincs más út, mint e gondolathoz való visszatérés: bizni Istenben, fáradságot nem ismerni, igénytelennek lenni, szociális berendezkedést teremteni, vagyis Szent István nyomdokain haladni . . .

A ciszterci diákszolidaritás szép megnyilvánulása volt, hogy Imre Vince dr. öregdiák, orvos, Bécsből jött haza az ünnepségre feleségével, Réthy Eszterrel, a bécsi Operaház hírneves művésznőjével. A művészpár duettokat adott elő nagy hatással.

A mai diákságot a kis Keszei József másodosztályos tanuló képviselte, aki Révész Amadé dr. ciszterci tanár egy versét adta elő gyermeki lelkének forró izzásával. Rendkívüli sikere volt az ifjúsági énekkarnak is, mely magyar dalokat énekelt.

Felharsant a „Ballag már a vén diák“ édes-bús búcsudala a diákzenekar trombitáin és a hatalmas öreg- és ifjúdiák tábor, a ciszterci atyák lelki családja, szép rendben megindult, hogy egy kedves, költői elgondolást valósítson meg.

Elzarándokoltak a magyar múlt és jelen szimbolumaihoz, hogy ezzel is kifejezzék a lelki, szellemi és nemzeti folytonosság megszakíthatatlanságát.

Először a magyar csonkaság szimbolumához, a félárbocra eresztett Országzászlóhoz zarándokoltak el, hogy az isteni igazságba vetett hittel elénekeljék a hajdani ciszterci diák, Vörösmarty, Szózatát. Majd a romkerthez vonultak, hogy a boldogságos Szűz hajdanvaló templománál elfoházkodják a

„Boldogasszony Anyánk“ magyar könyörgését. Végül a Szent István-szoborhoz indult a hatalmas menet és a szent király örök magyar küldetést sugárzó tekintete előtt elénekelték az „Ah hol vagy magyarok tündöklő csillagá“-t . . .

A szobrot hatalmas babérkoszorúval koszorúzták meg.

A kegyeletes és a székesfehérváriak előtt felejthetetlen felvonulás alatt a ciszterci gimnázium kedves, fehér-ruhás zenekara, Námesy Medárd ciszterci tanár népszerű muzsikuskapardója játszott.

Az Americana hódolata.

Belső tartalmában és külső megnyilatkozásában egyaránt felemelő volt az ország katolikus értelmiségének javát magában foglaló *Foederatio Americana* székesfehérvári diszkáptalanja, melyen a szövetségnek igen sok tagja vett részt az ország minden tájáról.

Október 23.-a volt. Csonkamagyarország fölött már teljes erővel zúgott a tisztító vihar zúgása és kihangzott belőle milliók égig harsogó hangorkánja: „Mindent vissza! Mindent vissza!“

Ebben a szenvedélyektől és reményektől izzó atmoszférában szinte bátor, férfias kiállásnak számított az Americana férfiasan nyugodt seregszemléje, az emericánás munka nyilvános számvetése.

A bazilikában megtartott szentmise után a megjelentek a városháza közgyűlési termébe mentek, melyben féltizenegy órakor megkezdődött a disz-nagykáptalan.

Gyönyörű kép! Az Aranybulla-freskó alatt délceg zászló-tartók, a terem falai mentén zöldsapkás leventék, az elnöki asztal mögött pálcás ifjak sorakoznak föl. Az erkélyen az Americana patrónáinak és domináinak diszes hölgykoszorúja foglal helyet.

Most harsonaszó hangzik és Bitter Illés clairvauxi apát commendator és a vezérség társaságában, zászlók és pálcás leventék közt megérkezik József királyi herceg. Az elnöki asztalon fellobogott a gyertyák lángja, jelezvén, hogy a disznagykáptalan megkezdődik. Szólásra emelkedett Bitter Illés commendator és klasszikus tömörségű szavakban fejezte ki a disznagykáptalan szellemiségét:

— Mi, az Emericana commendátora, priorok és dominusok rendtársainkkal forma szerint egybegyültünk leventéinkkel, apródjainkkal, nagyasszonyainkkal, kisasszonyainkkal ünnepi nagykáptalanunk tisztességével itt az őskoronázó városban, a nemzet nyilvánossága előtt, hogy hitet tegyünk hitünk és rendünk becsületéről.

— Nekünk nincs szükségünk arra, hogy a magyarság fogalmát új meghatározásokkal állapítsuk meg, mert ezt elvégezte Szent István király. Ő nem nézett sem Nyugatra, sem Keletre, magyar fából, magyar kőből, magyar erőből építette fel bazilikáját. Olyan légy, magyar ifjúság, mint amilyen ez a bazilika volt, tornyos, bástyás, harangzúgásos lelkű, istenes magyar. Olyan légy magyar ifjúság, mint amilyennek a szent király kívánta, hogy légy, Imre fiához írt Intelmeiben.

A jelenlevők ékes szavakkal való köszöntése után lelkes éljenzés közepette József királyi hercegnek adta át a szót az elnök.

— Nem ékesszólni jöttem ide — mondotta a királyi herceg —, hanem csak egyszerű szavakkal elmondani mindazt, ami szívem mélyéből fakad. Meggyőződésem, hogy szentistváni Magyarország csak szentistváni elveken épülhet fel. Mindenkinek tántoríthatatlan hittel kell hinnie és dolgoznia, dolgoznia a magyar feltámadás ügyéért. Szent István koporsójánál tegyünk fogadalmat, hogy fel akarjuk építeni újra Szent István Magyarországot. Bárha ezer ellenség is vesz körül bennünket, a mi igazságunk az isteni igazság alapján győzni fog!

A királyi herceg nagy lelkesedéssel fogadott beszéde után a ciszterci gimnázium énekkara énekelt, majd Egyed István dr. egyetemi tanár tartotta meg előadását „Szent István keresztény magyar állama“ címen.

Nagy sikert aratott Szédeczky-Kardoss Lajos, az emericánus ifjúság szónoka, aki leszögezte, hogy a magyar ifjúság előtt csak egy cél lebeghet: visszaállítani Szent István keresztény Magyarországot. Ez az eszme egyedül alkalmas arra, hogy a magyar ifjúságot és az egész társadalmat egységbe tömörítse.

Ezután a felforgatók aknamunkája ellen fordult. Az Emericana felelős ifjúsága nevében minden felelőtlen akciót és felforgatásra irányuló törekvést hazaárulásnak minősített.

Az énekkar újabb szép száma után Bitter Illés kifejezte a nagykáptalan érzését és kívánságát: „Akarjuk a Kárpátok ko-

szoruját! Mindent akarunk, mindent vissza az ezeréves jog alapján!”

Indítványára a nagykáptalan hódolatát fejezte ki a magyar egység megteremtője, Horthy Miklós kormányzó iránt és üdvözölte Imrédy Béla miniszterelnököt. A hála és tisztelet hangján emlékezett meg József főhercegről, amiért megjelent e nagykáptalanon. Majd ezekkel a szavakkal rekesztette be a disznagykáptalant:

— Ügy térjetez haza, hogy mindig nálunk legyetek s úgy menjetez szét, hogy mindig együtt maradjatek! Vivat, crescat, floreat Emericana!

A Himnusz eléneklése után a résztvevők diszes menetbe fejlődtek és a ciszterci gimnázium zenekara indulójának ütemére a Szent István-mauzóleumhoz vonultak, ahol a zenekar a Szent Istvánhoz való könyörgő éneket intonálta. Bitter Illés commendator térdenállva imádkozott a koporsónál Szent Istvánhoz, hogy építse fel újra a magyar lelkek bazilikáját. Azután koszorut helyezett a koporsóra.

Az örök várta.

Az ünnepi év utolsó hónapjai a történelem szekerének dübörgésébe vesznek bele. A 900 éves távlatból máról-holnapra a jelen drámai eseményviharába zuhantunk.

Középeurópa földje megrendült és óriások ökle új térképet szántott a világháború utáni hazug papirrongyok helyére.

Csonkamagyarország és városunk minden lakója a legnagyobb áldozatra készen állt, hogy tetteikkel szolgálhassa a magyar igazság parancsát. Minden magyar ember katonává lett, akár mundér volt rajta, akár polgári ruha. A nyugodt, felemelő jubileumi ünnepeket felváltották a lelkes hazafias gyűlések, és felvonulások.

A legnagyobb szabású felvonuláson, amely a müncheni megegyezést követő napon, november 4.-én játszódott le, több mint tizezer ember vett részt és első útja Szent István lovaszobrához vezetett . . .

Az Országzászló-téren minden talpalatnyi helyet megtöltött az ujjongó tömeg és az ünnepi szónok, vitéz Szarka Géza dr., Szent István ajándékának nevezte a Felvidék magyarlakta területének visszaszerzését . . .

Szent Istvánt idézte Csitáry G. Emil dr. polgármester is a Szent István jubileumi évet bezáró december 27.-i közgyűléshez intézett előterjesztésében:

. . . ha most visszatekintünk az elmúlt év eseményeire, hálatelt szívvel kell köszönetet mondanunk a Magyarok Istenének azokért a sikerekért, amelyek az egész éven át kísérték bennünket. Eseményekben és eredményekben gazdag évet zárunk le, aminek kimagasló jelentőséget adott, hogy a szent király kinyújtotta áldó jobbát árva népe felé, halhatatlan szel-

lemében egymásra talált a magyar és a jubileumi év végére, mintegy az ünnepek méltó és örökké emlékezetes befejezésül egy millió testvérünk visszatért hozzánk.“

Szent István városában a dolgok összefüggésének ilyen misztikus magyarázata talán nem mondható erőszakoltnak.

A jubileumi évet bezáró közgyűlés ünnepi szónoka, Incze Nándor dr. jogos meggyőződéssel mondotta:

— Az emlékezés kapuit megnyitottuk az év elején, de ezeket a kapukat bezárni nem szabad, ehhez nincs jogunk. Az első szent királyra való emlékezés nem lehet az ő magyarjainak röpké élménye, hanem talaj, amelyen és amelyből élnünk kell!

A szentistváni lélek és a magyar kard századokon átrontó, diadalmas ereje előtt hódolt Kaltenecker Viktor dr. felsőházi tag klasszikus tömörségű beszédében, melyet az évváró közgyűlés napján tartott áldomáson mondott el:

— Méltó és igazságos, hogy áldomásunk mindenekelőtt a nemzetformáló szentistváni lélek felé forduljon, a felé a nemzetfenntartó lélek felé, mely minden aranynál, ezüstnél, minden anyagi jónál értékesebb, hatalmasabb.

... A hegyeket megmozgató hitre, bizalomra, a szentistváni lélekből évszázadok kódén is átsugárzó magyar génuszra emelem mindenek előtt ezt az ünnepi poharat. De emelem ezt a poharat ennek az alkotó magyar génusznak egy lelkünkbe markoló kisugárzására is. Szent István esztendeje hozta meg számunkra azt az örömet is, hogy a trianoni békeszerződés legvérlázítóbb klauzulája elenyészett, — az a klauzula, mely megtiltotta a magyarnak, ennek az ősi katonanépnek, azt, hogy a kor követelményeinek megfelelő hadsereget tarthasson.

Mi is a magyar hadsereg? Szív a mi szívünkéből, lélek a lelkünkéből, test a mi testünkéből, — multunk dicsősége, — jelenünk vigasza, — s a magyar jövő reménysége, amelyre minden magyar szeretettel és büszkeséggel gondol.

De mi, fehérváriak, még egy különös okból is szeretettel és büszkeséggel gondolunk hadseregünkre. Valami csodálatos, szimbolikus jelentőséget látunk mi abban, hogy épen ennek a szentistváni városnak hadteste lépte át elsőnek a trianoni határokat s törte át elsőnek a trianoni börtön örök időkre tervezett várfalait.

A szentistváni lélektől áthatott magyar katonáink és tiszt-

jeink biztosítékai annak, hogy ez az év nem utolsó, hanem csak az első öröm-éve volt hazánknak . . .

És a szónoknak igaza lett.

. . . Mikor e sorokat írjuk, az ősi Rutén-föld tért vissza Szent István birodalmába, mint annak autonóm része.

A Duna-völgy vastörvénye, melyet a vizek folyásába, a hegyek vonalaiba, a föld rögébe maga a teremtő Isten írt, ki-játszhatatlan erővel követeli örök érvényesítését!

Szent István királyunk volt az, aki ezt a vastörvényt géniuszával megértette és államát reá építette. Tette pedig ezt a kor-követelte haladás dinamizmusával és az örök isteni törvények érvényesítésével, a nyugati művelődésnek és a magyar faji adottságoknak ihletett szintézisével.

Ez a szentistváni minta Szent István városának, Székesfehérvárnak, eleven hagyománya: az ő szelleme őrködik benne az eltűnt bátyák és az eleven szívek örök vártáján.

(Vége)

Függelék.

Az ünneplő Székesfehérvár a sajtó tükrében.

— Az esemény: gyorsan romló áru! — mondja szellemesen egy pszichológus a sajtó lélektanával kapcsolatban. A múlt idő és az újabb események eltemetik és szétrombolják a benyomásokat az agy barázdáiban, csak a betű, a sajtó tudja őket megőrizni az emlékezet „irattára“ számára.

Nekünk, székesfehérváriaknak, minden sor, mely felejtetetlen ünnepeinkről emlékezett meg, külön, megbecsült javunk. Tudjuk, hogy ez az ünnepi év csak tükrözése volt hajdani dicsőségünknek, csak délibáb, csak harangszó egy elsüllyedt szebb világból, — de azt is tudjuk, hogy az eleven emlékezés, a visszfény ragyogása új erőforrást jelent egy halhatatlan város fejlődésében.

Legelőször a legmaradandóbb feljegyzésekről, a könyvekről emlékezünk meg. Nemcsak az ünnepi év eseményeivel foglalkozó könyveket vesszük számba, hanem azokat is, amelyek Székesfehérvárról, a városról szólnak és a jubileumi évben jelentek meg.

A budapesti *Officina*-könyvkiadóvállalat két izléses kiállítású könyvet adott ki városunkról a jubileumi évben. „A barokk Fehérvár“ című mű írója, *Say Géza dr.*, a szakember biztos ítéletével és a szülőváros iránti gyengéd szeretettel ismerteti Székesfehérvár barokk-emlékeit, — a másik, *Somogyi Antal*: „Székesfehérvár — Művészet és város“ című munkája, a városképek esztétikai elemeit és az új Fehérvár szobrainak, műalkotásainak művészi értelmét tárgyalja.

A jubileumi év jelentős pedagógiai értekezleteiről és ese-

ményeiről számol be a *Balassa Brunó dr.* tankerületi kir. főigazgató szerkesztésében megjelent „A székesfehérvári iskolahét“ című vaskos kötet.

A székesfehérvári ipar és kereskedelem mai helyzetét ismerteti részletes, tárgyi hűséggel *B. Szabó István—Juhász Viktor dr.—Pallay István dr.—Vértes József*: „Székesfehérvár és Fejérmegye ipara és kereskedelme a Szent István-évben“ című, nagyterjedelmű műve.

Gyönyörű fényképfelvételeket közöl a város legújabban feltárt műemlékeiről és modern városképeiről a fehérvári idegenforgalmi hivataltól kiadott „Székesfehérvár“ című képeskalauz, amelyet magyar, német, olasz, angol és francia változatban *vitész Láng István* állított össze.

* *

A magyar napi sajtó rendkívüli figyelemmel kísérte és ismertette a székesfehérvári ünnepi eseményeket. Tulzás nélkül elmondhatjuk, hogy voltak események, — a vitézi avatás, a Szent Jobb hazatérése, az országgyűlés, a tanügyi kiállítás, — amelyekről az egész magyar sajtó vezető helyen és ismételten foglalkozott. Különösen a lapoknak az országgyűlésről közölt tudósításai keltettek országos visszhangot.

Külön ki kell emelnünk a helyi sajtó pontos hirszolgálatát és színvonalas tudósításait.

Fővárosi képes-lapjaink és a napi lapok képes mellékletei gyakran egész kép-sorozatot közöltek városunkról és a benne lejátszódó eseményekről. A székesfehérváriakat a betű és a kép meggyőző tekintélye ébresztette rá arra, hogy városuk valóban középpontja volt a Szent István-év országos ünnepeinek, — még Budapesttel szemben is!

Ugyanezt a megkülönböztetett súlyt és tekintélyt hirdették a külföldi lapok is. Tömör ténytudósításokban, jó képanyaggal számoltak be a nekik kissé egzotikus magyarok ősi koronázó városáról és nagy ünnepeiről. Egészen bizonyos, hogy a török uralom alól való felszabadulás óta Fehérvár nem volt ennyire a művelt Európa figyelmének fókuszában, mint most.

Két angol világlap részletes tudósításban emlékezik meg a székesfehérvári ünnepekről. Az előkelő, hatalmas terjedelmű „*Observer*“ május 15.-i számában „*Pageantry in Hungary*“

(Látnivalók Magyarországon) címmel tömör, nagyon szakszerű cikkben ismerteti Székesfehérvár történeti jelentőségét és látnivalóit a jubileumi évben: a felszabadulás emlékünnepét, a vitézi avatást, Prohászka hamvainak átszállítását templomába, az Aranyvonat és a Szent Jobb látogatását, az ünnepi országgyűlést és a város barokk és modern látnivalóit.

A világ legnagyobb képeslapja, a milliós példányszámban megjelenő „*The Illustrated London News*“ augusztus 27.-i számának címlapján nagyszerűen sikerült felvételt közöl a székesfehérvári országgyűlés egy jelenetéről Horthy Miklós kormányzóval és az ország zászlósuráival az előtérben.

A holland „*De Morgen*“ ápr. 1. és aug. 19.-i számában, a „*De Zuidwillemsvaart*“ ápr. 2.-i és aug. 19.-i számában az eucharisztikus kongresszusra és az országgyűlésre készülő Fehérvárt, illetően az országgyűlés lefolyását hozza színes riportban. Az amszterdami „*De Telegraaf*“, Hollandia egyik legnagyobb napilapja, aug. 3.-i számában „Székesfehérvár királyszerűségei“ címmel elsőbbséggel Székesfehérvár viharos múltját ismerteti, majd foglalkozik a magyar Magna Charta (Aranybulla) keletkezésével, az ásatásokkal és azzal a szomorú ténnyel, hogy a török a királyszerűségeket kirabolta. Szent Istvánnal kapcsolatban kiemeli a szent nagylelkűségét, mellyel a többi közt Edwárd és Edmond menekülő angol hercegeket befogadta udvarába.

A norvég „*Norsk Ukeblad*“ című folyóirat „Magyarország ünnepei“ című illusztrált cikkében bőszégesen megemlékezik Székesfehérvárról. A cikk szerint az ünnepi év fénypontja a Fehérvárott megtartandó országgyűlés lesz. Kiemeli a város áldozatkészégét, amellyel Csitáry G. Emil dr. polgármester irányításával hat és félmillió pengőt fordított a város rendezésére. Közli Szent István hermájának, a romoknak és a püspöki palotának fényképét.

A lengyel *Illustrowany Kuryer Codzienny*“ című krakói lap nagy betűkkel hozza: „Megtalálták Székesfehérvárott III. (Várnai) Ulászló király (nekünk, magyaroknak: I. Ulászló) sirját!“ Beszélgetést közöl Gerevich Tibor egyetemi tanárral az ásatásokról és a királyszerűségekről.

A lap városunkat a „magyar Krakó“-nak, a hajdani királyi palotát pedig a „magyar Wavel“-nek nevezi.

A francia „*Le Pelerin*“ című katolikus lap május 6.-i számában „A katolicizmus Magyarországon“ címmel megjelent

cikk ismerteti Magyarország történeti szerepét a nyugati keresztény civilizáció védelmében és külön kitér Székesfehérvár fontos szerepére a jubileumi évben. Nagy elismeréssel adózik azért, hogy városunk 28 millió franknyi összeget áldozott a Szent István-évi ünnepek előkészületeire. Közli a ciszterci sekrestye és templom fényképét.

A film is bőségesen kivette részét Székesfehérvár ismertetéséből és népszerűsítéséből. A *Magyar Világhíradó* az egész ország közönségének bemutatta a székesfehérvári vitézi avatás, Szent Jobb-látogatás, országgyűlés és Prohászka hamvai átszállításának legszebb jeleneteit. A Palatinus-filmvállalat „Szent István országa” című filmjében néhány szép képet hozott városunk műemlékeiről. A *Magyar Amatőr Filmszövetség* pedig keskenyfilmre vette fel a nagy ünnepi látványosságokat, és valóban művészi filmet készített Székesfehérvár műemlékeiről és idillikus városképeiről. Művészi színes keskenyfilmet készített az *Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal* is a székesfehérvári országgyűlésről és a Szent Jobb ünnepegről.

A jubileumi év esemény-naplója.

1938. január 17.: A Szent István évet megnyitó diszközgyűlés.
1938. április 24.: A Magyarországi Nőegyletek Országos Szövetségének diszgyűlése.
1938. április 28.—május 10.: Az ovónők kongresszusa és tanfolyama.
1938. május 1.: A Testnevelési Tanárok Országos Szövetségének diszgyűlése.
1938. május 1.: Országos Kisok-versenyek és sportbajnokságok.
1938. május 1.: A Városi Mérnökök Országos Szövetségének látogatása.
1938. május 7.: A Siketnémák és Vakok Tanárai Országos Egyesületének diszgyűlése.

1938. május 8.: A fehérmegyei gyermekek hangversenye.
1938. május 8.: A tankerületi kir. főigazgatók országos értekezlete.
1938. május 8.: A Katolikus Középiskolai Tanáregyesület diszgyűlése.
1938. május 8.: Fehérvár ifjúságának sportversenyei.
1938. május 9.: A közép- és középfokú iskolák igazgatóinak értekezlete.
1938. május 15.: A Magyar Statisztikai Társaság diszgyűlése.
1938. május 15.: A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara diszgyűlése.
1938. május 15.: Az „Éneklő Ifjúság“ hangversenye.
1938. május 19.: A török hódoltság alól való felszabadulás 250. évfordulójának ünnepe.
1938. május 19.—22.: A Leventék szabadtéri előadása a török hódoltság megszűnésének 250. évfordulója alkalmából.
1938. május 21.—22.: Ünnepléses vitézi avatás. A vitézi székház alapkövetétele. A 2. számú vitézi törzsszék vitézeinek táborozása.
1938. május 22.—június 16.: Tanügyi kiállítás.
1938. május 23.: Pacelli biboros-államtitkár fogadása.
1938. május 23.: A Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos diszgyűlése.
1938. május 30.: Prohászka Ottokár hamvainak átszállítása a székesegyházba.
1938. június 1.: A Szent Jobb ünnepe.
1938. június 1.: Prohászka Ottokár hamvainak átszállítása az Ottokár-emléktemplomba.
1938. június 4.: A Népművelési Titkárok Országos Szövetségének diszgyűlése.
1938. június 4.: A Fehérmegyei Általános Tanító-egyesület diszgyűlése.
1938. június 4.—18.: Nemzeti Művészeti Napok :
 a) képzőművészeti kiállítás,
 b) zeneművészet (hangverseny),
 c) színművészet.
1938. június 5.—6.: Országos Levente Sportversenyek.
1938. június 6.: Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület diszgyűlése.

1938. június 6.: A Klebelsberg-émléktábla leleplezése.
1938. június 6.: A Magyar Kórházak és Klinikák Szövetségének tanulmányútja.
1938. június 11.: A Magyar Cserkész Szövetség országos intézőbizottságának diszgyűlése.
1938. június 12.: Magyar-német sportverseny (Stájerország és Dunántúl atlétikai mérkőzése).
1938. június 25.—26.: Országos dalosverseny és dalos-ünnep.
1938. július 1.—2.—3.: Nemzetközi tenisz-mérkőzések.
1938. július 17.: A volt m. kir. 17. honvéd- és népfelkelő ezredek országos ezred-találkozója.
1938. július 17.: A HONSZ zászlóavatása.
1938. július 21.—22.—23.—24.—25.: Országos bajnoki tenisz-versenyek.
1938. július 28.—augusztus 9.: Dunántúli bajnoki sakkversenyek.
1938. augusztus 7.: A Segédhivatali Tisztviselők Országos Szövetségének diszgyűlése.
1938. augusztus 13.—22.: Kézműipari kiállítás.
1938. augusztus 13.: Az árpádkori sirokban talált hamvak eltemetése.
1938. augusztus 17.—30.: Országos minőségi búzabemutató verseny, mezőgazdasági, vadászati, gyümölcs- és borkiállítás.
1938. augusztus 18.: Országgyűlés. — A Szent István-szobor leleplezése.
1938. augusztus 20.: Országos kerékpáros futárverseny.
1938. augusztus 21.: Nemzetközi autó-csillagtúra.
1938. augusztus 23.—24.: Országos vendéglős-kongresszus.
1938. augusztus 27. 28.: Lengyel Nap.
1938. szeptember 7.: A Magyar Városok Országos Szövetségének diszgyűlése.
1938. szeptember 8.: A TÉBE kongresszusa.
1938. szeptember 11.: A nemzetközi ügyvéd-szövetség tagjainak látogatása.
1938. szeptember 15.: Magyar Cukrászok és Mézeskalácsosok Országos Szövetségének diszgyűlése.
1938. szeptember 18.: A ciszterci Diákszövetség országos találkozója.

1938. szeptember 19.: A Katolikus Tanítók Országos Szövetségének diszgyűlése.
1938. szeptember 25.: Országos birói és ügyészi kongresszus.
1938. október 23.: A Foederatio Emericana diszkáptalanja.
1938. november 26.—dec. 4.: Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat iparművészeti, háziipari és népművészeti kiállítása.
1938. december 29.: A Szent István évet bezáró közgyűlés.

Székesfehérvár történeti múltja évszámokban.

900. Árpád fejedelem családjával megszáll Székesfehérvár területén.
1000. István fejedelem káptalant alapít Székesfehérvárott.
1000. dec. 25. Szent Istvánt megkoronázzák.
1001. aug. 15. Szent István király törvénytartást tart. Székesfehérvár városjogot kap.
1031. Szent Imre herceget eltemetik.
1038. Szent István királyt eltemetik. Mindkettőt a Bazilika sírboltjába. Pétert megkoronázzák.
1051. András király és Béla herceg hadai III. Henrik császárt Fehérvár alól visszavonulásra kényszerítik.
1057. A gyermek Salamont királlyá koronázzák.
1060. I. Bélát megkoronázzák.
1061. I. Béla leveri az utolsó pogány lázadást.
1063. III. Henrik császár Fehérvárra kíséri Salamont, aki elfoglalja a trónt.
1064. Géza herceg húsvét ünnepén Salamon fejére teszi a koronát.
1075. I. Géza királyt megkoronázzák.

1083. Szent István királyt szentté avatják. László királyt ugyanez évben megkoronázzák, aki rövidesen Fehérvárott törvényt tart. Ugyanez évben avatják szentté Imre herceget.
1095. Kálmán királyt eltemetik a bazilika sírboltjában. Ugyanez évben II. Istvánt megkoronázzák.
1131. II. Bélát megkoronázzák.
1141. III. Gézát megkoronázzák. Ugyanez évben temetik el II. Bélát a bazilika sírboltjában.
1161. Meghal II. Géza, akit a bazilika sírboltjában temetnek el és királlyá koronázzák III. Istvánt, majd ugyanez évben II. Lászlót.
1162. II. Lászlót eltemetik és királlyá koronázzák IV. Istvánt.
1174. III. Béla királyt megkoronázzák.
1196. III. Béla királyt eltemetik a Szent István bazilikában.
1182. *majd 1196.* I. Imre megkoronázása.
1204. III. László megkoronázása.
1205. III. Lászlót eltemetik a bazilikában és királlyá koronázzák II. Endrét.
1214. Béla herceget királlyá koronázzák.
1222. II. Endre kibocsátja az Aranybullát.
1231. Az Aranybullát megújítják.
1245. V. Istvánt megkoronázzák.
1290. Az utolsó Árpádházi királyt, III. Andrást, megkoronázzák.
1301. Cseh Vencel megkoronázása.
1310. Károly Róbert ünnepélyes megkoronázása.
1342. Károly Róbert temetése. Ugyanez évben megkoronázzák Nagy Lajos királyt és Mária királynét.
1382. Eltemetik Nagy Lajost.
1385. Károly király megkoronázása.
1386. Széchenyi Miklós nádor vezetésével a rendek országgyűlést tartanak.
1387. Luxemburgi Zsigmondot a rendek királlyá választják, Mária mellé és megkoronázzák.
1436. Zsigmond császár és király béketárgyalásokat folytat a cseh huszitákkal.
1438. Albert király megkoronázása.
1439. Albert király temetése a bazilikában.

1440. V. László megkoronázása. Ugyanez évben országgyűlés. A Szent István ereklyetartójáról levett koronával, az idegen kézen levő szent korona minden jelentésével, tiszteségével, hatályával, erejével és misztériumával ruháztatva fel, megkoronázzák I. Ulászlót.
1445. Az országgyűlés főkapitányokat választ az interregnum idejére, köztük Hunyadi Jánost.
1464. I. Mátyás királyt uralkodása 6-ik évében a Bécsből visszaszerzett koronával királlyá koronázzák.
1476. I. Mátyás király megesküszik Beatrixszel.
1490. Mátyás király temetése. Miksa német császár betör Székesfehérvárra, de Kálmáncsai Domonkos, a bazilika prépostja, hősiiesen ellenáll. Ugyanez évben királlyá koronázzák II. Ulászlót.
1508. II. Lajost megkoronázzák.
1516. II. Ulászlót eltemetik.
1526. II. Lajost eltemetik. Ugyanez évben Zápolya Jánost, aki 1539-ben ülte menyegzőjét Izabellával, megkoronázzák.
1527. I. Ferdinándot királlyá koronázzák.
1540. Zápolya Jánost eltemetik.
1543. II. Szolimán szultán a hősi halált halt Varkocs György által védelt várost elfoglalja.
1601. Mercouer Fülöp, lotharingiai herceg és Ruszwurm tábornagy a törököktől visszahódítja Székesfehérvárt.
1602. Hasszán budai basa vezérletével az ozmán hadak ismét birtokukba veszik a várost.
1688. Batthyány Ádám gróf vezérletével a keresztény seregek végleg visszafoglalják a várost a török hadaktól.
1704. Heister Siegbert osztrák tábornagy megütközik a kurucokkal és másnap bevonul a városba.
1848. Jellasich és Kempten osztrák tábornokok hadaikkal bevonulnak.
1919. október 12. Vitéz nagybányai Horthy Miklós fővezér bevezeti a városba a magyar nemzeti hadsereget.
-

Tartalomjegyzék.

	Oldal
<i>Előszó</i>	3
<i>A Szent Király városa</i>	5
<i>Hogyan készült a város az ünnepi évre</i>	7
Az újjászületett város	7
A romok feltárása	9
<i>A Szent István év megnyitása</i>	13
<i>A kard hódolata</i>	25
A város felszabadításának emlékünnepe	25
<i>A vitézi avatás</i>	35
A hadirokkantak és 17-es honvédek ünnepe	53
<i>A lélek ünnepei</i>	55
Pacelli bíboros államtitkár Székesfehérvárott	57
Az örök püspök diadalutja	58
<i>A Szent Jobb hazatér</i>	60
Apostolus et Praeceptor Hungariae	70
Királyok közös sirja	74
A Székesegyház pápai kitüntetése	75
<i>Az országnagyok hódolata</i>	77
Országgyűlés Székesfehérvárott	77
A romkert és a Szent István szobor felavatása	100
<i>A nemzetnevelők hódolattevései</i>	105
Az ovónők	105
Testnevelők	106
Gyógypedagógusok	107
Főigazgatók	108
Igazgatók	108
Kath. tanárok	109
Tanítóképzőintézeti tanárok	110
Fejérmegyei tanítók	111.
Népművelési titkárok	111
Polgári iskolai tanárok	112
Klebelsberg emléktábla leleplezése	113
Kath. tanítók hódolata	114

	Oldal
Tanügyi kiállítás	115
<i>Az ifjúság seregszemléje</i>	121
A tanulók tornaünnepélye	121
Elemi iskolák énekversenye	122
Szavalókórus — Éneklő ifjúság	123
Országos levente ünnep	125
Az ifjúság a felvidékért	126
<i>Az irodalom és művészet hódolata</i>	127
A szép szobrok városa	127
Irodalmi est	128
Nemzeti művészeti napok	128
Iparművészeti kiállítás	134
Országos jubileumi dalosverseny	135
Szent István emlékérem	140
<i>Jogászok az örök magyar jogforrásnál</i>	141
A bírák és ügyészek hódolata	141
A Nemzetközi Ügyvédi Unió látogatása	143
<i>Az ipar és kereskedelem ünnepei</i>	144
A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara diszgyűlése	144
A székesfehérvári iparosok kiállítása	148
A vendéglátó ipar kongresszusa	148
<i>Városvezetők hódolata a városalapító emléke előtt</i>	149
<i>A pénzvilág hódolata</i>	159
<i>A mezőgazdaság ünnepe</i>	161
<i>A sport hódolata</i>	163
Athletika	163
Tennisz és sakkversenyek	164
A kerékpárosok hódolata	164
Automobil csillagtúra	165
<i>Egyesületek országos ünnepei</i>	166
Nőegyletek Szövetsége	166
Városi mérnökök egyesülete	168
A statisztikusok	169
Cserkészek	172
Orvosok	172
Segédhivatali tisztviselők	173
Lengyel vendégek	173
Ciszterci öregdiákok	174
Az Americana hódolata	176
<i>Az örök várta</i>	179
<i>Függelék: Az ünneplő Székesfehérvár a sajtó tükrében</i>	182
<i>A jubileumi év eseménynaplója</i>	185
<i>Székesfehérvár történeti multja számokban</i>	188

R14

